

# ที่ระลึก
# ในงานพระราชทานเพลิงศพ
# เทพวรคุณ (ภทฺทาวุโธ อำ)
# มณีชลขัณฑ์ ลพบุรี
## 8-9 มี.ค. 12

ที่ระลึก

# ในงานพระราชทานเพลิงศพ

## พระเทพวรคุณ (ภทฺราวุโธ อ่ำ)



วัดมณีชลขัณฑ์ ลพบุรี

๘-๙ มีนาคม ๒๕๑๒

# - คำนำ -

**ธรรมวิทยาทาน** ที่พิมพ์ในหนังสือเล่มนี้ ข้าพเจ้าได้มีหนังสือติดต่อขอจากพระอาจารย์ต่าง ๆ และท่านเหล่านั้นก็ได้มีเมตตากรุณาให้เรื่องมาพิมพ์ด้วยความยินดี พร้อมกับมีหนังสือตอบรับแสดงความยินดีกำกับมาด้วย แต่หนังสือตอบรับแสดงความยินดีเหล่านั้น ข้าพเจ้าได้พิมพ์ในหนังสือเล่มนี้เพียง ๓ ฉบับ เพื่อให้พอดีกับค่าพิมพ์ และในการจัดพิมพ์ ยังมีผู้ใจบุญหลายท่านบริจาคพรัพย์ช่วยเหลือเป็นค่าพิมพ์ ตามรายนามที่ได้พิมพ์ไว้ตอนท้ายเล่ม การให้ทานทั้งสองอย่างนี้ จัดเป็น **ทานมัย บุญสำเร็จด้วยการให้ทาน**

นอกจากนี้ ยังมีผู้เต็มใจช่วยเหลือด้วยกำลังแรง คือ พระมหาแปลง เทวธมฺโม วัดนรนาถสุนทริการาม ช่วยเหลือในการทำหนังสือติดต่อ ตอบรับ และเก็บเรื่อง พระมหาพิสัณห์ ฐิตายุโก วัดนรนาถสุนทริการาม ช่วยเหลือในการตรวจปรูฟ จัดเป็น **เวยยาวัจจมัย บุญสำเร็จด้วยการช่วยขวานขวายในกิจที่ชอบ**

ข้าพเจ้าขออนุโมทนาส่วนบุญที่ท่านเหล่านั้นทั้งหมดบำเพ็ญแล้วด้วยกุศลเจตนา จัดเป็น **ปัตตานุโมทนามัย บุญสำเร็จด้วยการอนุโมทนาส่วนบุญ**

ขออุทิศส่วนบุญทั้งหมดที่บำเพ็ญแล้วด้วยกตัญญูกตเวทิตาธรรมถวายแด่พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระเทพวรคุณ (ภทฺราวุโธ อ่ำ) พระอุปัชฌายะของข้าพเจ้า จัดเป็น **ปัตติทานมัย บุญสำเร็จด้วยการให้ส่วนบุญ**

หวังว่าหนังสือเรื่องนี้ จักเป็นประโยชน์แก่ผู้อ่านไม่มากก็น้อย จัดเป็น **ทิฏฐุชุกัมม์ การทำความเห็นให้ตรง**

บุญกิริยาวัตถุ เรื่องของการทำบุญ ๑๐ อย่าง เป็นบุญให้ผลทันตาเห็นกินไม่รู้จักหมด แม้จะบำเพ็ญไม่ได้ครบทั้งหมด เพียงสองอย่าง คือ อปจายนมัย บุญสำเร็จด้วยการประพฤติถ่อมตนแก่ผู้ใหญ่ และ เวยยาวัจจมัย บุญสำเร็จด้วยการช่วยขวนขวายในกิจที่ชอบ ก็ให้ผลทันตาเห็น กินไม่รู้จักหมด แต่ต้องรู้จักประมาณ คือ พอดี ได้แก่อย่ากินให้เกินกว่าที่ได้มา **ถ้าปล่อยตามใจ เมืองพอไม่มี**

**พระธรรมวราภรณ์**

วัดนรนาถสุนทริการาม เทเวศร์ พระนคร

วันที่ ๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๒

# สารบาญ

หน้า

---



พระเทพวรคุณ อดุลธรรมปรีชา วิปัสสนาการ ธุราธร ธรรมิกคณิสสร บวรสังฆาราม คามวาสี
พระราชาคณะ ชั้นเทพ (ภทฺราวุโธ อ่ำ)
เจ้าอาวาสวัดมณีชลขัณฑ์ จังหวัดลพบุรี
ชาตะ ๑๘ พฤษภาคม ๒๔๑๙ มรณะ ๒๙ พฤษภาคม ๒๕๑๑



๑. ถ้ำฤๅษี

๒. ถ้ำก้ทีตุด

# ประวัติพระเทพวรคุณ

**ท่านเจ้าคุณพระเทพวรคุณ** (ภทฺราวุโธ อ่ำ สุภสร) หลวงสุโภระประการ(สอน สุภสร) เป็นบิดา แก้ว สุภสร เป็นมารดา เป็นชาวบ้านหนองไหล ตำบลหนองไหล อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี เกิดเมื่อวันพฤหัสบดีที่ ๑๘ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๑๙ ตรงกับแรม ๑๑ ค่ำ เดือน ๗ ปีชวด จุลศักราช ๑๒๓๘ ร.ศ. ๙๕ เป็นน้องร่วมบิดามารดาเดียวกันกับท่านเจ้าคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (สิริจนฺโท)

เมื่ออายุได้ ๑๐ ปี พ.ศ. ๒๔๒๙ บวชเป็นสามเณรที่วัดศรีทอง จังหวัดอุบลราชธานี ท่านเจ้าคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (สิริจนฺโท) แต่ครั้งยังเป็นเปรียญเป็นพระอุปัชฌายะ เมื่อบรรพชาแล้วได้ศึกษาพระธรรมวินัยอยู่ที่จังหวัดบุบล ฯ ตามควรแก่ภาวะ

อุปสมบท ณ วันอาทิตย์ที่ ๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๓๙ ตรงกับแรม ๑๑ ค่ำ เดือน ๘ ปีวอก จุลศักราช ๑๒๕๘ เวลา ๑๓.๐๙ น. ณ วัดเทพศิรินทราวาส จังหวัดพระนคร สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงเป็นพระอุปัชฌายะ หม่อมเจ้า พระศรีสุคตคัตยานุวัตร วัดเทพศิรินทราวาส ทรงเป็นพระกรรมวาจาจารย์, ท่านเจ้าคุณ พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (สิริจนฺโท) แต่ครั้งดำรงสมณศักดิ์ เป็นพระครูวิจิตรธรรมภาณี เป็นพระอนุสาวนาจารย์ พระอุปัชฌายะทรงประทานนามฉายาว่า "ภทฺราวุโธ" เมื่ออุปสมบทแล้ว ได้ศึกษาพระธรรมวินัยต่อมา เข้าสอบพระปริยัติธรรมได้นักเรียนตรี แห่งมหามกุฎราชวิทยาลัยได้ เมื่อพ.ศ. ๒๔๓๙ และสอบนักเรียนตรีพิเศษได้ เมื่อพ.ศ. ๒๔๔๐ ณ มหามกุฎราชวิทยาลัยแห่งเดียวกัน.

เมื่อจำพรรษาอยู่ที่วัดสุปัฏนาราม จังหวัดอุบล ฯ ได้เป็นผู้ช่วยครูใหญ่สอนหนังสือไทยอยู่ ณ โรงเรียนอุบลวิทยาคม แล้วได้เลื่อนเป็นครูใหญ่ในโรงเรียนนั้น เมื่อ พ.ศ ๒๔๔๔ ครั้นถึง พ.ศ, ๒๔๔๕ เป็นผู้จัดการและเป็นครูใหญ่โรงเรียนพันธุสโมสร วัดทุ่งศรีเมือง จังหวัดอุบล ฯ พ.ศ. ๒๔๔๖ เป็นผู้ช่วยเจ้าคณะมณฑลอุบลราชธานี กำกับการจังหวัดร้อยเอ็ด ได้รับพระราชทานค่าพาหนะปีละ ๕๐๐ บาท เป็นผู้ช่วยเจ้าคณะมณฑลอยู่ ๔ ปี ถึง พ.ศ.๒๔๔๙ ได้ลาออกจากหน้าที่การงานทั้งปวง แล้วมาจำพรรษาอยู่ที่วัดบรมนิวาส จังหวัดพระนคร

ถึงปีชวด พ.ศ. ๒๔๕๕ ลาออกจากตำแหน่งพระครูปลัด และไปจำพรรษาอยู่ที่ถ้ำเขาบ่องาม จังหวัดลพบุรี อันเป็นสถานที่ตั้งเขาพระงามอยู่บัดนี้ ในปีแรกแห่งการจำพรรษาที่ถ้ำเขาบ่องามนี้ มีพระมาจำพรรษาอยู่ด้วยอีก ๒ รูป คือท่าน สงฺกิจฺโจ (ลำเจียก) ซึ่งภายหลังได้รับพระราชทานสมณศักดิ์ที่ พระศีลวรคุณ อดีตเจ้าอาวาสวัดสิริจันทรนิมิตรนี้ และท่าน จิตวีโร (ทา)

ท่านเจ้าคุณ พระเทพวรคุณ (ภทฺราวุโธ) ปรากฏเกียรติคุณว่า เป็นผู้มีปฏิปทาและอัธยาศัยน้อมไปในการบำเพ็ญวิปัสสนาธุระ กล่าวกันว่าท่านได้ติดตามท่านเจ้าคุณพระบาลี ฯ ออกรุกขมูลประพฤติธุดงควัตร บำเพ็ญวิปัสสนาธุระตั้งแต่ยังบวชเป็นสามเณร และได้ปฏิบัติต่อมาในเมื่อมีโอกาสโดยมิได้ขาด แม้เมื่อออกมาอยู่วัดสิริจันทรนิมิตรตลอดกระทั่งเมื่อย้ายไปเป็นเจ้าอาวาสวัดมณีชลขัณฑ์ในจังหวัดลพบุรี ซึ่งมีภาระหน้าที่ในทางคันถธุระทั้งในด้านการก่อสร้างซ่อมแซมเสนาสนะ และในด้านการบริหารหมู่คณะอยู่อย่างเต็มมือแล้วก็ตาม ถึงดังนั้นท่านก็ยังหาโอกาสหลีกออกจากหมู่สู่ที่สงัด เพื่อบำเพ็ญวิปัสสนาธุระตามโอกาสอันควรอยู่เสมอ

ถึงแม้ท่านจะเป็นผู้มีอัธยาศัยดังกล่าวนั้นก็ตาม แต่การปฏิบัติกิจพระศาสนาในทางคันถธุระท่านก็ไม่ทอดทิ้ง ได้รับภาระของคณะทำกิจพระศาสนาในด้านนี้ด้วยความเอาใจใส่และเป็นผลดีตลอดมาท่านจึงได้รับมอบหมายจากทางราชการให้ปฏิบัติหน้าที่ต่าง ๆ หลายตำแหน่ง และมีความเจริญในสมณศักดิ์ โดยลำดับ คือ

**ตำแหน่งหน้าที่การงาน**

พ.ศ. ๒๔๕๕ เป็นเจ้าอาวาสวัดสิริจันทรนิมิตร เขาพระงาม

พ.ศ. ๒๔๖๗ เป็นพระอุปัชฌายะ

พ.ศ. ๒๔๗๕ เป็นเจ้าอาวาสวัดมณีชลขัณฑ์

พ.ศ. ๒๔๗๖ เป็นเจ้าคณะธรรมยุตติกา จังหวัดลพบุรี

พ.ศ. ๒๔๙๖ เป็นเจ้าคณะธรรมยุตจังหวัดลพบุรี – อ่างทอง

พ.ศ. ๒๔๙๗ เป็นเจ้าคณะธรรมยุตจังหวัดลพบุรี – สระบุรี–อ่างทอง

## สมณศักดิ์

เมื่ออยู่วัดสุปัฏนาราม จังหวัดอุบลราชธานี ได้เป็นพระปลัดฐานานุกรมของท่านเจ้าคุณ พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (สิริจนฺโท) แต่ครั้งดำรงสมณศักดิ์เป็นพระญาณรักขิต เจ้าคณะมณฑลอุบลราชธานี, เมื่อท่านอยู่วัดบรมนิวาส ได้เลื่อนเป็นพระครูปลัด ฐานานุกรมของท่านเจ้าคุณ พระอุบาลี ฯ แต่ครั้งดำรงสมณศักดิ์เป็นพระราชกวี

ถึงปีชวด พ.ศ. ๒๔๖๗ ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็น พระครูศีลวรคุณ เมื่อย้ายจากวัดสิริจันทรนิมิตร ไปเป็นเจ้าอาวาสวัดมณีชลขัณฑ์ (จังหวัดลพบุรี) ได้เลื่อนเป็นพระราชาคณะในนามเดิม เมื่อในรัชกาลที่ ๘ พ.ศ. ๒๔๘๑, ในรัชกาลปัจจุบันนี้ (รัชกาลที่ ๙) ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นราชในนามเดิม เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๓ แล้วเลื่อนเป็นพระเทพวรคุณ พระราชาคณะชั้นเทพ เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๐๓

เกียรติคุณของท่านอย่างหนึ่งที่ควรกล่าวถึงก็คือ ท่านเป็นผู้ฉลาดในเทศนาโวหาร สามารถแสดงธรรมให้ผู้ฟังอาจหาญร่าเริง เกิดปีติปราโมทย์ได้เป็นอย่างดี และท่านมีอัธยาศัยยินดีในสัลเลขปฏิบัติมักน้อยสันโดษ มีพรหมวิหารธรรมแผ่ไปในบรรดาศิษย์ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์โดยทั่วไป เป็นผู้ที่บรรดาศิษยานุศิษย์เคารพสักการะ และกราบไหว้ด้วยความสนิทใจ นับว่าท่านเป็นพระเถระที่เป็นมิ่งขวัญของวัดเป็นกำลังของคณะ เป็นศรีของพระศาสนา และโดยเฉพาะเป็นศรีของจังหวัดลพบุรี อยู่รูปหนึ่งในบัดนี้

---

# งานของพระเทพวรคุณ
## สมัยอยู่ปกครองวัดมณีชลขัณฑ์

---

เมื่อท่านเจ้าคุณพระเทพวรคุณ ได้ย้ายมาเป็นเจ้าอาวาสวัดมณีชลขัณฑ์ เมื่อวันที่ ๒๘ มกราคม พ.ศ. ๒๔๗๕ ขึ้น ๓ ค่ำ เดือน ๒ ซึ่งเวลานั้นยังเป็นที่พระครูศีลวรคุณ ท่านได้ปฏิบัติกรณียกิจอำนวยให้เกิดประโยชน์และความเจริญ แก่วัดมณีชลขัณฑ์หลายสถาน เช่น –

**ด้านการปกครอง** ได้เอาใจใส่แนะนำพร่ำสอนพระภิกษุสามเณรให้รักษาระเบียบแบบแผนประเพณี และให้ตั้งใจในการประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมวินัย วันธรรมดานำพระภิกษุสามเณรลงทำวัตรสวดมนต์ทั้งเช้าและเย็นเป็นประจำ ตอนเย็นหลังจากทำวัตรสวดมนต์แล้ว ได้อบรมตักเตือนสั่งสอนพระภิกษุสามเณร ให้สำนึกในสมณสัญญาให้ทำความไม่ประมาทในการทำคุณงามความดีทั้งส่วนตัวและส่วนรวมถ้าเป็น ภายในพรรษาก็อ่านบุพพสิกขาเป็นประจำ วันธรรมสวนะก็นำภิกษุสามเณรลงทำวัตรฟังเทศน์ ทั้งตอนเช้าและตอนเย็นเสมอ ยิ่งเป็นวันสำคัญในทางพระพุทธศาสนา เช่น วันมาฆบูชา วิสาขบูชา และวันมหาปวารณา ท่านจะต้องนำพระภิกษุสามเณรลงทำวัตรสวดมนต์ตอนเย็น มีการแสดงธรรมและฟังเทศน์ตลอดคืนยังรุ่ง จะขาดกิจวัตรเหล่านี้ก็ต่อเมื่ออาพาธหรือมีกิจจำเป็นจริง ๆ นับว่าท่านได้ทำให้เป็นตัวอย่างอันดีแก่พุทธบริษัทเป็นประจำเสมอมา

**ด้านการศึกษา** นับแต่มาเป็นเจ้าอาวาสวัดมณีชลขัณฑ์ ได้เอาใจใส่ในเรื่องการศึกษาอยู่มาก โดยอำนวยการให้ภิกษุผู้มีวุฒิเป็นครูสอนสนับสนุน ส่งเสริม สงเคราะห์ด้วยปัจจัยลาภ เพื่อให้ครูมีกำลังใจสอนธรรมและบาลี ปรากฏว่าผู้ที่เข้าสอบในสนามหลวงมีผู้สอบได้ทุกปีมา ทั้งนักธรรมและเปรียญธรรม ระหว่างที่ครองวัดมณีชลขัณฑ์เวลา ๓๖ ปี มีผู้สอบเปรียญธรรมได้ ตั้งแต่ประโยค ๓ ถึงประโยค ๖ ประมาณ ๔๐ รูปเศษ ตามปกติภิกษุสามเณรที่อยู่ประจำวัดมณี ฯ มีประมาณปีละ ๔๐ รูปขึ้นไป บางปีมีถึง ๘๐ รูปก็เคยมี.

**ด้านการเผยแผ่** แสดงธรรมสั่งสอนพุทธบริษัทเป็นประจำในวันธรรมสวนะ นอกจากนี้ยังได้แสดงธรรมอบรมสั่งสอนประชาชนและหน่วยราชการต่าง ๆ เช่นสอนทหาร นักเรียน เป็นต้น บางคราวทางการก็อาราธนาให้ไปแสดงธรรมอบรมสั่งสอนประชาชน ในอำเภอต่าง ๆ เป็นเวลาหลายวัน มีเขตอำเภอบ้านหมี่เป็นต้น ประโยชน์ส่วนรวมท่านเอาใจใส่มาก

**ด้านการสาธารณูปการ** นับแต่ครองวัดมณี ฯ มาปีที่ ๓ พ.ศ. ๒๔๗๗ ได้จัดการบูรณะปฏิสังขรณ์เสนาสนะถาวรวัตถุต่าง ๆ ภายในวัด ซึ่งชำรุดทรุดโทรมให้คืนสู่สภาพมั่นคงแข็งแรงขึ้น เช่นพระประธานในพระอุโบสถ และพระอุโบสถ พระเจดีย์ทั้ง ๒ องค์ ศาลาและเขื่อนวัด ตลอดถึงเสนาสนะอื่น ๆ อีก ส่วนก่อสร้างขึ้นใหม่มีพระประธานประจำศาลา, กุฏิ, ศาลา, หอระฆัง, หอสมุด และเมรุเป็นต้น ในสมัยที่ท่านครองวัดอยู่ ได้มีผู้ศรัทธาถวายนาไว้ ๒ แปลงเพื่อให้เป็นสมบัติของวัด การทั้งหลายเหล่านี้ที่จะลุล่วงมาได้ก็เพราะได้ทุนมาจากการขอความอุปถัมภ์จากรัฐบาล และประชาชนผู้มีศรัทธาทั้งหลาย และก็ด้วยคุณธรรมที่มีอยู่ในตัวของพระคุณท่านอีก ที่ทำให้ประชาชนผู้พบเห็นแล้วได้เกิดความเลื่อมใส นี่ก็เป็นธรรมอีกประการหนึ่งที่ทำให้พระคุณท่านบริหารงานต่าง ๆ ให้ลุล่วงมาด้วยดีเสมอ.

**กิจที่ทำเป็นประจำ** ตามปกติท่านตื่นนอนตี ๔ กิจวัตรที่ทำในตอนนี้ มีไหว้พระสวดมนต์เจริญภาวนา เดินจงกรมเป็นอาทิ กิจเหล่านี้ทำเป็นประจำทั้งกลางวันกลางคืนมิได้ขาด เว้นแต่เหตุจำเป็น ยังมีอีกอันหนึ่งซึ่งท่านถือว่าเป็นกิจจำเป็น นั่นคือ ออกบิณฑบาต เมื่อโอกาสอำนวย ท่านจะออกไปแสวงหาที่วิเวก เพื่อบำเพ็ญสมณธรรม บางคราวก็ไปแสวงในที่ไกล บางคราวก็ไม่ข้ามเขตจังหวัดที่อยู่สถานที่อยู่บำเพ็ญสมณธรรม บางครั้งก็ป่าช้า บางครั้งก็ถ้ำแห่งภูเขาสุดแล้วแต่ที่ไหนเป็นที่สัปปายะก็อยู่ที่นั่น วันเวลาที่อยู่ก็ไม่กำหนดตายตัว บางครั้งก็อยู่เป็นเดือน บางครั้งก็ในราว ๑๕ วัน ๒๐ วันก็กลับวัด นี่ก็เห็นจะเนื่องกับโอกาส กิจที่กล่าวมานี้ ท่านพระพฤติเป็นประจำเสมอมา.

---

# วิธีขึ้นกัมมัฏฐาน

ของท่านเจ้าคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (สิริจนฺโท จันทร์)
วัดบรมนิวาส พระนคร
พระราชวรคุณ วัดอโศการาม จังหวัดสมุทรปราการ

---

### คำบูชาธูปเทียนขวาลาขุบฆา

ตั้งนโม ๓ จบ

อคฺคธูปพหุปุปฺผํ อหํ สิเน ทตฺวา อสีติกปฺปโกฏิโย อภิรูโป มหาปญฺโญ ธาเรนฺโต ปีฏกตฺตยํ นิพฺพานํ ปรมํ สุญฺญํ นิพฺพานํ ปรมํ สุขนฺติ ฯ

### วิธีคารวะพระรัตนตรัย

อุกาส อจฺจโย โน ภนฺเต อจฺจคมา ยถา พาเล ยถา มุฬฺเห ยถา อกุสเล โยหํ ภนฺเต ทุฏฺจิตฺโต ปมาทจิตฺโต อคารโว อปฺปติสฺโส โส ตีสุ พุทฺธาทีสุ รตนตฺตเยสุ กาเยน วา วาจาย ว มนสา วา ปมาทมกาสิ ตสฺส เม ภนฺเต พุทฺโธ ธมฺโม สงฺโฆ อจฺจยํ อจฺจยโต ปฏิคฺคณฺหาตุ อายตึ สํวราย กายกมฺมํ วจีกมฺมํ มโนกมฺมํ สพฺพปาปํ วินสฺสตุ ฯ

บาปเพราะโลภะ บาปเพราะโทสะ บาปเพราะโมหะ บาปโบราณกรรม บาปเวรกรรม บาปปัจจุบันกรรม บาปปีนี้ เดือนนี้ วันนี้ ยามนี้ ขอแด่พระพุทธเจ้า พระธรรมเจ้า พระสงฆเจ้า จงกำจัดเสียให้หมดให้สิ้นจากขันธสันดานแห่งข้าพเจ้า ณ กาลบัดนี้ เถิด จตฺตาโร ธมฺมา วฑฺฒิธรรม ๔ ประการ คือ อายุ วรรณะ สุขะ พละ อาโรคยะ เป็นถ้วน ๕ ปฏิภาณะ เป็นถ้วน ๖ อธิปเตยยะ เป็นถ้วน ๗ จงเสด็จเข้ามาบำรุงยังขันธ์ ทั้ง ๕ แห่งข้าพเจ้า ตราบเท่าถึงพระนิพพานนั้นเทอญ นิพฺพานปจฺจโย โหตุ

บทที่ ๑ พุทฺโธ สพฺพญฺญุตญาโณ ธมฺโม โลกุตฺตโร นว สงฺโฆ มคฺคผลฏฺโฐ จ อิจฺเจตํ รตนตฺตยํ เอเตสํ อานุภาเวน สพฺพอนฺตรายาปิ วินสฺสนฺตุ โน ฯ

บทที่ ๒ นาญฺณตฺร โพชฺฌงฺคตปสา นาญฺณตฺร อินฺทฺริยสํวรา นาญฺณตฺร สพฺพปฏินิสฺสคฺคา โสตฺถึ ปสฺสามิ ปาณินํ ฯ

บทที่ ๓ ปญฺจ มาเร ชิเน นาโถ ปตฺโต สมฺโพธิมุตฺตมํ จตุสจฺจํ ปกาเสติ มหาวีรํ นมามิหํ เอเต สพฺเพ มารา ปลายึสุ ฯ

บทที่ ๔ อายนฺตุ โภนฺโต อิธ ทานสีลา เนกฺขมฺมปญฺญา สหวิริยขนฺติ สจฺจาธิฏฐานสเมตฺตุเปกฺขา ยุทฺธาย โว คณฺหาถ อาวุธานีติ ฯ

บทที่ ๕ ตสฺสา เกสิโต ยถา คงฺคาโสตํ ปวกฺขติ มารเสนา ปลายึสุ ทิโส ทิสํ ปลายึสุ อเสสโต ฯ

## บทที่ ๖

### กำแพงแก้ว ๗ ประการ

พุทฺธํ สตฺตรตนปาการํ สรณํ คจฺฉามิ
ธมฺมํ สตฺตรตนปาการํ สรณํ คจฺฉามิ
สงฺฆํ สตฺตรตนปาการํ สรณํ คจฺฉามิ

สุสุ ละละ ธาธา โสโส นโม พุทฺธาย พุทฺโธพระบัง ธมฺโมพระบัง สงฺโฆพระบัง ฯ

## บทที่ ๗

### มงกุฎพระเจ้า

อิติปิโส วิเสเสอิ อิเสเส พุทฺธนาเมอิ
อิเมนา พุทฺธตํโสอิ อิโสตํ พุทฺธปิติอิ ฯ

ตโจ พระพุทธเจ้าจงมาเป็นหนัง มํสํ พระธรรมเจ้าจงมาเป็นเนื้อ อฏฺฐิ พระสังฆเจ้าจงมาเป็นกระดูกตรีเพ็ชร์ ฆงฆง อิสฺวาห หสฺวาสุ สุสฺวาอิ พุทฺธปิติอิ ฯ

พอเสร็จพิธีแล้วจึงอาราธนาพระคังต่อไปนี้

## วิธีอาราธนาธรรม

สาธุ สาธุ สาธุ อุกาส อุกาส อุกาส บัดนี้ข้าพเจ้าจักกระทำปฏิบัติบูชา ตามคำสั่งสอนของพระสัพพัญญูโคดมเจ้า จักเจริญพระพุทธานุสสติ กัมมัฏฐานเจ้า ● ขอให้ข้าพเจ้าได้ปีติธรรมเจ้าทั้ง ๕ ยุคคลธรรมเจ้าทั้ง ๖ สุขสมาธิธรรมเจ้าอันประเสริฐ ถ้าแม้นข้าพเจ้ายังไม่ได้ปีติธรรมเจ้าทั้ง ๕ ยุคคลธรรมเจ้าทั้ง ๖ สุขสมาธิธรรมเจ้าอันประเสริฐตราบใด แม้เนื้อแห่งข้าพเจ้าจักเปื่อย หนังและเอ็นจักขาด กระดูกจักแตกย่อยยับเป็นผุยผงประการใด ๆ ก็ดี หากชีวิตของข้าพเจ้ายังเป็นอยู่ตราบใด ข้าพเจ้าจักทำความเพียร เอาปีติธรรมทั้ง ๕ ยุคคลธรรมทั้ง ๖ สุขสมาธิธรรมเจ้าอันประเสริฐให้จงได้ โดยความตั้งใจจริง ไม่ต้องสงสัย แท้จริงนั้นแล อิมินา สกฺกาเรน พุทฺธํ ธมฺมํ สงฺฆํ ปูเชมิ ฯ

## คำสมาทานพระธรรม

สาธุ อุกาส บัดนี้ข้าพเจ้าจักขอเอา สุขะ ขณะ อุคคหนิมิตต์ ปฏิภาคนิมิตต์ ในห้องแห่งพระขุททกปีติธรรมอันประเสริฐ ขอจงมาบังเกิดให้ปรากฏแจ่มแจ้งชัชวาลย์ อยู่ในจักขุวิญญาณ กายวิญญาณ มโนวิญญาณ แห่งข้าพเจ้า ในขณะเมื่อข้าพเจ้านั่งภาวนาบัดนี้เทอญ แล้วบริกรรม "พุทฺโธ ๆ" ต่อไป

ถ้าจะดำเนินทางอานาปานัสสติ ก็ควรกำหนดลมในเวลาหายใจออกว่า "พุทฺ" เวลาหายใจเข้าว่า "โธ" หรือเพื่อจำง่ายว่า พุทฺ ออก โธ เข้าก็ได้ ฯ

---

● เมื่อจะเจริญกรรมฐานบทใด ก็ให้เอากัมมัฏฐานบทนั้นเติมเข้าที่นั้น.

**วัดศรีเทพประดิษฐาราม จังหวัดนครพนม**

๑๔ สิงหาคม ๒๕๑๓

เรียน ท่านเจ้าคุณธรรมวราภรณ์ ที่นับถือ

ตามที่ท่านได้มีหนังสือไปขอเรื่องจากผม เพื่อนำมาลงพิมพ์ในหนังสือที่จะแจกเป็นที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพพระเทพวรคุณนั้น ผมได้ส่งมาแล้วพร้อมนี้ หวังว่า เรื่องที่ส่งมานี้คงอำนวยประโยชน์ให้ผู้อ่านบ้างไม่มากก็น้อย.

เรียนมาด้วยความนับถือ

**พระเทพสิทธาจารย์**

(พระเทพสิทธาจารย์)

เจ้าอาวาสวัดศรีเทพประดิษฐาราม

# อุปัตติกถา

ของ

## พระเทพสิทธาจารย์

### วัดศรีเทพประดิษฐาราม นครพนม

---

การเกิดมาในโลกไม่ใช่เกิดมาเล่น เกิดมาแสวงหาคุณงามความดี พุทธานุสสติ เราต้องระลึกถึงคุณของพระพุทธเจ้าทุกลมหายใจเข้าออก เมตตา เราทุกคนเป็นพุทธบริษัท สมควรที่จะตั้งอยู่ในพรหมวิหาร คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ด้วยกันทั้งนั้น อสุภ เราเป็นมนุษย์จะต้องพิจารณาร่างกายชายหญิงทั้งหมดให้เห็นเป็นของโสโครกปฏิกูล น่าเบื่อหน่าย สีไม่งาม สัณฐานไม่น่ารัก กลิ่นเหม็น เกิดในที่ชุ่มแช่ไปด้วยบุพโพโลหิต

การเกิดมาในโลก จะเกิดมากินมานอน กินนอน นอนกินคอยตาย บุญกุศลไม่ขวนขวายไม่หาอุบายเครื่องพ้นทุกข์จะพ้นทุกข์ได้หรือ อุบายเครื่องพ้นทุกข์ไม่ใช่อื่นไกล คือตื่นดึกลุกเช้าไหว้พระสวดมนต์ บ่นท่อง เล่าเรียนศึกษา ข้อวัตรปฏิบัติ ขัดเกลาเผาชั่วตามกำลังสามารถของตน ความชั่วทั้งหลายเหมือนเสือนั่งอยู่ริมทาง ถ้าหญิงชายหลงทางเสือก็กัดหมดจงอย่าปล่อยตัวให้มัวเมาประมาท ผู้มีความประมาทเหมือนปล่อยเรือให้ไหลไปตามกระแสน้ำ ตนเองไม่ถือหางเสือ เรือก็ไม่ตรง นานไปก็โดนหินเกยหาดล่มจมป่นปี้ทั้งชาติ ไม่มีความเจริญทั้งในปัจจุบันและอนาคต

เราเกิดมาเป็นคนไปทางเหนืออย่าให้เขาฆ่า มาทางใต้อย่าให้เขาตี หนีไปที่ไหนอย่าให้เขาชก ตกไปที่ไหนอย่าให้ชื่อเสียงเหม็น ต้องให้มีกลิ่นในทางศีลธรรมประจำไว้ตลอดชีวิต จึงจะนับว่าเก่งกาจฉลาดดี สิ้นชีวิตอินทรีย์แล้วย่อมไปสู่สุคติ

เราเกิดมาเป็นคนไม่ใช่สัตว์ดิรัจฉาน ต้องเป็นคนห้าวหาญชาญชัย อธิษฐานตนของตนเด็ดขาดฉลาดเป็นมหาเสน่ห์ นับว่าเป็นศรีสง่าแก่ตนเอง คนทุกคนย่อมมีตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เป็นหอรบครบอยู่กับตน สิ่งใดผ่านตาผ่านหูอย่าอยู่เปล่า ต้องเอาไปคิดกรอง กลั่น หมั่นเอามาเป็นเครื่องประดับ จึงจะสวยจะงามตามพร้อมด้วยมรรยาท เราต้องเป็นคนเก่งกาจฉลาดดี อย่าเป็นคนเก่งกาจฉลาดโง่ โง่ต้องโง่น่ารัก ฉลาดต้องฉลาดน่าสงสาร จึงจะเป็นมหาเสน่ห์ ถ้าโง่น่าเกลียดฉลาดน่าชังจะเป็นยาพิษติดอยู่กับตนตลอดชาติ.

วัดดอนยายหอม นครปฐม

๓๐ กันยายน ๒๕๑๓

เรียน ท่านเจ้าคุณพระธรรมวราภรณ์

ตามหนังสือของท่านเจ้าคุณลงวันที่ ๒๐ สิงหาคม ๒๕๑๓ ขอเรื่องไปลงพิมพ์ในหนังสือแจกเป็นที่ระลึกในการพระราชทานเพลิงศพ ท่านเจ้าคุณพระเทพวรคุณ วัดมณีชลขัณฑ์ จังหวัดลพบุรี นั้น ผมได้ส่งมาพร้อมกับหนังสือนี้แล้ว เป็นข้อเขียนเล็ก ๆ น้อย ๆ ในหัวข้อ "ตายเพื่ออยู่" แล้วแต่ท่านเจ้าคุณจะพิจารณาเห็นสมควรใช้ได้ก็เอา

ในพรรษานี้ ผมสุขภาพร่างกายไม่ใคร่ดี เจ็บปวดป่วยไข้บ่อย ๆ ต้องไปโรงพยาบาลให้แพทย์ตรวจรักษาอยู่เสมอ ไม่ค่อยมีเวลาสบายปลอดโปร่งเลย เรื่องที่เจ้าคุณขอให้เขียนมาลงพิมพ์จึงส่งมาช้าไปก็ขออภัยด้วย

จึงเรียนมาให้ทราบ

เรียนมาด้วยความนับถือ

**พระราชธรรมาภรณ์**

(พระราชธรรมาภรณ์)

เจ้าอาวาส วัดดอนยายหอม

# ตายเพื่ออยู่

คนเราทุกคนที่เกิดมาย่อมต้องถึงที่สุดด้วยการตาย โลกนี้ไม่ใช่ที่อยู่ประจำของเรา เราทุกคนมีสิทธิ์ที่จะอยู่ได้ชั่วครั้งชั่วคราว ชั่วกาลเวลาอันจำกัด พระพุทธศาสนาได้สอนเรื่องการตายไว้ให้เราเรียนรู้อย่างละเอียดพิศดาร แต่ทั้งหมดก็จะรวมใจความได้ว่า ให้ทุกคนที่เกิดมาได้ช่วยกันสร้างความดี เพื่อตนและผู้อื่น ดังได้สอนเปรียบเทียบความเปลี่ยนแปลงของอายุของแต่ละบุคคล ให้เห็นเป็นขณิกะมรณะ คือการตายเป็นขณะ ๆ ว่า คนเรานั้นต้องตายทุกขณะ คือทุกปี ทุกเดือน ทุกวัน ทุกชั่วโมง นาที เช่นเกิดมาเป็นเด็กเล็ก ๆ แล้วก็เปลี่ยนเป็นเด็กโต เปลี่ยนเป็นคนหนุ่ม เปลี่ยนเป็นคนแก่ มีสังขารร่วงโรยโดยลำดับ

ดังนั้น เราจึงควรพิจารณาว่า เวลาที่ล่วงไปปีหนึ่ง ๆ นั้นเราได้ทำอะไรไว้แทนการตาย คือแทนเวลาที่ล่วงไปนั้นบ้าง ให้ละเอียดลงมาก็ต้องพิจารณาว่า วันหนึ่ง ๆ ที่ได้ล่วงเลยไป ได้ใช้ความเป็นอยู่ทำสาระประโยชน์อะไร ถ้าวันไหนไม่ได้ประกอบสาระประโยชน์อะไร วันนั้นก็เท่ากับชีวิตได้ตายไปจากเวลา คือเวลาได้เสียไปโดยไร้สาระ

คนเรานั้น บางคนก็เกิดมาแล้วมัวเพลิดเพลิน ลืมประกอบการบุญการกุศลคุณงามความดี หรือเรียกว่าหลงโลกลืมธรรม ลืมสร้างประโยชน์ที่เป็นสาระ เปรียบเหมือนคนไปค้าขายในต่างถิ่น แทนที่จะไปประกอบภาระตามหน้าที่ มัวไปหลงชมบ้านชมเมืองเสียจนหมดเวลา ถึงคราวกลับไปบ้านเมืองของตน ก็ไม่ได้อะไรติดตัวไปเลย เท่ากับว่าได้เดินทางไปค้าขายขาดทุน

อย่างนี้ ทางพระพุทธศาสนากล่าวว่าคนประมาท พระพุทธองค์ตรัสว่า "เย ปมตฺตา ยถา มตา" ผู้ประมาทแล้วเหมือนคนตายแล้ว เรียกว่า "ชีพหาย" คือ ชีวิตหายจากความดี แม้ชีวิตอยู่ก็ไม่ได้สร้างสมประโยชน์อันใด มีแต่จะสร้างสิ่งอันไร้สาระและเวรกรรม มีชีวิตอยู่ก็สมมติว่า ตายไปแล้ว

การตายอีกอย่างหนึ่ง ที่ทุกคนรู้จัก คือการตายที่ไม่หายใจ การตายชนิดนี้แลประสงค์เอาว่า ถ้าตั้งเนื้อตั้งตัวขึ้นได้ในทางโลก และมั่นคงอยู่ในศีลธรรม ได้สร้างบุญกุศลคุณงามความดีไว้ ก็ชื่อว่า "ตายเพื่ออยู่" ถ้าไม่ได้สร้างบุญกุศลคุณงามความดีสิ่งใดไว้เลย ก็เรียกว่าอยู่เพื่อตาย คืออยู่รอวันตาย

ถ้าได้สร้างสมคุณงามความดีเอาไว้ เป็นประโยชน์ตนและผู้อื่น ก็ชื่อว่าคุ้มค่ากัน

ทุก ๆ คนชอบมองดูความดี แลเห็นความดี และชอบสดุดีความดีของผู้อื่นเมื่อเขาตายจากไปแล้ว ด้วยคำพูดที่เรามักกล่าวอยู่เสมอว่า

- การตายเป็นการบรรลุผลสูงสุดในชีวิต
- กฎหมายก็ให้อภัย ศัตรูก็เลิกอาฆาต
- ผู้กังวลห่วงใย ก็หมดห่วง
- ผู้ที่ถูกเกียดกันในการดำเนินชีวิต ก็หมดคนเกียดกันในทันที
- คนที่รัก เคารพ นับถืออยู่แล้ว ก็รัก เคารพ นับถือมากขึ้น
- คุณงามความดีอันใดที่ได้กระทำไว้ ก็จะมีผู้หยิบยกมากล่าวสดุดีให้เห็นเด่นชัดยิ่งขึ้นไปอีก

จากคำกล่าวนี้ ก็พอจะเห็นได้ว่า ถ้าผู้ตายได้สร้างคุณงามความดีเอาไว้แทนตัว ถึงจะตายไปแล้วสักกี่ปีก็ตาม ก็ยังมีผู้เห็นความดีของผู้ตายไปแล้วนั้นอยู่เสมอ ชื่อว่า "ตายเพื่ออยู่" ไม่ได้ "อยู่เพื่อตาย"

ท่านเจ้าคุณพระเทพวรคุณนี้ เมื่อข้าพเจ้าพรรษาได้ ๕ พรรษาออกธุดงค์ผ่านมาทางวัดของท่าน ท่านได้ปฏิสันถารต้อนรับอย่างดี นำชมพระพุทธรูปใหญ่ที่ท่านสร้างไว้ เป็นพระพุทธรูปใหญ่มาก ใต้ฐานพระทำเป็นห้องโปร่งเข้าไปในนั้นได้ แล้วพาไปชมโบสถ์อีก โบสถ์ของท่านในสมัยนั้นสร้างแปลก คือใช้ก้อนหินก้อนใหญ่ ๆ มาก่อเรียงกันขึ้นไปเป็นผนังใช้ปูนยาประสานยึดกันไว้แน่น ทำให้ประหยัดราคาค่าก่อสร้างลงได้มาก

สังเกตดูท่านเป็นพระเถระผู้มีศรัทธา เชื่อปัญญาตรัสรู้ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จึงเป็นนักปฏิบัติตามธรรมคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเต็มความสามารถ มั่นคงในวัตร์ปฏิบัติตลอดอายุขัย ท่านเป็นผู้นำทางจิตใจแก่พุทธบริษัท บูรณะปฏิสังขรณ์สร้างวัดสืบต่อพระพุทธศาสนา เกียรติคุณความดีของท่านนี้ จะปรากฏต่อไปตลอดกาลนาน

ด้วยกุศลกรรมคุณงามความดีที่ท่านบำเพ็ญมาเป็นอันมากแล้วนั้น ย่อมเป็นพลวะปัจจัยนำท่านสู่สุคติวิสัยในสัมปรายภพ ควรแก่คตินิยมทุกประการ เทอญ.

**พระราชธรรมาภรณ์**

วัดดอนยายหอม จังหวัดนครปฐม

**ที่ทำการวัดอธัญญิการาม (วัดสามง่าม)**

๑๖ กันยายน ๒๕๑๑

นมัสการ พระคุณเจ้านรนาถสุนทริการาม

ตามหนังสือของวัด ลงวันที่ ๒๐ สิงหาคม ๒๕๑๑ ที่มีไปเรียนหลวงพ่อเต๋ คงทอง เจ้าอาวาสวัดสามง่าม อธัญญิการาม ตามความแจ้งอยู่แล้วนั้น หลวงพ่อเต๋ ได้รับทราบความประสงค์จึงได้มอบให้คณะกรรมการพัฒนาวัด ส่งเรื่องพระสิวลีสะพายบาตร มาลงพิมพ์พร้อมหนังสือนี้แล้ว

ฉะนั้น จึงขอกราบนมัสการมาเพื่อพิจารณาและดำเนินการต่อไป.

ขอนมัสการมาด้วยความเคารพ

**นายกาญจน์ อ. จูธารี**

ครูช่วยราชการแผนกศึกษาธิการอำเภอ

กรรมการพัฒนาวัด

---

# พระสีวลีสะพายบาตร

ของ

**หลวงพ่อเต๋ คงทอง วัดอรัญญิกาวาส (วัดสามง่าม) อ. กำแพงแสน**

ธรรมเสนา

พระสีวลี เป็นพระที่ชาวมอญถวายความเคารพนับถือเป็นพิเศษ ว่าท่านเป็นผู้อำนวยโชคลาภให้ได้สมใจอย่างประเสริฐ ฉะนั้นในเมืองมอญสมัยโบราณจึงนิยมประดิษฐ์รูปพระสีวลีขึ้นเคารพกราบไหว้บูชากันเกือบแทบทุกบ้าน เช่นเดียวกับชาวพม่าได้ถวายความเคารพแก่พระอุปคุต (พระควัมบดี) ว่าเป็นพระนำโชคลาภมาสู่ครอบครัว.

พระสีวลี มีชื่อเสียงโด่งดังอยู่ในสมัยพระพุทธเจ้า ประวัติของท่านก็รู้สึกว่าโลดโผนตื่นเต้นพิสดารกว่าผู้อื่น ที่เป็นเช่นนั้นก็เพราะบุญเก่ากับพุทธานุภาพมาบันดาลสีวลี......ไม่ใช่เด็กหนุ่มจิ๊กโก๋ตามถนนหนทาง ตามหน้าโรงหนัง ตามคิวรถ ท่าเรือ มีการอบรมดี เป็นนักปราชญ์ชนิดไม่ต้องเข้าโรงเรียน ไม่เคยวิ่งเล่นเหมือนเด็กทั้งหลาย.

สีวลี ตามเรื่องราวเล่าว่ามีนิสัยเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่มาแต่ชาติก่อน ๆ ซึ่งครั้งหนึ่งได้เกิดในสมัยพระพุทธเจ้าชื่อว่า "ปทุมุตตระ" ในสกุลกษัตริย์ เลื่อมใสศาสนาได้ถวายมหาทานและนิมนต์ฉันติดต่อกันถึง ๗ วัน ตั้งความปรารถนาขอให้เป็นผู้มีลาภมาก ก็ได้รับพยากรณ์จากพระพุทธเจ้าองค์นั้นว่า "กษัตริย์นี้ถวายมหาทาน ปรารถนาเป็นผู้มีลาภมากเหมือนภิกษุชื่อสุทัศนะ จักได้เป็นธรรมทายาทพระโคดมศาสดา มีชื่อว่าสีวลี เพราะวิบากกุศลกรรมที่ทำไว้ดี จักส่งผลสมความปรารถนา"

เวลาล่วงเลยมาถึงสมัยพระพุทธเจ้าอีกองค์หนึ่งชื่อพระวิปัสสี ท่านได้เกิดเป็นหนุ่มคนขยันอยู่ในนครพันธุมดี เห็นพระราชาและชาวเมืองสร้างกุฎีวิหาร ถวายทาน ท่านก็ถือหม้อนมส้มและน้ำผึ้ง เดินผ่านไปที่โรงงาน หัวหน้างานขอซื้อราคาตั้งพันกะหาปนะก็ไม่ยอมขาย ตั้งใจอยู่ว่าชาวเมืองบูชาพระตถาคต เราก็จักบูชาพระตถาคต เมื่อถึงแล้วก็ขยำด้วยมือตนเองถวายพระวิปัสสีและสาวก ด้วยอานิสงส์นี้ได้ไปเกิดในดาวดึงส์สวรรค์สิ้นอายุ

กาลแล้ว กลับมาเกิดเป็นกษัตริย์เมืองพาราณสี ครั้งหนึ่งเกิดขัดเคืองศัตรู จึงยกทัพไปล้อมเมืองไว้หนึ่งวันก็ตีแตก เศษกรรมอันเป็นอกุศลได้ติดตามมาสนองในชาติที่เกิดเป็นพระสีวลี มีเรื่องเล่าดังนี้.—

สีวลี เป็นโอรสกษัตริย์แห่งโกลิยะบุรี พระชนกชื่อมหาลิจฉวี พระชนนี ชื่อ สุปปวาสา พระนางทรงครรภ์แก่มา ๗ ปีเศษก็ไม่คลอด วันหนึ่งพระโคดมศาสดาเสด็จไปสู่วัง ได้ตรัสกะพระนางว่า

"พระนางจงเป็นสตรีที่มีสุขหาทุกข์มิได้ปราศจากโรคาเถิด จงประสูติราชบุตรผู้ไม่มีโรคโดยสวัสดีเถิด"

พร้อมกับจบพระคาถา ราชกุมารก็ประสูติโดยสวัสดี รูปร่างลักษณะจะเป็นอย่างไรไม่บอกไว้ เพียงแต่กล่าวว่าในวันแรกประสูตินั้น พระสารีบุตรได้ถามพระราชกุมารว่า....

"ท่านเป็นสุขสบายดีหรือ" ราชกุมารตอบทันทีว่า

"จะสุขกระไรได้ ทนอึดอัดไม่เห็นเดือน ไม่เห็นตะวัน ตั้ง ๗ ปี ๗ เดือน กับอีก ๗ วันอยู่ในครรภ์นั้น"

พระนางสุปปวาสาพอพระทัยมาก ที่ราชกุมารได้สนทนากับพระสารีบุตร ซึ่งเป็นสาวกมือขวาของพระศาสดา พระพุทธเจ้าทราบข่าว จึงตรัสกะพระนางว่า

"การมีครรภ์ทรมานอยู่เห็นปานนี้ พระนางรู้สึกอย่างไร" พระนางสุปปวาสากราบทูลว่า

"ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ กระหม่อมอยากจะมีอย่างนี้อีกสัก ๗ คนเจ้าค่ะ" คำกราบทูลของพระนางเพียงเท่านี้ เป็นเหตุให้พระองค์ทรงเปล่งอุทานธรรมว่า

"ทุกข์อันไม่น่ายินดี ย่อมครอบงำคนผู้มัวเมา โดยความเป็นเรื่องน่ายินดี"

ในเรื่องเล่าว่าในวันนั้น พระราชกุมารคอยปฏิบัติพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในขณะฉันตรองตามพุทธอุทานธรรมข้อนั้นก็ได้โคตรภูญาณ จึงขอบวช ขณะจดคมมีดจะโกนผมก็ได้ปฐมภูมิ พอโกนผมเสร็จก็ได้อรหัตตภูมิ เป็นพระอรหันต์ในวันนั้น พระสัมมาสัมพุทธเจ้า

รับสั่งให้พระสารีบุตรเป็นพระอุปัชฌายะ ให้พระโมคคัลลานะเป็นอาจารย์ บวชเป็นบรรพชิตในพระศาสนานามว่า "พระสีวลี" ในวันที่คลอดนั้นเอง.

ในตำนานได้กล่าวผลกรรมไว้ว่า เพราะให้ทานหรือเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ด้วยจิตเมตตา ท่านจึงเป็นผู้มีโชคลาภมาก เมื่ออยู่ในครรภ์ลาภผลก็เกิดแก่มารดา เมื่อบวชก็สมบูรณ์ด้วยจตุปัจจัยและบริหาร แต่เพราะอกุศลกรรมที่ยกทัพไปล้อมประตูเมืองของศัตรู ตามสนองให้ท่านทนทุกข์ทรมานอยู่ในครรภ์ด้วยความอึดอัด ตลอดกาลถึง ๗ ปี ๗ เดือน ๗ วัน เพราะได้ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้าหลายองค์ จึงมีปัญญาเฉียบแหลม ถ้าไม่ได้อาศัยพุทธานุภาพ ก็เห็นจะต้องอยู่ในครรภ์นั้นต่อไปอีกหลายสิบปี.

ชาวมอญถวายความเคารพนับถือว่าท่านเป็นอัจฉริยะ ก็น่าจะสมจริงสำหรับคนมีบุญญาธิการอย่างนั้น ปกติท่านชอบเดินธุดงค์ ชอบอยู่ตามป่า ชาวบ้านได้เห็นก็พากันดีใจเข้าไปกราบไหว้ถวายสิ่งของ กิริยาท่าทางคงจะสง่างามชวนให้ชมไม่จืดตา และยังมักน้อยสันโดษตามแบบฉบับพระธุดงค์สมัยบรมครู ชาวบ้านได้สนทนาปราศัยก็ชื่นชมในวาทะอยากจะสนทนาอยู่เรื่อย ๆ ใครได้ฟังธรรมก็เพลิดเพลินในภาษิต ครั้นเมื่อตามเสด็จไปกับพระ-พุทธเจ้าทรงเยี่ยมพระเรวตะพร้อมด้วยสงฆ์จำนวนมาก พระสีวลีก็ทำหน้าที่หาเลี้ยง ชาวบ้านรู้ข่าวว่าพระสีวลีไปละแวกนั้น ก็มาถวายพระสีวลีกันทั้งนั้น ไม่ไปถวายพระพุทธเจ้าและพระภิกษุรูปอื่น อัศจรรย์จนพระพุทธเจ้าตรัสยกย่องว่าเป็นผู้มีลาภไว้ในเอตทัคคะใครไม่รู้เรื่องราวของท่านก็นึกว่าท่านเป็นหมอดู, หมอยา, หมอน้ำมนต์, หรือลงเลขลงยันต์แจกจ่ายเครื่องรางของขลัง เปล่าเลย ท่านไม่ได้เป็นนักเทศน์, นักปาฐกถา, นักออกรายการวิทยุ, ไม่ได้เป็นสมภารเจ้าวัด พระครูอุปัชฌาย์มหาปาเรียญอะไรเลย ชาวบ้านเรียกท่านเพียงว่า "พระสีวลี"

พระสีวลีนี้สำเร็จปริญญาชั้นสูงทางศาสนา คือได้ปฏิสัมภิทา ๔ วิโมกข์ ๘ อภิญญา ๖ ไม่มากมายหลายสาขาอะไรเลย ชาวมอญมาจินตนาการเอาว่า พระสีวลีนั้นคงไม่มีกุฏิหรูหราอยู่ คงไม่มีแอร์คอร์ดิชั่น ไม่มีโทรทัศน์ หรือรถยนต์ขับขี่ ท่านชอบเดินธุดงค์ไปพบกับชาวบ้าน ถ้าสมัยนี้ใครเห็นคงเข้าใจว่าไปเรี่ยไรเงินสร้างกุฏิสมภารหรือแสวงหาอาหารตาจากสาว ๆ ลูกทุ่ง และท่านก็ไม่มีอะไรมาก นอกจากไม้เท้าวิเศษ, กรดธุดงค์, ย่าม, บาตร, และลูกประคำ แต่งกายเครื่องแบบเดินธุดงค์ห่มผ้าเฉลียงบ่าพาดสังฆาฏิ เหมาะสำหรับ

เดินทางไกลหรือทัศนาจรลูกทุ่ง ชาวมอญจึงมาปั้นรูปท่านตามจินตนาการ ประดิษฐานไว้กราบไว้บูชา บังเกิดลาภผล มีโชควาสนา ทำมาค้าก็ขึ้น ไปไหนก็มีผู้นับหน้าถือตายกย่อง-สรรเสริญให้ข้าวให้น้ำ แคล้วคลาดจากภยันตรายทางบกทางน้ำแถมทางอากาศด้วย ชีวิตอยู่ร่มเย็นเป็นสุขเพราะท่านสีวลีคุ้มครองรักษามาเยี่ยมเยียนเสมอไม่เผ้าดูโทรทัศน์หรือนอน-ซดน้ำชาเหมือนพระองค์อื่น.

รูปปั้นพระสีวลี ได้แพร่หลายมาถึงชาวไทยส่วนใหญ่ ผู้รู้เรื่องนี้ได้ทำพิธีหล่อรูปด้วยโลหะสวยงาม นำเอาคาถาพระสีวลี ๔ ตัวมาบรรจุไว้ว่าเป็นบ่อเกิดแห่งความร่ำรวย ข้าพเจ้าเห็นคาถา ๔ ตัวมา ๒๐ ปีเศษ ยังไม่พบว่าย่อมาจากอะไรแน่ เคยบริกรรมอยู่เสมอก็รู้สึกว่ามีกินมีใช้และแคล้วคลาดศัตรูหมู่มารอันตราย เมื่อมาเขียนเรื่องนี้ก็อยากจะเอาคาถา ๔ ตัวนั้นมาตีความเป็นคำสอนเผยแพร่ สำหรับผู้ถือคาถาไม่มั่นคง ก็จะได้ถือหลักวิชา คาถาพระสีวลี ๔ ตัวนั้นคือ นะ ชา ลี ติ ผู้อบรบดีแล้วจักมีโชคลาภอยู่เสมอในแง่หลักวิชาข้าพเจ้าขอถอดเป็นคำโคลงดังนี้ –

| | | |
|---|---|---|
| นะ | หนึ่งพึงอ่อนน้อม | นรชน |
| ชา | ตื่นแต่เช้าทน | ต่อสู้ |
| ลี | รู้จักขวายขวน | ทางชอบ ขยันนา |
| ติ | อิดังนี้ผู้ | สืบสร้างจึงรวยฯ |

ตามนัยนี้ นะ มาจาก นโม หมายเอาความอ่อนน้อมไม่กระด้างดื้อดึง ชามาจาก ชาคริยานุโยค หมายเอาการประกอบความเพียรตื่นอยู่ ไม่เห็นแก่นอนมากนัก ลี มาจาก ลีพุหะ หมายเอาการเยื้องกรายขวนขวายในธุระที่ชอบ ส่วน ติ มาจาก อิติแปลว่าดังนี้เป็นคำสรุปข้อความข้างต้นอีกทีหนึ่ง ถือเอาความได้ว่า กลางคืนกราบไหว้บูชาทำจิตใจให้ปลอดโปร่ง รุ่งขึ้นตื่นแต่เช้าเตรียมตัวทำงานให้ทันเพื่อน เมื่อทำงานก็ขวนขวายพยายามทำให้ได้ผลสำเร็จเพียงคติย่อ ๆ นี้ก็เชื่อว่าจักเกิดลาภผล ตรงกันข้ามกับคนจองหองไม่เคารพนับถือปรึกษาหารืองานกับใคร ๆ เที่ยวดึกซบเซาตื่นสาย ไปทำงานก็ซึมเซื่องขาดความขวนขวาย เผลอ ๆ หลับเสียที่ทำงาน อย่างนี้พระสีวลีเห็นจะไม่มาเยี่ยมแน่ ถึงสมัครสมาชิกอะไร ๆ ก็ไม่มีคะแนนเสียงแน่นอน.

---



# เรื่องธรรมบีติและธรรมพระไตรสรณคมน์

ของ

**พระอาจารย์อ่อน ญาณสิริ**

วัดบ้านนิโครธาราม จังหวัดอุดรธานี

---

สมัยหนึ่ง ข้าพเจ้ากับพระพี่ชายรวมกัน ๒ รูป เที่ยวธุดงค์อยู่อำเภอผือ กลับจากอำเภอผือไปเยี่ยมบ้านโปรดมารดาที่มีความเห็นผิดถือธรรมบีติ ให้ละธรรมบีติมาถือธรรมพระไตรสรณคมน์ เมื่อไปถึงพักพอควรแล้วพวกญาติก็ได้พากันมาเยี่ยมข้า ตัวข้าก็ได้พูดกับพวกญาติไปตามเรื่องของพวกญาติ ที่ได้มาถามข่าวพอสมควรแล้วพวกญาติก็ได้เลิกกันไป เหลืออยู่ก็แต่พวกญาติที่มาทำร้านให้ ข้าจึงได้นำพวกญาติทำร้านพัก และทำทางจงกรมอะไรทุกอย่างสำเร็จไปเรียบร้อยแล้วพวกญาติก็ได้ลากลับบ้าน ค่ำตัวข้าและท่านพี่เดินจงกรมเสร็จแล้ว เห็นท่านพี่จุดโคมเดินมาหาร้านของข้า ข้ารับรองและกราบท่านแล้ว ท่านพี่ถามว่า ท่านพิจารณาเห็นอย่างไรเล่าเรื่องจะพูดกับพ่อออกลุง ผู้เป็นครูสอนธรรมบีติให้แม่ออกได้ปฏิบัติอยู่นั้นอย่างไร จึงจะเป็นการเหมาะสม ให้พ่อออกลุงได้อนุญาติให้แม่ออกเราออกมาปฏิญาณ รับเอาธรรมพระไตรสรณคมณ์ด้วยดีกับเราทั้งสองได้เล่า ฉันให้ท่านพูดกับแก ฉันเข้าปฏิบัติใหม่ ฉันยังไม่มีความรู้พอจะพูดกับแกอนุญาตให้แม่ออกเรามารับเอาธรรมพระไตรสรณคมน์ได้ดอก ทั้งฉันก็ได้เรียนธรรมบีติกับแก ฉันนึกเกรงใจแกอยู่ นึกกลัวว่าแกจะมีใจว่าฉันอวดรู้ อวดดีอะไรต่ออะไรไปต่าง ๆ ดังนี้ ฉันจึงให้ท่านพูดกับพ่อออกลุง ให้แม่ออกเราออกจากธรรมบีติของแกดังนั้น ตัวข้าตอบท่านพี่ว่าเรื่องที่จะให้ผมพูดกับพ่อออกลุงนี้ก็ดีแล้วละ แต่ผมเห็นว่าจะเป็นการยุ่งยากหน่อยละ เพราะพ่อออกลุงแกก็ว่าแกเป็นปราชญ์คนหนึ่ง จนแกได้ออกปากว่า แกไม่ต้องการอยากพูดกับคนผู้รู้ในโลกมาพูดกับแก เพราะใครมาพูดก็เอาแต่เรื่องในโลกของเก่ามาพูดกัน เบื่อใจแล้วพูดกันไปมันก็ไม่สนุกใจเท่า อยากพูดกับคนผู้พูดนอกโลกได้นั่นแหละมันจึงไม่เป็นของเก่าพูดกันสนุกดี พ่อออกลุงแกทนงตนอวดความรู้ของแกโบ้ง ๆ อยู่อย่างนี้ ท่านพี่เคยเป็นลูกศิษย์ของแกองค์

หนึ่งมาแล้ว ก็คงได้ยินรู้ดีอยู่แล้วมิใช่หรือ เมื่อเราทั้งสองต้องการอยากให้แม่ออกเราออกจากธรรมบีติของพ่อออกลุงมารับธรรมพระไตรสรณคมน์แล้ว เราต้องสู้ผีปากของพ่อออกลุงจนกว่าให้ชนะแล้วนั้นแหละ พ่อออกลุงจึงจะไม่มีการแยแส กับแม่ออกเราที่ได้ออกจากธรรมของแกมารับปฏิบัติอยู่ในธรรมพระไตรสรณคมน์ต่อไป ทั้งแม่ออกเราจึงจะมีความพอใจเต็มใจรับเอาคุณธรรมพระไตรสรณคมน์ ไปปฏิบัติต่อไปด้วยดีดังนี้ ขอรับ ถ้าท่านพี่อนุญาตให้ผมพูดกับพ่อออกลุงแล้ว ผมก็จะลองพูดดูละ เท่าที่ผมได้ศึกษากับครูอาจารย์รู้มา จะสู้พ่อออกลุงได้หรือไม่นั้นผมก็ยังไม่แน่ใจ ถ้าคำพูดใดท่านพี่มองเห็นทางพอที่จะพูดกับพ่อออกลุงพอให้แกเข้าใจได้ ก็ขอให้ท่านพี่ช่วยผมผู้น้องพูดกับแกบ้างก็ดีเหมือนกันดังนี้ ท่านพี่ไม่รับจะพูดเบ็นเด็ดขาดเลย ข้าจึงถามท่านพี่ว่า ท่านพี่ก็เคยเบ็นศิษย์เรียนธรรมบีติกับพ่อออกลุงมาแล้ว อันธรรมบีติที่พ่อออกลุงว่าเบ็นธรรมพระอรหันต์นั้นเบ็นอย่างไร จึงอยากให้แม่ออกเรา ออกมารับธรรมไตรสรณคมณ์เล่า ท่านพูดว่าธรรมบีติที่พ่อออกลุงว่าเบ็นธรรมพระอรหันต์นี้ ฉันว่าแกสอนเพื่อเบ็นการอาชีพของแกเสียเลยละ คือแกมีการประกาศให้คนใคร ๆ มาเรียนธรรมกับแก สั่งสอนให้หาธูปเทียนให้มาก เทียนยกครูเล่มหนึ่งหนัก ๖ บาท ๖ เล่ม เทียนจุดบูชาเล่ม ๑ หนัก ๒ สลึง หรือหนักหนึ่งบาท เมื่อคราวเข้าเรียนกับแก แกให้เอาไปถวายให้แกหมด แกมีแบ่งเอาเทียนลูกศิษย์คนละครึ่งเทียนยกครูแกก็เอาของลูกศิษย์หนึ่งชุด ให้ลูกศิษย์ไว้เบ็นเครื่องบูชาระลึกถึงคุณของครูอีกหนึ่งชุด ลูกศิษย์มากคนเทียนก็ได้มากเมื่อเลิกพิธีเรียนกันแล้ว แกก็เอาเทียนไปต้มเลียงเอาผึ้งขายเบ็นอาชีพดังนี้ ฉันจึงว่าแกสอนเบ็นอาชีพ ดังนั้นฉันจึงว่าพ่อออกลุงสอนแก่พวกศิษย์ไม่สอนให้ศิษย์พ้นทุกข์เลย สอนเพื่อเบ็นอาชีพเท่านั้นดังนี้ ข้าได้ยินท่านพี่พูดธรรมและการสอนธรรมของพ่อออกลุงให้ฟัง ข้าก็นึกหมั่นไส้ขึ้นมาในใจ เพราะข้าได้เรียนพระอาจารย์ใหญ่มั่น ท่านได้เทศนาให้ข้าฟัง ข้าได้เข้าใจมาเบ็นอย่างดีแล้ว ทั้งมาได้ยินท่านพี่เล่าให้ฟัง ไม่มีผิดกันกับอาจารย์ใหญ่สอนให้ข้ารู้มานั้นเสียด้วย ตัวข้าจึงได้นึกในใจว่า ถ้าพ่อออกลุงปราชญ์ใหญ่สนทนาเล่นงานกับเราจริงแล้ว เราจะเอาแกให้เสียชื่อเสียงว่าเบ็นปราชญ์ในคราวนี้แหละ ทั้งท่านพี่ผู้แกเคยดูถูกเราว่าเราเบ็นน้องไม่มีความรู้อะไรนี้ก็ดีเราจะเทศนาเอาให้แกเห็นความรู้ความสามารถเราครั้งนี้แหละดังนี้แล้ว ก็เห็นว่าพอสมควรจึงได้เลิกกันไปวันหลังข้าทั้งสองเข้าไปบิณฑบาตพอควรแล้ว ก็ได้กลับที่พัก พวกญาติ ๆ พร้อมแม่ออกข้าได้

นำไทยทานออกไปทำบุญและถามข่าวข้าทั้งสองมากคน ตัวข้าก็ได้พูดปราศรัยกับพวกญาติพอสมควร ทั้งฉันจังหันก็อิ่มเสร็จแล้ว พวกญาติก็ได้เลิกกลับบ้านกันหมด เหลืออยู่แต่แม่ออกข้าคนเดียว ท่านพี่ก็ได้โอกาสพูดกับแม่ออกให้ออกจากธรรมบีติของพ่อออกลุงเสีย ให้มารับขึ้นอยู่กับธรรมพระไตรสรณคมน์กับพวกลูกเสียดังนี้ แม่ออกได้ตอบท่านพี่ว่า แม่ไม่ว่าเอาแต่คุณลูกทั้งสองจะเห็นดี เมื่อลูกทั้งสองจะให้แม่ออกละธรรมคุ้มครองของพ่อออกลุงของคุณลูกทั้งสองมาขึ้นปฏิบัติอยู่ในธรรมพระไตรสรณคมณ์กับพวกคุณลูกแล้ว ก็จำต้องแม่ออกได้ทำการออกจากธรรมของลุงของพวกคุณลูกเสียก่อนละวา จึงจะเป็นอันงามและเป็นการเรียบร้อยดีดังนี้ ข้าจึงว่าก็ต้องมีการลาพ่อออกลุงด้วยละดีดังนี้

ต่อนี้ไป แม่ออกก็ได้หารือเรื่องทรัพย์สิ่งของต่าง ๆ ไปหลายอย่างจนถึงบ่ายหน่อยหนึ่ง แม่ออกจึงได้ลากลับบ้าน เช้าวันหลังข้าทั้ง ๒ ไปบิณฑบาต กลับจากบิณฑบาตถึงที่พักแล้วหน่อยหนึ่งก็เห็นพ่อออกลุงจารย์สีผู้เป็นครูสอนธรรมให้แม่ออกข้าด้วย พร้อมด้วยพวกญาติอีกมากเดินตามกันออกมาถวายจังหัน ทั้งอยากมาฟังข้ากับพ่อออกลุงจารย์อ่อนสีปราชญ์ใหญ่จะมีการสนทนาธรรมกัน เมื่อข้าทั้งสองฉันจังหันเสร็จแล้ว พ่อออกลุงก็ได้ทำการปราศรัยถามข่าวข้าพี่น้องทั้งสองว่า ไปเที่ยวถึงไหนได้พบพระอาจารย์ไหนบ้าง ได้สนทนาธรรมกับพระอาจารย์ทั้งหลาย ท่านสอนได้ความมาว่าอย่างไร นิมนต์เล่าให้พวกญาติฟังดูบ้างเถิด พวกญาติผู้บ้าง ก็จะได้มีใจสว่างขึ้นบ้างดังนี้ ท่านพี่ก็ได้ปราศรัยกับพ่อออกลุงไปนานาประการ สุดท้ายท่านพี่ก็ได้สรรเสริญพระอาจารย์ใหญ่มั่น ได้สอนธรรมพระไตรสรณคมน์ให้พวกญาติโยมทางอำเภอท่าบ่อ อำเภอผือ ได้ปฏิบัติกันว่าน่าเลื่อมใสดังนี้ เวลาท่านพี่พูดเรื่องธรรมพระไตรสรณคมน์อยู่ ข้าพิจารณาดูหน้าพ่อออกลุงแกได้ยินแกทำเป็นอาการเฉย ๆ พอท่านพี่พูดจบความพ่อออกลุงจึงพูดขึ้นว่า เออ ธรรมพระไตรสรณคมน์กับพระอรหันต์ที่พ่อออกลุงสอนหมู่อยู่นี้ก็ดีเหมือนกัน เป็นธรรมอันเดียวกันนั่นแหละ ก็ธรรมพระไตรสรณคมน์เป็นธรรมพระพุทธเจ้านั่นเอง ธรรมบีติเป็นธรรมพระอรหันต์ เป็นลูกศิษย์ของพระพุทธเจ้านั่นเอง จะไม่ใช่ธรรมอันเดียวกันอย่างไรเล่า จึงว่าค่ำวานนี้แม่เฒ่าไปพูดว่า อยากลาออกจากธรรมบีติกับพ่อออกลุง อยากมาขึ้นอยู่กับพระไตรสรณคมน์กับพวกคุณลูก คือพวกคุณหลานนี้เอง พ่อออกลุงก็ไม่ว่า เพราะเป็นธรรมอันเดียวกันดีเหมือนกัน ความจริงมันอยู่กับการปฏิบัติดอก

ถ้าปฏิบัติไม่ได้แล้ว ธรรมใดก็ไม่ดีทั้งนั้นแหละ ถ้าปฏิบัติได้ดีอยู่แล้ว ธรรมใดก็ดีหมดนั้นแหละดังนี้ (เป็นการเริ่มต้นพูดกัน)

ทั้งท่านพี่พูดกับพ่อออกลุงเรื่องธรรมพระไตรสรณคมน์ กับธรรมปีติย่อมยักเยื้องพัลวัลกันมา แต่ฉันจังหันแล้วจนถึงเช้าสี่โมงกว่าแล้ว แม่ออกเห็นจะเกิดรำคาญใจ จึงพูดขึ้นว่า เออ สำหรับคุณลูกผู้ใหญ่ให้หยุดพูดก่อนเถอะให้คุณลูกผู้น้องพูดดูทีดังนี้นั้น ท่านพี่ก็จึงหยุดพูด ตัวข้าก็จึงได้พูดต่อไปว่า เออ พ่อออกลุงก็อย่าได้เสียใจเถอะเวลานี้เป็นเวลาจะได้สนทนาธรรมกันบ้างแล้ว ขอให้พ่อออกลุงถือตัวอาตมาทั้งสองนี้ว่าเป็นหลานของพ่อออกลุงจริงก็แล้วกัน หลานทั้งสองเกิดหลังลุง ความรู้ความฉลาดก็ไม่เท่าพ่อออกลุงอยู่ดีละ จึงจำเป็นหลานทั้งสองขออภัยในเรื่องจะพูดกันต่อไปไว้แต่เบื้องต้นก่อนละดังนี้ ตัวข้าจึงเริ่มพูดต่อไปว่า ธรรมปีติที่พ่อออกลุงว่าเป็นธรรมอันเดียวกันกับธรรมพระไตรสรณคมน์นั้นถูก แต่เป็นธรรมเกิดแฝงธรรมพระไตรสรณคมน์หนา ธรรมพระไตรสรณคมน์เป็นธรรมของพระพุทธเจ้าดังพ่อออกลุงว่านั้น พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้ ก็ตรัสรู้ธรรมพระไตรสรณคมน์นี้เลยทีเดียวเมื่อพระองค์ได้ตรัสรู้ธรรมพระไตรสรณคมน์แล้ว ท่านนำเอาธรรมพระไตรสรณคมน์นี้ไปสอนพวกปัญจวัคคีย์ จึงว่าเมื่อพระองค์เทศนาธรรมจักรจบลงแล้ว พระอัญญาโกณฑัญญะได้มีดวงตาเห็นธรรมได้ สำเร็จพระโสดาแต่พวกสี่องค์นั้นเพียงแต่ได้ความเลื่อมใส ได้ถึงพระไตรสรณคมน์เท่านั้น นี้เป็นหลักบอกว่า พระองค์ได้ตรัสรู้ ก็ต้องรู้ธรรมพระไตรสรณคมน์ จึงนำความตรัสรู้ของท่านไปเทศนาโปรด ปัญจวัคคีย์ให้ ถึงธรรมพระไตรสรณคมน์ ต่อเป็นลำดับมา ดังพระองค์ทรงอนุญาตให้อัครสาวกทั้งสองรับกุลบุตรเข้าบวชในพุทธศาสนาของพระองค์ พระองค์ก็อนุญาตให้อัครสาวกสอนธรรมพระไตรสรณคมน์ ให้แก่กุลบุตรให้ถึงแล้วก็ให้เข้าหมู่พระสงฆ์อื่นในศาสนาของพระองค์ได้ดังนี้เป็นต้นไป ไม่เห็นพระองค์ทรงอนุญาตให้อัครสาวกสอนธรรมปีติทางไหนไปอีกเลย หรือพระองค์ทรงอนุญาตให้พุทธสาวกอื่นรับกุลบุตรเข้าในพระศาสนาของพระองค์ มีอนุญาตให้พระมหากัสสปะเป็นต้น ก็ทรงอนุญาตให้ปฏิญาณตนถึงธรรมพระไตรสรณคมน์ก่อนแล้ว จึงให้ขอบรรพชาเป็นสามเณร แล้วพระอุปัชฌาย์สอนมูลกรรมฐานให้เสร็จแล้ว ก็ไปนุ่งผ้าห่มผ้ากาสายะเข้าครองศีล เป็นการปฏิบัติในความ

อยู่เป็นสามเณรไปดังนี้เป็นต้น ไม่เห็นพระองค์ให้ขอถึงธรรมปีติอันใดที่ไหนมีเล่าพ่อออกลุง พ่อออกลุงแกพูดว่า เออ คุณหลานว่านั้นถูก แต่เหตุใดธรรมที่พระองค์บัญญัติไว้ให้คนขึ้นคน เรียนเป็นธรรมเป็นแผน คือมีมากแท้ เป็นธรรม ๔๐ ห้อง ก็คือมีธรรมพระไตรลักษณญาณ ธรรมปีติ ๕ ธรรมยุค ๖ ธรรมวิปัสสนาญาณ ๙ อย่างนี้พ่อออกก็คือเห็นมีอยู่ คุณหลานเห็น จะยังเรียนไปไม่ถึงดอกกระมังดังนี้แล้ว แกก็พูดไปในธรรมที่แกกล่าวมาแล้วนั้น เป็นสิ่งอัน ใคร เรียนธรรมวิเศษเป็นผู้มีฤทธิ์มีเดชไปอย่างนั้น ดังองค์ธรรมปีติ ๕ ผู้เข้าเรียนก็เกิดรู้เห็น เป็นอย่างนั้นอย่างนี้นะคุณหลาน อย่าไปว่าแต่ธรรมพระไตรสรณคมน์ดีวิเศษอย่างเดียวหลาย แหมคุณหลานดังนี้ ข้าพูดคนทั้งหลายผู้เขามาฟัง ดูเขาเพลินใจอยากปีบขึ้นโน้นแหละมาก พ่อออกลุงแกอธิบายอยู่นานอาจถึงชั่วโมงกว่าโน้นแหละ ตัวข้าจึงพูดกับพ่อออกลุงขึ้นว่า ธรรมของพระองค์มีมากนั้นก็จริงละ ไม่ใช่มีเท่าพ่อออกลุงว่าเพียงเท่านี้เลย แต่หลานได้ยิน แต่ผู้รู้พูดให้ฟังมาว่าธรรมของพระองค์มากตั้ง ๘๔๐๐๐ พระธรรมขันธ์ โน้นแหละ แต่หลาน ก็ยังไม่รู้ดอกว่าธรรมอะไรบ้าง รวมกันเข้าจึงพอ ๘๔๐๐๐ พระธรรมขันธ์นั้น แต่หลาน ก็ได้ศึกษากับพระอาจารย์เสาร์ พระอาจารย์มั่น มา ท่านสอนหลานว่าธรรมทั้งหลาย ตลอดธรรม ๘๔๐๐๐ พระธรรมขันธ์นั้น พระองค์แจกออกไปจากธรรมพระไตรสรณคมน์ สามนี้ทั้งนั้น ธรรมพระไตรสรณคมน์สามนี้ เป็นที่รวมไว้ซึ่งธรรมทั้งหลายหมด พระ-อาจารย์ทั้งสองท่านสอนให้หลานเข้าใจมาอย่างนี้ หลานจึงว่าธรรมพระไตรสรณคมน์เป็น หลักฐานเป็นธรรมมีสาระกว่าธรรมทั้งหลายอื่น เพราะการขึ้นธรรมเรียนธรรมทั้งหลายมานั้น พระอาจารย์ใหญ่เสาร์ ท่านได้พูดประกาศศานุศิษย์ของท่านมา มีอาตมาองค์หนึ่งได้ยินว่า ท่านได้เรียนธรรมทั้งหลาย ได้ยกเครื่องบูชาเรียนกับครูมามาก ธรรม ๔๐ ห้อง และธรรม ทั้งหลายดังพ่อออกลุงพูดไปแล้วเมื่อตะกี้นี้ พระอาจารย์ใหญ่เสาร์ก็ได้เรียนยกเครื่องบูชากับ ครูอาจารย์ของท่านมาหมดแล้วดังนี้ แต่ท่านพระอาจารย์ทั้งสอง คือ พระอาจารย์เสาร์ และ พระอาจารย์ใหญ่มั่น ได้มาพิจารณาดูกัน พระอาจารย์มั่นท่านรู้ว่า ธรรมอื่นไม่เป็นของจำ เป็นจะแต่งเครื่องบูชายกครูขึ้นกับอาจารย์ ให้อาจารย์สอนเอาเลย เพราะเป็นธรรมอุบายที่ พระองค์รับเอาสาวกด้วยคำว่า เอหิ ภิกขุ ให้เข้ามาอยู่ในสำนักของพระองค์แล้ว ท่านแนะ

อุบายกรรมฐานให้สาวกลูกศิษย์ของท่านนำไปปฏิบัติกัน ให้จิตเป็นสมาธิสมาบัติกันขึ้นดังนี้ เท่านั้นขึ้นกับอาจารย์ อาจารย์สอนศิษย์ให้มีอาราธนาขอเอาธรรมปีติ ธรรมพระไตรสรณคมน์ ธรรมองค์การสารพัดธรรม ธรรมจะไปขอเอาได้ง่าย ๆ คนพ้นทุกข์มันก็ไม่อดแหละ เช่น ปีติธรรมจะเกิดมีขึ้นในบุคคลใดได้ก็ต้องอาศัยคนนั้น ตั้งใจปฏิบัติธรรม คุณพระไตร-สรณคมน์ให้จิตรวมลงได้เป็นสมาธิเสียก่อน ปีติ ๕ อันใดหนึ่งก็จึงจะเกิดมีขึ้นในจิตของบุคคลอันรวมอยู่นั้นขึ้นมาได้ เมื่อใครทำจิตยังไม่รวมเป็นสมาธิแล้ว จะไปอาราธนาขอเรียกร้องเอาธรรมปีติใดให้มันเกิดขึ้นจนตายเท่าใดชาติ ปีติมันก็ไม่เกิดมาให้ดอก อันธรรมปีตินี้ก็หากมีแบบว่า ให้บุคคลขึ้นกันเรียนกัน แต่ไม่เห็นมีบอกคำภาวนาอย่างไรคำสอนให้ผู้ขึ้นธรรมปีติภาวนาก็ว่า อะระหัง อะระหัง หรือว่า สัมมาอะระหัง ในพุทธานุสสติ เอาคุณพระ-พุทธเจ้าเป็นหลักจับอยู่ จึงว่า ธรรมใดจะนอกเหนือไปจากธรรมพระไตรสรณคมน์ไม่มีเลย จึงว่าแบบของพระองค์ และพระสาวกของพระองค์ ท่านสอนกันมาก็มีแต่ให้ปฏิญาณตนให้ถึงธรรมพระไตรสรณคมน์กันเท่านั้นก็พอแล้ว ธรรมอื่นเป็นแต่แนะสอนให้ลูกศิษย์ของท่านไปเลยดังนี้ อันแบบขึ้นกันเรียนกันมานี้แบบเดิมของพระองค์สอน ไม่เห็นมีในผูกใดมัดใดมาแล้วแหละเห็นจะเป็นอาจารย์ต้องการสอนศิษย์ เพื่อเป็นอาชีพกับลูกศิษย์เลี้ยงตัวใช้สอยสิ่งของในตัวให้ง่ายเสียโดยมากนั่นแหละ จึงตั้งแบบการสอนให้มีขึ้นกับอาจารย์มาอย่างนั้น พระอา-จารย์ใหญ่ทั้งสองสอนอาตมาให้รู้มาว่าดังนี้แหละ พ่อออกลุง ๆจะว่าอย่างไรกัน ขอให้พ่อออกลุงว่าไปเถิดดังนี้ เวลาพักอธิบายธรรมอยู่นั้น ข้ามองดูหน้าพ่อออกลุง หน้าตกมาแต่นานแล้วหละพ่อออกลุงเมื่อแกจะพูดต่อไปดูเหมือนกับคนที่ตื่นจากนอนหลับทั้งแรงดังนั้นแหละแกพูดกับหมู่ขึ้นว่าแหมหมู่ทั้งหลายคุณหลานได้อธิบายธรรมมานี้ เป็นธรรมมีแบบแผนเป็นธรรมมีหลักฐานเป็นของพวกเราผู้หวังความพ้นทุกข์ ควรจดจำเอาไปปฏิบัติแท้ทีเดียวแกพูดกับแม่ออกข้าว่าแม่เฒ่านี้มีปัญญามากลูกเองแม่เฒ่าคนนี้เป็นลูกอันประเสริฐทีเดียวได้ไปเที่ยวแสวงหาธรรมของดีประเสริฐมาโปรดสอนพ่อแม่และพวกญาติ ๆ ใคร ๆ ให้เข้าใจสิ้นความสงสัย ความข้องใจให้ได้ปฏิบัติเอาตนให้พ้นทุกข์ด้วย แม่เฒ่าจะออกจากธรรมของหลานไปขึ้นอยู่ธรรมพระไตรสรณคมน์กับคุณลูกของแม่เฒ่าก็ดีแล้ว ส่วนหลานถ้ามีเวลาต่อไป จึงจะขึ้นตามภายหลัง

ดอกดังนี้ ตัวข้าจึงว่านั้นแหละพ่อออกลุง พระอาจารย์ทั้งสอง ท่านได้เรียนธรรมปฏิบัติมามาก ท่านได้พิจารณาตรองดู เห็นธรรมอื่น ๆ ไม่เป็นการจำเป็นจะขึ้นจะเรียนกันด้วย มีพิธีการยกครูยกคาย ให้เป็นการลำบากชักช้า แก่การปฏิบัติดำเนินใจก้าวขึ้นสู่วิปสัพธรรมชั้นสูง ชั้นผู้ปฏิบัติเอาตนให้พ้นทุกข์เสียเปล่าดอกดังนี้ ท่านจึงให้หยุดพิธีการสอนธรรมทั้งหลายนั้นเสียท่านจึงมาสอนแต่ธรรมพระไตรสรณคมน์กันอยู่เท่านั้นอันธรรมพระไตรสรณคมน์สามนี้ คือ พุทฺโธ ธมฺโม สงฺโฆนี้ ท่านอาจารย์สอนว่า ได้แก่ครองใจอันเดียว คือคำพูดของพระพุทธเจ้าว่า พุทฺโธ คำพวกเราพูดกันว่า ใจรู้แจ้งดังนี้ คำพระพุทธเจ้าว่า ธมฺโม คำพวกเราพูดกันว่า ใจรู้สว่าง คำพระพุทธเจ้าว่า สงฺโฆ คำพวกเราพูดกันว่าใจรู้ข้อปฏิบัติดีใจรู้ข้อปฏิบัติเอาตนให้พ้นทุกข์ดังนี้ จึงว่า ใจดวงเดียว มีพร้อมบริบูรณ์ทั้งสามรัตนะดังนี้ จึงให้ผู้ขอถึงธรรมพระไตรสรณคมน์แล้ว ให้ปฏิบัติตัวของตน ให้เอาใจรู้ของตนนั้นรักษากายวาจาตนให้เป็นศีล เอาใจรู้ตามนั้นระลึกคำราธนาขึ้น เอาใจรู้นั้นจับจดอยู่กับคำราธนานั้น จนใจรู้นั้นรวมอยู่เป็นหนึ่ง เกิดมีแสงสว่างขึ้นมา ได้ชื่อว่าผู้นั้นเอาคำ ภาวนา ฟอกใจรู้ตน ให้ใสสะอาดขึ้นมาได้แล้ว จึงจับเอาใจรู้ของตนนั้น กำหนดพิจารณาดูกายของตน อันรูปธรรมรวมอยู่แล้ว ซึ่งสมมติธรรมทั้งหลาย มีขันธรรม อายตนะธรรม เป็นต้น ให้เห็นแจ้ง จะได้อาศัยความเห็นแจ้งในธรรมคือ รูปธรรมนี้ เข้าไปฟอกใจรู้ของตนให้ใสยิ่งขึ้นได้อีก ใจรู้นั้นจะได้ถอนอุปานทาความยึดมั่นถือมั่นของตนออก ความเป็นปุถุชนของตนก็จะได้หมดไป ความเป็นอริยธรรมของตนก็จะเกิดขึ้นมาในใจรู้ของตนนั้นดังนี้แล้ว จึงได้ชื่อว่าผู้ปฏิบัติธรรมพระไตรสรณคมน์หากเกิดรู้เองเห็นเอง เพราะตัวรู้เป็นตัวจิต ใครคิดหาอุบายน้อมความรู้อันรู้อยู่ตามตารู้อยู่ตามหูรู้ เป็นต้นนั้น รวมเข้าในใจได้หมดแล้วผู้นั้นหากเกิดรู้เองเห็นเองขึ้นมาเหมือนพระองค์ท่านแสวงหาความรู้ทางอื่นอยู่ ๖ ปี ก็ไม่ได้รู้เห็นอันใดขึ้นในใจท่าน เมื่อท่านคิดหาทางได้อานาปานัสสติกรรมฐาน น้อมความรู้ของท่านเข้ารวมอยู่ที่ใจได้แล้ว ท่านก็เข้าถึงฐานของความรู้ของท่าน ท่านก็ได้ตรัสรู้ขึ้นมาในใจท่าน เป็นพระพุทธเจ้าเท่านั้นเองแล นี้แหละพ่อออกลุง อันพ่อออกลุงว่าได้ปฏิบัติธรรมบีติว่าเป็นผู้ได้บรรลุในธรรมทั้งหลาย จนพ่อออกลุงพูดประกาศตนอยู่เสมอว่าอยากพูดกับคนผู้นอกโลกได้นั้น คนนอกโลกพ่อออกลุงรู้เขาพูด

กันว่าอย่างไร เขานับถือลัทธิอะไร เขาปฏิบัติกันอย่างไร ขอให้พ่อออกลุงเล่าให้หลานฟัง ดูบ้างเถิดดังนี้ พ่อออกลุงแกเริ่มขึ้นต้นจะพูดว่า อ๋อ พ่อออกลุงนั่งสมาธิจิตรวมสนิทดีแล้ว เกิดใจสว่างไปนอกโลก เห็นคนในอนุปุพพะวิเทหทวีป เห็นคนอุดรกุรุทวีป เห็นคนในอะมะระโคยานะทวีป แต่ละทวีปมีรูปต่างกันอย่างนั้น ๆ ใหญ่น้อยต่างกันอย่างนั้น ๆ ความนับถือเขามีศีล ๕ เหมือนกันทั้งสามทวีป แต่ละทวีปเขามีหลักอันหนึ่งฟอกคำประดับแก้วรุ่งสว่าง หลักนั้นประมาณสูง ๗ ศอก ๕ เหลี่ยม ใหญ่ประมาณ ๑ ศอกคืบ มีคำไหว้เขาว่าเป็นคำบาลีว่า มหาสมุตฺเต ปุคฺคลาอคฺคี ดังนี้ เหมือนกันทั้งสามทวีปตลอดทั้งหญิงทั้งชายก็ไหว้คำเดียวกันทั้งนั้นดังนี้ละคุณหลาน ที่ว่าพ่อออกลุงรู้ว่านอกโลกนั้น ตัวข้าจึงถามแกว่า คำไหว้เขานั้นพ่อออกลุงแปลได้ไหมว่าแปลว่ากระไร แกว่าแปลได้แปลว่ามหาสมุตฺเต อันว่าแม่น้ำสมุทรใหญ่กว้างลึกไม่มีประมาณนี้ ปุคฺคลอคฺคี ไม่มีบุคคลใดจะมีความสามารถหาฟืนมาก่อมาสุมน้ำมหาสมุทรให้เหือดแห้งสูญไปไม่มีจะบกจะแห้งไปได้เลย แกแปลดังนี้ตัวข้าจึงถามแกอีกว่าพ่อออกลุงรู้นั้นแล้ว ได้รับประโยชน์อย่างไรบ้างเล่า นี้ตัวข้าเห็นแกเพียงรักษาศีล ๕ ก็ยังไม่ได้อยู่เลยจึงได้ถามดังนี้ พ่อออกลุงแกพูดอึดอัดอยู่ในคอหน่อยหนึ่ง แล้วพูดขึ้นว่าก็ไม่เห็นได้รับประโยชน์อันใด ได้แต่รู้อย่างนี้เท่านั้นเองแหละคุณหลานดังนี้ ตัวข้าจึงว่าให้แกว่าถ้าอย่างนั้นพ่อออกลุงก็ตอบว่ารู้เพียงลม ๆ อันหาบุคคลใดไม่สามารถจับเอาลมที่มันพัดไปตามอากาศมาเป็นสมบัติ ใช้อะไรก็ไม่ได้เท่านั้นเองละซี ถ้าอาตมาแปลไม่แปลอย่างนั้นดอกไม่เห็นเป็นประโยชน์อันใดว่า แปลเปลี่ยนวิภตฺเต เป็นตั้งเสียว่า มหาสมุตฺตํ อันว่าน้ำมหาสมุทรน้อยอันมีอยู่ในใจของตนนี้ ปุคฺคลาอคฺคี อันว่าบุคคลใดจะเอาไฟมาเผามาสุมให้มันเหือดแห้งไปด้วยอำนาจของไฟนั้น ไม่มีเหือดแห้งไปได้เลยมีแต่จะเอาปัญญาอันใส อันเกิดจากสมาธินี้แหละเผามัน จึงจะเหือดแห้งไปได้ดังนี้ ก็จะเป็นประโยชน์กว่าพ่อออกลุงผู้แปลนั้นเสียดอกดังนี้ อันพ่อออกลุงว่าได้รู้นอกโลกนั้นก็ดี ตามอาตมาฟังได้เข้าใจตามว่ามิใช่พ่อออกลุงรู้นอกโลกอะไรเลย เพราะโลกหนึ่ง ๆ พระองค์หมายเอาทวีปทั้ง ๔ เป็นโลกอันหนึ่ง จึงว่าทวีปทั้งสามนั้น ก็มีรักษาศีล ๕ อยู่เหมือนกันกับชมพูทวีปนี้อยู่ จึงว่าทวีปทั้ง ๔ นี้ รวมกันเป็นโรคอันหนึ่ง เพราะมีพระอาทิตย์ดวงเดียวเดินอยู่ในทวีปทั้ง ๔ นี้ด้วย จึงว่าทวีป ๔ นี้เป็นโลกอันหนึ่งดังนี้ อาตมานึกว่าพ่อออกลุงจะรู้นอกโลกดังประวัติว่า พระมหาโมคคัลลา

นะเถระท่านขออนุญาตกับพระองค์ อยากเหาะขึ้นไปบนอากาศให้สูง อยากมองดูโลกว่ามันใหญ่กว่าเท่าใดดังนี้แล้ว พระองค์ก็ให้อนุญาตแต่พระองค์ท่านสั่งพระโมลคัลลานะว่า โมคคัลลาท่านเหาะขึ้นไปสูงมองลงมาเห็นแผ่นดินทั้งหลายนี้เท่าใบผักแว่นให้กลับลงมานะ ถ้าท่านเหาะขึ้นไปให้สูงจนมองลงมาแผ่นดินนี้ ไม่เห็นแล้วท่านจะหลงโลกนะดังนี้ พระโมคคัลลานะเมื่อได้รับอนุญาตแล้ว ก็เหาะขึ้นไปสูงจนเลยพระองค์สั่ง ขึ้นไปจนมองหาแผ่นดินไม่เห็นเสียเลย เห็นว่าพอสมควรแล้วจึงเหาะถอยกลับลงมา พระโมคคัลลานะหลงโลกเสียจริงหลงไปตกโลกพระพุทธเจ้าหลักคำ มีสี่ทวีปเหมือนกันกับโลกพระพุทธเจ้าโคตมบรมครูของพวกเรานี้ พระโมคคัลลานะมองเห็นรัศมีอันสว่างของพระพุทธเจ้าหลักคำ เข้าใจว่าเป็นพระรัศมีของพระพุทธเจ้าโคตมบรมครูของตน จึงลงถึงพื้นแผ่นดินแล้ว เตรียมตัวเข้าไปกราบไหว้พระพุทธเจ้าหลักคำ ท่านจึงบอกพระโมคคัลลานะว่า เราไม่ใช่พระพุทธเจ้าโคตมบรมครูของท่านดอก เราชื่อว่าพระพุทธเจ้าหลักคำ อยู่อีกโลกหนึ่งต่อกันกับโลกพระพุทธเจ้าโคตมบรมครูของท่าน เอาละเราจะเปล่งพระรัศมีไปส่งท่าน ให้ท่านไปหาพระพุทธเจ้าโคตมบรมครูของท่าน ให้ท่านไปตามรัศมีอันสว่างของเราเปล่งไปส่งทางท่านนี้ จนไปถึงรัศมีของเราจวนจะหมด ยังเหลืออยู่เท่าแสงหิ่งห้อยท่านมองไปหน้าก็มองเห็นแสงสว่าง เท่าแสงหิ่งห้อยแล้วนั้นแหละ ให้ท่านเหาะไปหาแสงสว่างอันมองเห็นอยู่ข้างหน้าและเป็นแสงรัศมี ของพระพุทธเจ้าโคตมบรมครูของท่าน เปล่งรัศมีมารับเอาท่านเพราะพระพุทธเจ้าโคตม ท่านก็รู้ว่าพระโมคคัลลานะลูกศิษย์หลงโลกไปตกโลกของพระพุทธเจ้าหลักคำเหมือนกัน ท่านจึงได้เปล่งรัศมีมารับเอาท่านดังนี้ อาตมานึกว่าพ่อออกลุงรู้นอกโลกอยู่อย่าไปรู้ โลกพระพุทธเจ้าหลักคำ ๔ ทวีป เป็นโลกหนึ่งแล้วก็รู้แต่นี่เรื่อยไปอย่างนั้นดอกอาตมาจึงได้ถาม เพราะหลานอยากรู้ด้วยดังนี้ ข้าอธิบายแก้ความเห็นพ่อออกลุงมาถึงนี้ พ่อออกลุงแกหันหน้าพูดกับหมู่ว่าเออหมู่ทั้งหลายแต่ก่อนกันก็ว่ากันถือหลัก คือกายจิตแน่ไม่ผิดแล้วครั้นได้มาฟังคุณหลานอธิบายผู้ข้ารู้ ได้ว่าความเห็นตนแต่ก่อนนั้นไกลหลักความจริง พอปานฟ้ากับดินไกลกันนั้นแหละผู้นี้ไม่มีคำใดจะพูดแย้งคุณหลานไปได้แล้ว เพราะคุณหลานพูดทวนเข้าใส่ใจ มันถูกหัวใจของผู้นี้กึกเอากึกเอาทุกคำเลย จะให้ผู้นี้พูดแย้งคุณหลานไปได้อย่างไรดังนี้ แต่ก่อนผู้นี้ก็อยากไปฟังโอวาทของพระอาจารย์มั่นอยู่เสมอ เมื่อมาได้ฟังคุณหลานไปศึกษากับท่านมา

แสดงให้ฟังอยู่นี้ ผู้นี้มันพอบ่านได้ไปฟังเฉพาะหน้ากับท่านพระอาจารย์มั่นเสียเลยทีเดียว กันสิ้นอยากไปนมัสการฟังโอวาทของพระอาจารย์มั่นเสียแล้ว พ่อออกลุงพูดชมข้าดังนี้ตัวข้าเห็นเวลาก็บ่ายสามโมงกว่าแล้ว จะค่ำหมดเวลาไปก่อนจึงถามแกว่า อันพ่อออกลุงว่าปฏิบัติธรรมบีติมาได้ค้นหาวัดหกกกห้าสีมาแปด พ่อแม่นอกพ่อแม่ใน อุปัชฌาย์อาจารย์สวดขวาซ้ายนอก อุปัชฌาย์อาจารย์สวดขวาซ้ายในเป็นต้น ตลอดว่าพ่อออกลุงค้นหาให้ใครรู้ด้วยไม่ได้เป็นอันขาด เป็นของรู้เฉพาะตน ใครอยากรู้ให้พิจารณาค้นหาให้รู้เห็นด้วยตนเองดังนี้ เมื่อใครได้ยินพิจารณาหาเห็นแล้ว ผู้นั้นเป็นผู้ประเสริฐขึ้นในตนเลย ไม่ต้องได้มีการบวชกับพระอุปัชฌาย์ใดอีก ตนก็เป็นพระแล้วดังนี้ เมื่อพ่อออกลุงบอกให้คนอื่นรู้ไม่ได้เล่าให้อาตมาฟังได้ไหม ข้าถามแกดังนั้น พ่อออกลุงพูดยอมข้าว่าจะประหารคอขาดเที่ยวนี้ ให้บอกซี้ดังนี้ พ่อออกลุงก็บอกไม่ได้เลย ข้าจึงว่ากับแกว่าพ่อออกลุง อาจารย์ใหญ่มั่นท่านไม่เห็นขัดข้องอาตมาเรียนถามท่าน ๆ ได้แสดงให้ฟังเลย เอออาตมาจะเล่าความได้ยินพระอาจารย์เทศนาสอนอาตมาให้พ่อออกลุงฟังจะถูกตามพ่อออกรู้มาไหม คือวัตร ๖ นั้น ได้แก่จักขุวัตตัง ตาเป็นวัตต์อันหนึ่ง ใครจะทำการงานด้วยรูปทั้งหลายแล้ว ต้องเอาตาดูจึงสำเร็จผลตามใจตนประสงค์ได้ โสตวัตรหูเป็นวัตรในการฟังเสียง ใครจะสำเร็จในเรื่องราวต่าง ๆ ต้องเอาหูฟัง ฆานะวัตร จมูกเป็นวัตต์ในการรู้จักกลิ่นให้สำเร็จดังใจตนประสงค์ ชิวหาวัตตัง ลิ้นเป็นวัตต์ในการรู้จักรส ให้สำเร็จดังใจประสงค์ได้ กายะวัตตัง กายเป็นวัตต์ในการรู้จักสัมผัส ให้สำเร็จดังใจประสงค์ได้ มโนวัตตัง ใจเป็นวัตต์ในการรู้จักธรรมารมณ์ ให้สำเร็จดังใจประสงค์ได้ใครไม่เอาอายตนะภายในทั้ง ๖ อย่างนี้ทำธุระกิจการงานให้สำเร็จผล เป็นบุญหรือเป็นบาปขึ้นมาแล้ว ไม่มีอันจะทำเลยต้อง ๖ อย่างนี้เป็นวัตต์ ใครจะปฏิบัติดีชั่วประการใดก็ต้องเอา ๖ อย่างนี้ปฏิบัติ ให้เป็นขึ้นทั้งนั้นดังนี้ ส่วนกกห้าพระอาจารย์สอนอาตมาว่าได้แก่ขา ๒ แขน ๒ รวมเป็นสี่เป็นห้ากับหัวหนึ่งเพราะวัตต์ ๖ ต้องอาศัย ๕ อย่างนี้อยู่จึงตั้งอยู่ได้ สีมาแปดนั้นได้แก่ตา ๒ หู ๒ รวมเป็น ๔ จมูก ๒ รวมเป็น ๖ ลิ้นหนึ่งกายหนึ่งรวมเป็น ๘ ทิศใจเป็นลูกนิมิตรอยู่ตรงกลาง พระองค์ท่านบัญญัติให้ทำสีมาบอกให้เป็นที่สำเร็จสังฆกรรมสงฆ์อยู่ตามวัตต์ทั้งหลายนั้น พระองค์ก็บัญญัติให้เป็นการถูกต้องตามสีมาภายในตัวดังนี้ จึงว่าเป็นการถูกต้องได้ ส่วนการทำผูกสีมาภายในก็ให้อาจารย์ผู้ฉลาดจับเอาสัจจสี่ของจริงเป็นหลักพิจารณา

ทักรู้ทักเห็นแล้วๆ เล่าๆ จนกว่าจะให้ใจตกลงได้ว่า สัจจธรรมของจริงสิ่งอย่างนี้จริงแน่ทีเดียว ดังนี้ขึ้นในใจตนนั้น เป็นการสำเร็จผูกสีมาภายในได้เท่านั้น เหมือนกันกับผูกสีมาภายนอกก็มีอาจารย์ผู้ฉลาดนำพระสงฆ์ออกไปทักในสีมาภายนอก พระก็รู้ว่าหินเป็นใบสีมา พวกโยมก็รู้ว่าหินก็ยังมีการให้ทักให้บอกกับหินอยู่เป็นหนสองหนมีทักอยู่อย่างนี้ไปจนรอบสีมาหลังนั้นแล้วจึงเข้าไปสวดญัตติลูกนิมิตรอีกอยู่เป็นสี่รอบสี่จบ ให้เหมือนพระองค์แสดงสอนไว้ว่ามรรค ๔ ผล ๔ ดังนี้แหละจึงจะเป็นการสำเร็จกิจวตต์ เป็นกกเป็นต้น ของการปฏิบัติธรรมเอาตนให้พ้นทุกข์ได้จริงดังนี้ ส่วนพ่อแม่นอกและพ่อแม่ในนั้น พระอาจารย์สอนอาตมาว่า พ่อแม่นอกนั้นได้แก่พ่อแม่ของพวกเราได้เกิดร่วมท่านมา ได้แก่พ่อแม่อันหมู่พวกเราเรียกกันมาว่า พ่อแม่พวกเรากันอยู่ทุกวันเองแหละ พ่อแม่ในท่านว่าได้แก่ลมหายใจเข้าและหายใจออกอันให้ชีวิตของพวกเราเป็นอยู่ทุกวันนี้ เหมือนพ่อแม่มีความอุตสาหะเลี้ยงดูจนให้พวกเรามีชีวิตให้เป็นอยู่ ได้ใหญ่โตขึ้นมานี้เหมือนกัน ส่วนพระอุปัชฌายะ พระอาจารย์สวดขวาซ้ายนอก พระอุปัญฌายะพระอาจารย์สวดขวาซ้ายในนั้น พระอาจารย์สอนว่า พระอุปัชฌายะได้แก่จมูกดันให้ลมหายใจเข้าออกให้ชีวิตเป็นอยู่ได้นี้ พระอาจารย์สวดขวาได้แก่ตาข้างขวา พระอาจารย์สวดซ้ายได้แก่ตาข้างซ้ายดังนี้นี้ยังเป็นนอกอยู่ เพราะว่าตามหนังสือธรรมสามไตรกล่าวไว้ดอก ถ้าพูดพระอุปัชฌายะอาจารย์สวดขวาซ้ายกันจริง ๆ แล้ว พระอุปัชฌายะใน ได้แก่สติตัวรู้ คือ ดวงใจอยู่ในท่ามกลางอกนั้น พระอาจารย์สวดขวา ได้แก่ตัวรักของใจ เป็นอาจารย์สวดขวา ความชังของใจเป็นอาจารย์สวดซ้าย พระองค์จะได้ตรัสรู้ก็เพราะท่านเอาสติจับเอารักเอาชังมาพิจารณา จนรู้รักรู้ชังขึ้นมาในใจจนเห็นแจ้งชัดว่า ความรักเป็นการเนิ่นช้า ไม่เป็นประโยชน์ ความชังเป็นทุกข์เปล่าไม่เป็นประโยชน์ ท่านจึงเอาสติความรู้วางเงื่อนสอง คือ รักกับชังนั้นออกจากดวงสติความรู้ของท่านนั้นขาด ไม่เข้าไปยึดถืออยู่ ท่านตรัสรู้คือมีดวงตาทิพย์เกิดขึ้นได้เห็นธรรมทั้งหลาย จนได้สำเร็จเป็นพระพุทธเจ้าขึ้นมาในใจท่าน ก็เป็นอันว่าพระองค์ได้บวชตัวเองด้วยมีพระอุปัชฌายะ อาจารย์สวดขวาซ้ายบริบูรณ์ขึ้นในตัวของท่านเอง พระองค์จึงได้มาตั้งพิธีการบวชกุลบุตรให้เป็นการถูกต้องดังที่พระองค์ท่านบวชเอง ดังนั้นขึ้นไว้ประจำพระศาสนาของท่านมาจนได้บวชกันมาอยู่ตลอดทุกวันนี้แล อย่างนี้เหละพ่อออกลุง พระอาจารย์ใหญ่มั่นท่านเทศนาสอนอาตมาจำได้มา ท่านบอกถึงที่สอนว่าอาจารย์สอนธรรมบีตีนเป็นคฤหัสถ์เป็นคนเขมร เขาสอนกันอยู่ที่จังหวัดสุรินทร์สอนพวกลูกศิษย์เป็นบ้าเสียคนกันมาตั้งมาก ๆ ดังนี้

เขาเอาหนังสือสามไตรเป็นหลักสอนกันดอกดังนี้ พ่อออกลุง ! ถูกดังพ่อออกลุงรู้มาไหม พ่อออกลุงถูกข้าถาม แกสะกดตัวทั้งแรงแล้วแกตั้งตนเที่ยงดีแล้ว จึงพูดตอบว่า แหมแม่เฒ่า คุณหลานลูกแม่เฒ่านี้ เป็นผู้มีวาสนามาก ปฏิบัติไปต้องจะได้สำเร็จพระอรหันต์แน่ ๆ ทั้งจะได้มาโปรดญาติ ๆ ให้พ้นทุกข์ไปเสียอีก ไปศึกษาธรรมความรู้ไม่นานเลย จำความรู้อาจารย์สอนอันลึกซึ้งได้อย่างละเอียดละออเอาเสียจริง ๆ เออ ! พ่อออกลุงได้อนุโมทนาน้ำหลาน ได้นำคำสอนของครูบาอาจารย์มาสอนให้หมู่ญาติได้รู้และเข้าใจดีมาก มันถูกเอาเสียทุกอย่างไม่มีผิดเลยดังนี้ ตัวข้าจึงถามพ่อออกลุงอีกว่า อันที่ว่าพ่อออกลุงได้ปฏิบัติธรรมมีติมาว่า ได้เห็นผู้รู้ของตนได้ผู้รู้ตนแล้วนั้น ผู้รู้เป็นอย่างไร ที่ว่าพ่อออกลุงได้นั้น ได้อย่างไร วัดหกกกห้า เป็นต้นนั้น พ่อออกลุงว่า พ่อออกลุงพูดให้คนอื่นฟังไม่ได้นั้น อาตมาก็พูดให้พ่อออกลุงฟังได้แล้วทั้งพ่อออกลุงก็ได้รับรองว่า อาตมาอธิบายถูกต้องดีแล้วดังนี้ อันผู้รู้นั้นพูดให้อาตมาฟังได้ไหมเล่า พ่อออกลุงแกจึงว่า เมื่อได้พูดกันแล้วก็พูดกันไปเสียเถอะดังนี้ แกจึงเอ่ยพูดขึ้นว่า ผู้รู้ที่พ่อออกลุงได้รู้ได้เห็น และที่ว่าพ่อออกลุงได้นั้น คือ พ่อออกลุงภาวนากำหนดจิตรวมเข้าไปสงบเกิดความสว่างดีแล้ว เกิดเห็นเบ้าทองคำอันหนึ่ง มีฝาปิดมีน้ำเต็มอยู่ในเบ้าทองคำนั้น เบ้าและฝาปิดเบ้าก็ดีสุกใสเสียจริง ๆ ไม่กำหนดเพ่งดูให้แน่ ๆ แล้วไม่มองเห็นได้เลย น้ำอยู่ในเบ้านั้นก็ใสแสนที่จะใส เมื่อตนเองอยากรู้อยากเห็นอันใดก็ดี หรือใครมาถามอยากรู้อยากเห็นของที่สูญหายหรือบ้านอยู่ไม่สบายอย่างนี้เป็นต้น เมื่ออยากเห็นอยากรู้ก็เปิดฝาเบ้าออกดูลงไปในน้ำอันอยู่ในเบ้านั้น เห็นสิ่งอันตนอยากรู้ และเห็นสิ่งที่เขามาถามอยากรู้นั้นอย่างแจ่มชัดเลยทีเดียว นี่แหละพ่อออกว่าได้เห็นผู้รู้ และว่าได้ผู้รู้นั้นถูกไหมคุณหลานอย่างนี้ ตัวข้าจึงว่า พ่อออกลุงเบ้าที่พ่อออกลุงเห็นว่าเป็นผู้รู้นั้น มันเป็นนิมิตรต่างหาก ไม่ใช่เป็นผู้รู้ อันผู้รู้นั้นได้แก่ผู้เห็นเบ้าและรู้เบ้านั้นและเปิดฝาเบ้าแลดูลงไปในน้ำเห็นนิมิตรอยู่น้ำนั้น รู้จักนิมิตรว่าเป็นอันใดรู้ได้แน่นั้นแหละเป็นผู้รู้ ไม่ใช่เบ้าเป็นผู้รู้ เป็นแต่นิมิตรให้ผู้รู้เห็น และรู้เท่านั้นเองแหละดังนี้ พ่อออกลุงแสดงตัวแกนิ่งอยู่เหมือนใจจะขาด นิ่งอยู่หน่อยหนึ่งแล้วแกจึงว่า ที่พ่อออกลุงพูดให้คุณหลานฟังแล้วนี้ มันไม่ใช่ผู้รู้จริง ๆ แต่ก่อนพ่อออกลุงว่าเป็นผู้รู้ ครั้นต่อมามันได้หายไปแล้ว จึงว่าเบ้านี้ไม่ใช่ผู้รู้ดังคุณหลานว่าแน่ แต่มาเวลานี้มันมาเกิดดังนี้ คือเป็นผู้รู้ขึ้นมาในใจของพ่อออก พ่อออกเห็นว่าเป็นผู้รู้อย่างแน่นอนทีเดียว คือ เมื่อพ่อออกทำจิตให้รวมดีแล้ว เกิดความสว่างขึ้นมา มองเห็นตู้แก้ว

สูงศอกคืบ กว้างหนึ่งศอก ตู้แก้วนี้ ใสแสนที่จะใส จนเอาจิตรวมอยู่นั้น เพ่งมองดูจะเห็นในตู้นั้นมีพระพุทธรูปแก้วอยู่องค์หนึ่ง สูงราวหนึ่งคืบสี่นิ้ว สุกใสเหลือประมาณ จนจะนำมาพูดให้ใครฟังไม่ได้ทีเดียว เมื่อตนมีความอยากรู้อันใดก็ดี หรือใครมาถามอยากรู้อันใดก็ดี เปิดฝาตู้แก้วออกแล้วพระพุทธรูปแก้วอยู่ในตู้นั้นหากเทศนาบอกมาให้รู้เองทุกอย่างเลย อันนี้จะใช่เป็นผู้รู้ไหมคุณหลาน ถ้าไม่ใช่ตู้แก้วและพระพุทธรูปแก้วอันพ่อออกปฏิบัติค้นขึ้นมาได้ที่ได้เล่าให้คุณหลานฟังมานี้ ยังไม่ใช่ผู้รู้อยู่แล้ว พ่อออกหมดปัญญาที่จะค้นหาต่อไปอีกแล้วดังนี้ ตัวข้าจึงว่า อันตู้นี้ก็เป็นแต่นิมิตร เหมือนเบ้าทองคำอันพ่อออกลุงได้พูดให้หลานฟังมาแล้วนั้น ก็เหมือนกันนั่นแหละ ใครเป็นผู้มองเห็นผู้ได้ยินพระพุทธรูปแก้วเทศนาและจำได้ว่าพระพุทธรูปแก้วเทศนาอย่างนั้น ๆ ใครรู้อย่างนี้มิใช่จิต คือ ผู้รู้ของพ่อออกลุงอันได้มองเห็นตู้แก้วและพระพุทธรูปแก้วอยู่ในหัวอกของพ่อออกลุงนี้หรือเป็นผู้รู้ เป็นผู้เข้าใจพระพุทธรูปเทศนาบอกให้รู้นั้นดังนี้ พ่อออกลุงจารย์อ่อนสี ตอนนี้แกหมดปัญหายอมแพ้ข้าเลยทั้งยอมให้แม่ออกข้าออกจากธรรมบีติของแก บอกแม่ออกข้าว่า แม่เฒ่าจะออกจากธรรมของหลานไปขึ้นอยู่กับธรรมพระไตรสรณคมน์กับคุณลูกของแม่เฒ่าก็ออกไปเข้าได้ หลานยินดีด้วยดังนี้ พูดกันมาถึงนี้บ่ายห้าโมงกว่า จึงลงเอยกันได้และหยุดเลิกกัน แต่พ่อออกลุงได้ขอตัวไปภาวนาหาตัวรู้ของแกว่าจะให้เห็น ให้จนได้แหละดังนี้

สิ้นการโต้วาทีกับพ่อออกลุงจารย์สีกันลงแต่เพียงเท่านี้ ครั้นวันหลังแม่ออกข้าได้ออกมาหาข้าทั้งสองเล่าเรื่องปฏิบัติธรรมบีติให้ฟังพอควรแล้วก็ได้เลิกกันไป เท่าที่พูดและได้สนทนากันมานี้ก็พอสมควร ถ้าผู้จับเอาคำพูดนี้ไปพิจารณาตามธรรมที่ได้พูดและสนทนากันมานี้ ก็จะเป็นประโยชน์แก่ผู้อ่านและผู้ฟังไม่มากก็น้อย ตามแต่จะพิจารณา

ข้าขอประสาทพรมาในที่นี้ด้วย ขอให้ท่านผู้อ่านทั้งหลาย จงได้ประสบแต่ความวุฒิเจริญสุข มีปรารถนาสิ่งใด สิ่งนั้น ขอได้หลั่งไหลมาดุจแม่น้ำน้อยใหญ่ทั้งหลาย หลั่งไหลลงรวมมหาสมุทรก็ดุจกันฉันนั้น เทอญ ฯ

---

# วิธี เจริญสมถะ

## เรื่อง

# อุดมคติทางจิตญาณคติ และ อานาปานญาณ

ของ

**พระอาจารย์บุญมา ฐิตเปโม**
วัดสิริศาลวัน จังหวัดอุดรธานี

---

### "อุดมคติทางจิต"

ก่อนที่จะลงมือปฏิบัติในทางสมถกรรมฐาน จะถึงธรรมะอันเป็นทางแห่งการปฏิบัติ ที่ได้อบรมมาในนิโรธสัจจ์เมื่อผู้ปฏิบัติทำความดับให้แจ้ง เมื่อความดับแจ่มแจ้งขึ้น นั้นคือผล ของผู้ปฏิบัติ เมื่อปฏิบัติถูกทางแล้ว น้อมเข้ามาให้เห็นอยู่ภายในความรู้ความเห็นเช่นนั้น จักอบรมในทางมรรคสัจจ ซึ่งเป็นข้อปฏิบัติอันเป็นเหตุให้ถึงนิโรธเป็นลำดับไป มรรคสัจจ์เป็น สังขตธรรมอันเป็นยอดแห่งสังขตมรรค นั้นได้แก่ข้อปฏิบัติ คือดำเนินการตามอริยะมรรค ๘ ประการ

ซึ่งเป็นทางจะนำผู้ปฏิบัติให้บรรลุอริยะมรรคอริยะผล เมื่อกล่าวถึงมรรคผู้ปฏิบัติก็ ควรพิจารณาในสกลกายของเรานี้ จึงจะเห็นความจำเป็นของมรรค เพราะเราทุกคนต่างก็มีผู้ เป็นใหญ่ในร่างกาย เรียกว่าจิต ถ้าปราศจากจิต ร่างนั้นก็หมดความหมาย หรือ ร่างปราศจาก เจ้าของคือจิต เราก็เรียกร่างอันนั้นว่าศพ และร่างนั้นท่านเปรียบเหมือนกับท่อนไม้อันหาสาระ ไม่ได้ ศีลสาระ สมาธิสาระ ปัญญาสาระ วิมุตติสาระ และวิมุตติญาณทัสสนสาระ ซึ่งเป็นแก่น สารทั้ง ๕ ประการนี้ไม่ได้อยู่ที่ร่างกาย อันที่จริงธรรมที่เป็นแก่นสารทั้ง ๕ ประการนั้นจะเกิด มีขึ้นได้ที่จิต จะปรากฏและตั้งอยู่ เป็นอยู่เฉพาะร่างที่มีจิตยังเป็นเจ้าของเท่านั้น เมื่อมีจิต จิตก็จะบังคับร่างกายอันนั้นทำให้เกิดให้มี ศีลสาระ สมาธิสาระ ปัญญาสาระ วิมุตติสาระ วิมุตติญาณทัสสนสาระ เมื่อบุคคล หรือผู้ปฏิบัติจะพิสูจน์ทดลอง ค้นหาสาระ หรือธรรมที่มีแก่น

สาร จะหาได้ที่จิตมิใช่ที่ร่างกาย แต่บางอย่างต้องอาศัยจิตบังคับกายเช่นศีลอันเป็นข้อปฏิบัติเบื้องต้น คือ ไม่ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พูดปด และดื่มน้ำเมา นี้เป็นศีลที่เกิดขึ้นจากจิตที่บังคับร่างกาย หรือศีลในพระอริยะมรรค ก็เกิดแต่จิต ที่บังคับกายให้เป็นอริยศีล วาจาเจรจาอันเป็นไปในทางที่ชอบ เว้นจากโทษนั้น ๆ เสียงที่เป็นมงคลเสียงที่อ่อนหวานเต็มไปด้วยสาระประโยชน์ ผู้อื่นฟังแล้วมีแต่ให้คุณหาโทษมิได้ก็ดี เสียงอันนั้นก็เกิดจากจิตนั้นเอง แม้ผู้ปฏิบัติจะงดเว้นจากโทษนั้น ๆ ให้มีศีลได้ก็ต้องอาศัยจิต มีเจตนางดเว้นมาก่อน ถ้าไม่เช่นนั้นก็ไม่มีศีลไม่เป็นศีล เช่น คนนอนหลับ ถึงจะไม่ทำบาป ถึงอย่างนั้นก็ยังชื่อว่าไม่มีศีล เพราะขาดวิรัตเจตนา ต่อเมื่อจิตมีวิรัตเจตนาเว้นจากโทษนั้น ๆ ได้ ศีลจึงจะปรากฏเกิดมีขึ้นในจิตเป็นศีล ๕ ศีล ๘ ศีล ๑๐และศีล ๒๒๗ ตามชั้นฐานะของผู้รักษาและปฏิบัติ เพราะฉะนั้น ศีลสาระมีที่จิต สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะก็เช่นเดียวกันคือจิตเท่านั้นทำให้เกิดให้มีขึ้น จะเห็นได้ว่าพระอริยมรรค ทุกข้อเกิดขึ้นเพราะจิต ถ้าผู้ปฏิบัติสำรวมระวังสังวรจิตอยู่หรือบุคคลปฏิบัติเข้ามาหาจิต อริยมรรคก็เกิดขึ้น ถ้าปฏิบัติออกไปหาโลกก็ไม่ใช่ทางพระอริยมรรค มรรค คือทางที่จะดำเนินไปให้บรรลุถึงอริยมรรค เบื้องต้น ได้แก่ สัมมาทิฏฐิ เห็นชอบจิตคือ ปัญญา เป็นผู้เห็นไม่ใช่ตาเนื้อเห็น ที่เห็นด้วยตาเนื้อเป็นเรื่องของโลกส่วนทิฏฐิ ที่เห็นเป็นธรรมจักษุ หรือญาณทัสสนะ การรู้และท่านแสดงไว้ในที่อันเดียวกัน เช่นสัมมาทิฏฐิเห็นอริยสัจจ์ ๔ ท่านแสดงว่า ญาณเป็นไปในทุกข์ ญาณเห็นโลกนี้ไว้ใจได้ยาก หาความสุขในโลกได้น้อย ที่ว่าเป็นสุข หรือเจือปนสุขเพียงนิดหน่อยเท่านั้น แท้จริงโลกนี้จะเต็มไปด้วยทุกข์ทั้งนั้น ที่เห็นเป็นทุกข์อย่างนี้ เรียกว่าสัมมาทิฏฐิ เห็นว่าโลกเป็นทุกข์เป็นส่วนหนึ่งของอริยสัจจ์ ต่อไปได้แก่ญาณ เป็นไปในทุกขสมุทัย คือ ญาณที่เห็นเหตุให้เกิดทุกข์ เหตุแห่งทุกข์ภายนอก เช่นคนโน้นด่าเราหมิ่นประมาท นินทาเราแล้วทำให้เราเป็นทุกข์ คนโน้นเป็นสมุทัยเป็นญาณ สาวถึงเหตุแห่งทุกข์เหมือนกัน ต่อเมื่อมีญาณรู้ว่า เรื่องของคนโน้นก็อยู่ที่คนโน้นเรื่องของเราก็อยู่ที่เรา เรื่องของคนอื่นและสิ่งอื่น เป็นเพียงเหตุภายนอก เราเองเป็นต้นเหตุภายใน ถ้าไม่เช่นนั้นคนหนึ่งกินอาหาร ถึงเราไม่ได้กินกับคนนั้น จะพลอยอิ่มกับเขาอย่างนั้นหรือ ความไม่ชอบในเรื่องนินทานั่นเองเป็นต้นเหตุ ความไม่ชอบนั้นไม่ได้อยู่ในภายนอกแต่มันอยู่ภายใน คือ ภายในจิตใจของเรา เมื่อความไม่ชอบมีขึ้นเราก็เป็นทุกข์ถ้าความไม่ชอบนั้นหายไปจากจิตใจของเรา หรือเราไม่ยึดในเรื่องนั้น เราจะสบายใจ ได้ยินเสียงนินทาว่าร้าย

ต่าง ๆ เป็นเพลงไปเพราะเราขจัดเหตุภายในได้ เมื่อเราจับความชอบไม่ชอบเรียกว่าความยินดี ยินร้าย ซึ่งมีภายในจิตของเรา จัดเป็นตัวสมุทัยหรือตัณหา ถ้ามีจิตทุกข์ก็มีที่เรา ถ้าเราขจัดสมุทัยและตัณหาได้แล้ว เหตุให้เกิดทุกข์ ทั้งทุกข์เพราะเหตุ ๒ อย่างนั้นก็ไม่มี ดังนั้นญาณเห็นทุกข์ จึงเป็นสัจจะอย่างประเสริฐ

เมื่อเราค้นเข้ามาเห็นแจ้งชัดดังนั้น เรียกว่า ญาณัง เมื่อนิพพิทาญาณได้เห็นในทุกสมุทัยได้แจ้งชัดแล้ว ก็จะจัดได้ว่าขจัดสมุทัยให้หมดไป นิโรธก็แจ้งเป็นญาณอันหนึ่งที่ประสพเรียกว่า ทุกขนิโรธ เป็นญาณหยั่งรู้คือรู้ว่าสมุทัยเป็นเหตุแห่งทุกข์ เพราะมาตกที่จิต เมื่อทุกข์ตกไปจากจิต นิโรธก็แจ้งขึ้นมา ญาณเป็นเช่นนี้เป็นสัมมาทิฏฐิ อีกประการหนึ่งพิจารณานิโรธต่อไป นิโรธนั้นเกิดจากสมุทัยดับ สมุทัยจะดับไปได้ต้องเจริญมรรค ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา นี่เป็นส่วนหยาบ ๆ แล้วพิจารณาในสกลกาย คือจิตแล้วให้ตัดสำรอกดับสละส่งคืนปล่อยวาง ตัดอาลัย พยายามหัดดังนี้ เรียกว่าเจริญมรรค เป็นการปฏิบัติอย่างกลาง ส่วนอย่างละเอียดเมื่อผู้ปฏิบัติรู้แล้วก็จับได้ ว่าเจริญมรรค ต้องทำสมาบัติให้เกิดขึ้น ทำให้จิตมีสติ สัมปชัญญะเป็นเอกีภาพ คือทำสติไม่ให้เผลอตัวอยู่กับรู้แล้ววิชาก็เกิดขึ้น ความไม่รู้ตกไปเป็นนิโรธ นิโรธเกิดเพราะสัมมาสติเป็นเหตุ พยายามทำสติให้มีอยู่ หัดทำสติอยู่กับรู้ เมื่อสัมมาสติเกิดเป็นมหาสติ ไพบูลย์ เต็มเปี่ยมไม่บกพร่อง คือมีสติติดต่อกันไม่เว้นระยะเป็นสติตื่นจากหลับคือกิเลสเป็น พุทโธ ผู้ตื่น มุนี ผู้รู้ ภควโต ผู้บรรลุสัจจะธรรม วิมุตโต ผู้พ้น นี้ก็เกิดจากอริยมรรคเป็นเหตุ เป็นนิโรธแจ้งแก่ผู้นั้นแล้ว สัมมาทิฏฐิอย่างนี้จัดเป็นญาณเพราะรู้แจ้งอริยสัจจ์ แต่ยังเป็นอย่าง ๆ ชื่อว่ารู้สู่ทางแล้ว เป็นองค์อริยมรรค เบื้องหน้าแต่นั้น ผู้ปฏิบัติบำเพ็ญเริ่มดำริออกจากกาม พยาบาท ความเบียดเบียน เพราะรู้ชัดว่าจิตของเราว่าเป็นธรรม เป็นวิมุตติ แต่ที่ยังไม่หลุดพ้นไปได้ เพราะยังมีกิเลส การที่จะหลุดพ้นจากกิเลสไปได้ ต้องอาศัยการปฏิบัติ และการปฏิบัตินั้นต้องอาศัยสังขาร คือความนึกคิดผู้มีความคิดที่ดีเป็นสัมมาทิฏฐิ ผู้มีความคิดดีมีความเห็นถูกต้องย่อมไปสู่สุคติ ผู้ที่คิดผิดเห็นผิดเป็นมิจฉาทิฏฐิย่อมสู่ทุคติมีความทุกข์ในภายใน เมื่อเป็นดังนี้ก็เลิกคิดชั่วคิดแต่เรื่องที่คิดดี เป็นการปรุงอริยมรรคเลิกทำชั่วต่าง ๆ ไม่ประพฤติผิดศีล พยายามมิให้บาปเกิดขึ้น ที่กาย วาจา และที่ใจ ทำมรรคที่ยังไม่เกิดไม่มี ให้เกิดให้มีขึ้น ทำจิตให้ตั้งมั่นจะ

ทำได้เช่นนั้น ต้องอาศัยมีสติสัมปชัญญะ คือหมั่นพิจารณาสกลกาย เวทนา จิต ธรรม ให้มากคือให้รู้ตามความเป็นจริง ใช้สติเป็นตัวการจนจิตตั้งมั่น เป็นสมาธิ เมื่อสัมมาสมาธิเกิดขึ้นที่จิต ญาณเป็นเครื่องรู้ย่อมเกิดขึ้น ฐิติภูตัง ญาณก็ตั้งอยู่ สมดังพระบาลีว่า สมาหิโต ภิกขเว ยถาภูตัง ปชานาติ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ผู้มีจิตตั้งมั่น คือมีจิตเป็นสมาธิย่อมรู้เห็นสภาวะธรรมตามเป็นจริง เมื่อรู้เช่นนี้ก็เป็นมรรคสามัคคี ศีล สมาธิ ปัญญา เกิดในจิตแม้ขณะใด ขณะนั้น โคตรภูญาณก็เกิดข้ามโคตรไปได้ อย่างน้อยก็เป็นอริยะบุคคลชั้นต่ำ เมื่อผู้ปฏิบัติรู้ ผู้ปฏิบัติรู้จักทางดำเนินของเช่นนี้ เมื่อจิตเว้นจากโทษเครื่องทุศีล จิตสงบจากนิวรณ์ สมาธิก็มี จิตอยู่ด้วยรู้ ญาณก็มี ปัญญาก็มี เมื่อญาณมีปัญญามีแล้ว วิมุตติญาณทัสสนะย่อมเกิดขึ้น จิตย่อมหลุดพ้นออกไปจาก อวิมุตติ อญาณ คือ ความมืด ความข้อง เป็นจิตโปร่งว่าง เบาสงบ พ้นจากโลก อริยมรรคเกิด ปัญญา ธรรมอันสูงสุด ย่อมมีปรากฏ และเป็นธรรมที่มีอยู่ภายใน คือมีอยู่ที่จิตนี่เอง บุคคลที่มีจิตจึงชื่อว่ามีปัญญา อยู่ภายในแล้วที่ไม่ปรากฏเพราะอปัญญา ซึ่งเป็นฝ่ายกิเลสบังคับอยู่ เมื่ออริยมรรคเกิด ทำจิตให้เป็นสัมมาสติ ไม่เผลอตัว เมื่อความรู้เกิดขึ้นความ ไม่รู้ก็หมดไป คือพ้นจากความไม่รู้ เป็นผู้รู้อยู่ เห็นอยู่ อันนี้เป็นผลเราจะหาได้ภายใน ผู้เจริญอริยมรรค ถึงจะสาธยายชื่อของอริยมรรค ตั้งแต่ สัมมาทิฏฐิ จนถึง สัมมาสมาธิ ถึงจะจำได้แม่นยำอย่างไรก็ตาม ก็ชื่อว่ายังไม่ได้ ไม่มี อริยมรรคอยู่นั้นเอง เพราะอริยมรรคไม่ดำเนินอยู่ที่จิต อยู่ที่วาจา แต่เมื่อผู้บำเพ็ญทำอริยมรรคให้อยู่ที่จิตได้แล้ว คืออริยมรรคเกิดมีที่จิตแล้ว อริยผลก็เกิดขึ้น เมื่ออริยผลเกิดขึ้น จิต ย่อมหลุดพ้น เรียกว่านิพพาน จิตพระนิพพาน มิได้อยู่ภายนอก แต่ต้องปฏิบัติที่จิต อาศัยอริยมรรคกำจัด ทำสติให้ไพบูลย์ ก็อยู่ใกล้อริยผล ก็จักพ้นจากโลก จากกิเลส เข้าสู่ธรรมอย่างแท้จริง ที่ได้อธิบายมานี้ก็เพียงเป็นมติย่อ ๆ หรือความเห็นของผู้แสดง เรียกว่า "อัตตโนคติ" จึงขอฝากไว้ให้ปราชญ์ คือ เมธา ผู้รู้ทั้งหลาย จงวิจารณ์ด้วยตนเถิด ดังคำว่า "อัตตา วอัตตโน คติ" ตนนั้นแลเป็นคติของตน ฯ

## "ญาณคติ"

การปฏิบัติในกรรมฐาน ที่อบรมอยู่นี้ต่อเนื่องในมรรคสัจจ์ให้ผู้ ปฏิบัติ รู้ทางดำเนินเข้าสู่อริยผล ได้แก่มรรค ๘ มีสัมมาทิฏฐิเป็นต้น ได้อธิบายสัมมาสติไปก่อนจนถึง สัมมา-

สมาธิ ขอให้ผู้ปฏิบัติตรวจดูว่า มรรค ๘ นี้ ได้เกิดมีขึ้นในจิตของเรา และเราได้ดำเนินอยู่ในมรรคมีองค์ ๘ ประการนี้หรือไม่ ถ้าจิตดำเนินไปในมรรค ๘ นี้ เสมอแล้ว อริยผลก็ปรากฏตามมรรคนั้น แก่ผู้ปฏิบัติบำเพ็ญ ผู้มุ่งทำจิตให้เป็นเอกัคคตารมณ์ ควรศึกษาวิธีสมถะและวิปัสสนา ยึดหลักสติปัฏฐานเท่านั้น ด้วยในสติปัฏฐานปาฐะ ชี้ความอยู่ว่า "เอกายโน ภิกขเว อยัง มัคโค" เป็นต้น และให้พุทธปริวิตก ซึ่งโบราณาจารย์ยกพระมหากรุณาธิคุณขึ้นสู่บุคคลาธิฏฐาน เปรียบดังพรหมมารับสมอ้าง ข้อทรงพระพุทธปริวิตก ท่านผูกเป็นคำฉันท์ไว้ เพื่อให้ทรงจำง่ายว่า "เอกายนัง ชาติ ขยันตทัสสีมัคคัง ปชานาติ หิตานุกัมปี เอเตน มัคเคน ตรึสุ ปุพเพ ตริสสเร เจว ตรันติโจฆัง" ดังนี้ ใจความว่า ทางความบริสุทธิ์สิ้นภพ สิ้นชาติ ข้ามโอฆะ ของสัตว์ทั้งหลาย สติปัฏฐานทางเดียวเท่านี้ ท่านผู้ข้ามแล้วในอดีต หรือท่านผู้จักข้ามในอนาคต หรือท่านผู้ข้ามอยู่ในปัจจุบันบัดนี้ ท่านก็ข้ามโอฆะ ด้วยสติปัฏฐานทางเดียวนี้เอง ดังนี้

ถึงในที่อื่น ๆ ก็พรรณนาคุณสติปัฏฐานนี้ไว้เป็นอันมาก ที่ชี้อานิสงส์ในท้ายมหาสติปัฏฐานอย่างช้า ๗ วัน หรือ ๗ เดือน หรือ ๗ ปี คงสำเร็จ ในพุทธคุณก็พรรณนาว่าพระองค์ดำริจิตในสติปัฏฐาน ๔ ยังโพชฌงค์ ๗ ให้เกิดให้มีขึ้นตามอุเทศ พรรณนาคุณสติปัฏฐานนี้มีมากมายนักควรเชื่อฟังเอาเป็นจริงได้ เพราะพระพุทธเจ้าเป็นดังแพทย์ชำแหละลูกศร คือความสงสัยของโลกออกได้ จะตั้งอุปมาเป็นปัญหาให้ เช่นสมมุติว่าเรามีโรค ที่ร้ายแรงเกิดในตัว ได้รับความทุกขเวทนาเดือดร้อนมาเป็นเวลานานแล้ว รับประทานยามาก็มากแล้ว อาการของโรคมีแต่ทรงกับทวีขึ้น ภายหลังก็ได้พบกับหมอวิเศษควรนับถือ หมอนั้นได้บอกกับท่านว่าโรคอย่างนี้เราเคยเป็นมาก่อนแล้ว เราได้ยาขนานนี้มารับประทานโรคของเราก็หายขาด เราได้ให้ทานยาแก่คนอื่น ๆ ซึ่งเป็นโรคอย่างเดียวกัน เขาเหล่านั้นรับประทานยานี้แล้ว โรคนี้ก็หายขาดทั้งนั้น เชิญท่านจงเอายาขนานนี้ไปรับประทานเถิด สัก ๗ วัน ก็คงหาย ถ้าโรคมันกินลึกถึงสมอง ถึงกระดูก ท่านรับประทานยานี้ไปเรื่อย ๆ ถึง ๗ เดือน หรือ ๗ ปีคงหายขาดทีเดียวล่ะ เมื่อเป็นเช่นนี้เราควรปฏิบัติตามคำแนะนำของหมอหรือไม่

สติปัฏฐานนั้น แปลว่าที่ตั้งแห่งสติ สติคือความระลึก ระลึกที่กายชื่อว่ากายานุปัสสนา ระลึกที่เวทนาชื่อว่าเวทนานุปัสสนา ระลึกที่จิต ชื่อว่า จิตตานุปัสสนา ระลึกที่ธรรมชื่อว่า ธรรมานุปัสสนา ระลึกที่สิ่งอื่นไปนอกจากนี้ไม่นับว่าเป็นสติปัฏฐาน แสดงสติปัฏฐานมาในที่ต่าง ๆ โดยมากมักว่า "กาเย กายานุปัสสี เวทนาสุ เวทนานุปัสสี จิตเต จิตตานุปัสสี ธัมเมสุ ธัมมานุปัสสี" ผู้มักตามเห็นซึ่งกายในกาย เห็นซึ่งเวทนาในเวทนาทั้งหลาย เห็นซึ่งจิตในจิต เห็นซึ่งธรรมในธรรมทั้งหลายดังนี้ เมื่อตั้งใจปฏิบัติให้จิตอยู่กับจิต กำหนดอยู่ในกาม เวทนา จิต ธรรม ไม่ฟุ้งซ่านไปในที่อื่น อารมณ์นั้นย่อมละเอียดเข้า ในที่สุดอัญญา ก็ปรากฏ ผู้นั้น ก็เป็นอริยชน พ้นจากความเป็นปุถุชน พุทธวจะนะนี้ย่อมบ่งชัดว่า การปฏิบัติธรรมไม่กำหนดกาลเวลา ปฏิบัติเมื่อไร ได้ผลเมื่อนั้น ธรรมเป็น "อกาลิโก" ผู้ปฏิบัติมุ่งอริยมรรค คือบำเพ็ญทำให้เกิดให้มีภายในแล้ว อริยผลก็เกิดขึ้น ผู้นั้นเป็นอริยบุคคลได้จึงปฏิบัติไปเถิดย่อมได้ผลเพราะว่ามรรคมีองค์ ๘ มีอยู่ในโลกเพียงใด โลกก็ไม่ว่างจากพระอรหันต์ เมื่อบุคคลทำเหตุให้บริบูรณ์แล้ว ผลย่อมตามติดมา เหมือนเงาย่อมเกิดขึ้นตามตัว เมื่อมีเหตุจะไม่มีผลย่อมเป็นไปไม่ได้ พระพุทธองค์เป็นธรรมวาที ย่อมแสดงเหตุผลสมตามความเป็นจริง เพราะฉนั้นผู้ปฏิบัติอย่ามัวสงสัยมุ่งรับพุทธโอวาทเข้ามาปฏิบัติในภายใน เมื่อปฏิบัติคือทำเหตุให้เต็มที่ผลย่อมปรากฏ การปฏิบัติในกัมมัฏฐาน คือการฟอกจิตให้หลุดพ้นจากเครื่องเศร้าหมองกิเลสที่เป็นข้าศึกผจญจิตนั้นมีทั้งชนิดอย่างหยาบ อย่างกลาง และอย่างละเอียด ทุกข์อย่างหยาบได้แก่ทุกข์ในเบ็ญจขันธ์ คือความเกิด ความแก่ ความตาย กองทุกข์เหล่านี้เป็นภัยใหญ่ในโลก เหตุของทุกข์แต่ละอย่างเกิดมีได้เพราะมีสังขาร คือมีสังขารเป็นต้นเหตุ ทุกข์จึงปรากฏ เช่นความเกิดก็ปรากฏที่กาย ความตายก็ปรากฏให้เห็นที่กาย เมื่อกายเกิด กายตายก็มี เมื่อไม่มีกายเกิดความตายก็ไม่ปรากฏให้เห็น เพราะฉะนั้น เมื่อกายดับแล้ว ทุกข์กองนี้ก็หายหน้าไป เพราะไม่มีกายเป็นที่ตั้ง เมื่อเราไม่ติดในกายคือปล่อยวางเสียได้ ทุกข์กองนี้ก็ไม่มีที่เราแต่ถ้าเราอยู่กับกาย กายเกิดเราก็เกิดด้วย กายตายเราก็ตายด้วย ที่จะเห็นได้อย่างนี้พึงกำหนดให้รู้เองเห็นเอง นี้ทำความสำคัญเห็นเองเป็นเช่นนั้น เช่นบางคนเหยียบวัตถุบางอย่าง มีกะลามะพร้าวเป็นต้น สำคัญว่าตนถูกอสรพิษร้ายกัดต่อย เราเหยียบกะลามะพร้าวแท้ ๆ

สำคัญว่าตนถูกงูกัดก็เกิดความเจ็บปวด แต่เมื่อพิสูจน์รู้แน่ว่า บาดแผลที่ปรากฏไม่ใช่งูกัด ดูประหนึ่งว่าอาการเจ็บปวดของแผลนั้นจะหายทันทีแม้ความเกิด แก่, เจ็บ, ตาย, ของเรานี้ก็มีนัยดุจเดียวกัน เพราะเราเข้าไปยึดมั่นถือมั่น ว่าเราเกิด เราแก่, เราเจ็บ, เราตาย, เมื่อเราสำคัญอย่างนั้นก็เป็นเช่นนั้นเมื่อเราไม่อยู่กับกาย ถึงกายจะเป็นอย่างไรเราก็ไม่เป็นอย่างนั้น คือแยกออกได้เป็นคนละส่วน ทุกข์ที่เกิดเพราะสังขารอาศัยเบญจขันธ์ เป็นทุกข์ภายนอกและเป็นทุกข์อย่างหยาบ

ทุกข์อย่างกลางได้แก่ โสกะ ปริเทวะ โทมนัส อุปายาส ทุกแต่ละอย่างนี้ ท่านว่าเป็นภัยร้ายเพราะคอยเผาผลาญประทุษร้ายจิต ให้ได้รับทุกข์โทษอยู่เสมอ ถ้าจะเปรียบทุกข์ ๔ อย่างนี้ ก็เหมือนกับเสือที่จะคอยประทุษร้ายคนอยู่ จะแตกต่างกันบ้าง เสือประทุษร้ายกายคนอยู่ แต่ทุกข์ ๔ อย่างนั้น คอยประทุษร้ายจิตคือคอยสกัดกั้น ห้อมล้อม คอยจังหวะจะประทุษร้ายจิต เมื่อจิตถูกทุกข์ ๔ อย่างนั้นประทุษร้ายจิตจึงมี โสกะ ปริเทวะ โทมนัส และอุปายาส จิตที่ถูกทุกข์ทั้ง ๔ อย่างนี้ครอบงำอยู่จิตก็จะดิ้นรน กวัดแกว่ง แสดงอาการออกมาถึงภายนอกกาย ซึ่งเป็นของรองรับจิตเพราะได้รับทุกข์โทษเหล่านั้น

อีกอย่างหนึ่งจิตที่มีโสกะ จะทำให้ร่างกายโทรม เพราะโสกะเป็นเครื่องเผากาย อีกอย่างหนึ่ง ท่านเปรียบเหมือนภาชนะ ที่รองของร้อนก็จะทำให้ภาชนะพลอยร้อนไปด้วย กายที่ความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตายประทุษร้ายโดยตรงแล้ว ยังได้รับทุกข์ทางจิตเพราะจิตตกอยู่ในอำนาจของอารมณ์ร้าย จิตที่ตกอยู่ในสภาพนั้น จึงมีแต่ความทุกข์ ไม่มีความสุขเลย คนที่มีโสกะเป็นเจ้าเรือน หน้านิ่วคิ้วขมวด ผิวพรรณซูบผอม ไม่เปล่งปลั่งอวัยวะ ประสาทต่าง ๆ ก็เสื่อม เป็นเหตุทำให้กายโทรม เมื่อทำจิตยังตกอยู่ในอำนาจของภัยร้ายเช่นนั้น จะหาความสุขได้ยาก เมื่อภัยชั้นกลางทั้ง ๔ คือโสกะ ปริเทวะ โทมนัส อุปายาส ตามเผาผลาญอยู่ เมื่อเกิดขึ้นก็ประทุษร้ายจิต และทำลายประสาททำให้โรคประสาทกำเริบ นอนไม่หลับ คนที่ถูกภัยเหล่านี้ทำร้าย ถึงกับเป็นคนเสียสติไปก็มาก ฉะนั้นจึงควรพยายามขจัดภัยเหล่านี้ อย่าให้เกิดขึ้นได้ ภัยเหล่านี้จะเกิดได้ก็ด้วยเหตุ ๒ อย่างคือ เกิดความยินดี และเกิดจากความยินร้าย เมื่อความยินดี และความยินร้าย ๒ อย่างนี้ ยังครอบงำจิตได้ โสกะ จึงมีขึ้น ถ้าความยินดีความยินร้าย ตกไปจากจิตโสกะ คือความเศร้าโศรก

พิไรรำพันก็จะหายไปเอง เป็นเครื่องสังเกตได้ว่า ถ้าความยินดี ความยินร้ายมีมาก ภัยก็มีมาก จึงเห็นได้ว่า ความยินดี ความยินร้าย เป็นตัวสำคัญในภายใน เพราะก่อภัย ทุกข์โทษให้เกิดขึ้นทำให้จิตถูกทุกข์ครอบงำ การปฏิบัติก็คือขจัดความยินดี ความยินร้ายไม่ให้เข้ามา พึงตรวจดูว่า เราติดอยู่ในอะไร ท่านแสดงว่า เราติดอยู่กับรูป เวทนา จิต ธรรม เช่นผู้ติดในรูป ถ้ารูปนั้นเป็นที่ติดเนื้อต้องใจ เราก็ยินดี ถ้ารูปนั้นวิบัติเปลี่ยนไป เราก็เสียใจเป็นทุกข์ ฉะนั้นผู้ปฏิบัติจึงควรพยายามขจัดความยินดี ยินร้าย รู้เท่าทัน ไม่มัวเมาประมาท ไม่หลงในสิ่งภายนอกจนเกินไป ต้องปฏิบัติในภายใน คือทำสติให้ไพบูลย์ เป็นสัมมาสติ คือมีสติสัมปชัญญะ อาตัปปะ ไม่บกพร่อง จนธรรม ๓ ประการเป็น เอกีภาพ สติ เป็น ชาคระตื่นตัวอยู่กับรู้ ความไม่รู้หายไป ความยินดี ยินร้ายก็ตกไปจากจิต เมื่อความยินดียินร้ายตกไปแล้วจากจิต โสกะ ก็หายไป จึงเป็นจิตบริสุทธิ์ ได้รับความเบา โปร่ง สงบ เป็นจิตที่แช่มชื่น เยือกเย็นไม่มีทุกข์และไม่มีภัยต่าง ๆ เพราะจิตไม่มีความยินดียินร้าย

ความสุขที่เกิดจากผลการปฏิบัติธรรม ของผู้มุ่งผลในทางสันติสุข ดังแสดงมาผู้ปฏิบัติย่อมรู้เองเห็นเอง เป็นปัจจัตตัง เฉพาะผู้ปฏิบัติเท่านั้น และเป็น สันทิฏฐิโก คือผู้ปฏิบัติย่อมเห็นอานิสงส์ด้วยตนเอง ทั้งเป็นธรรมที่ผู้ปฏิบัติจะพิสูจน์ได้จริง ความสุขอันเกิดแต่จิตสงบ บางท่านก็สงบได้นาน บางท่านก็ได้ชั่วขณะหนึ่ง จะได้มากหรือน้อยอยู่ที่ผู้ปฏิบัติ ผู้จะเข้าถึงธรรมอันสงบ ก็ด้วยการทำจิตให้พ้นจากความยินดี ยินร้าย คือทำสติให้อยู่กับรู้ สังขาร เครื่องปรุงทั้งหลายไม่มี ไม่เกาะเกี่ยวอะไร จิตพ้นจากโลก พ้นจากสังขาร ดังพระบาลีว่า "วิสังขาระคตัง จิตตัง" จิต ถึงซึ่งความเป็นธรรมคือมีสังขารไปปราศแล้ว "ตัณหานัง ขยมัชฌคา" เพราะถึงธรรมเป็นเหตุสิ้นไปแห่งตัณหา ตัณหาก็ตกไปจากจิต ความยินดี ยินร้าย ซึ่งคอยปรุงแต่งจิตก็ตกไป เป็นจิตบริสุทธิ์ผุดผ่อง วิตก, วิจาร, ที่ชอบปรุงจิตก็หายไปตามลำดับ ทุกข์ทั้งหลายก็ไม่มี ผู้นั้นก็เบากาย ประสาทก็โปร่ง จิตใจก็ว่างจากอารมณ์อื่น เมื่อผู้ปฏิบัติมาใช้สติ สัมปชัญญะ อาตัปปะ, อบรมซึ่งกาย เวทนา จิต ธรรม ให้ธรรม ๓ ประการรวมเป็นอันเดียวกัน พิจารณาอันหนึ่งก็ถึงกันหมด เพราะเกี่ยวเนื่องถึงกัน เมื่อผู้ปฏิบัติยกเอาธรรมอันใดมาเจริญ เช่นเจริญ กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน พิจารณา

ตลอดไปทีเดียว สุขทุกข์เกิด เห็นจิตปรุงสุขทุกข์ เห็นธรรม ถ้าสติกำหนดดี ก็ปราศจากกาม อกุศล สุขเอกัคคตา ก็เป็นปฐมฌาน วิตก วิจารดับ เป็นทุติยฌาน ปีติดับเป็นตติยฌาน สุขทุกข์ดับเป็นจตุตถฌาน เมื่อเราแน่วแน่จิตมีสติกำหนดถึง อุเบกขา สติปาริสุทธิ์ มีสติบริสุทธิ์ เพราะวางเฉย เหลือแต่ตัวสติ เป็นชาคระ ไม่มีอาการของสติเลิกระลึกตัวรู้ เกาะอารมณ์ไม่ปล่อยจึงเป็นฌาน ปล่อยอารมณ์เสียได้ เหลือแต่รู้ เป็นรู้ว่าง, รู้โปร่ง, รู้ปล่อย, รู้วาง, รู้นิ่ง ก็เป็นปัญญา คือความรู้ ไม่มีเพศ ไม่มีวัย จะเกิดปัญญาได้ก็ด้วยอาศัยการเจริญสัมมาสติ.

---

# ศีลธรรมในความมืด

*ของ*

# ท่านเจ้าคุณพระนิโรธรังสี

*วัดหินหมากเบ้ง จังหวัดหนองคาย*

---

สมัยใดหมู่สัตว์มัวเมาประมาทมาก เพราะกิเลสอันเนื่องมาจากสิ่งยั่วยวนภายนอกของโลก สมัยนั้นศีลธรรมก็อับเฉาไปชั่วขณะหนึ่ง ถึงแม้คนจะมีการศึกษามีความรู้ในด้านศีลธรรมสูงสักเท่าไรก็ตาม แต่ก็นำไปใช้ในทางโลกๆ เสียไม่ถูกต้องตามจุดหมายของศีลธรรมนั้น ๆ อันจะเป็นเครื่องระงับกิเลสได้ ฉะนั้น ความรู้อันนั้นนอกจากจะไม่สำเร็จประโยชน์ตามความหมายของอรรถธรรมแล้ว ยังจะนำมาซึ่งความฉิบหายให้แก่เขาผู้ชูงวงอีกด้วย เมื่อหมู่สัตว์พากันมารู้ตัวว่า พวกเรายังพากันมัวเมาประมาทอยู่มาก แล้วต่างพากันดิ้นรนขวนขวายพยายามเพื่อในอันที่จะให้พ้นไปจากเครื่องหุ้มห่ออันนั้นเสีย นั่นหมายความถึงเขาเหล่านั้นกำลังช่วยตนเอง และศีลธรรมก็กำลังเบิดช่องทางเพื่อให้เขาพ้นจากความมืดอยู่ ถึงสิ่งยั่วยวนภายนอกของโลก จะมีพลังแน่นหนาสักเพียงใด ก็ไม่สามารถจะหุ้มห่อปกปิดจิตใจของเขาได้ตลอดกาล วันหนึ่งข้างหน้าเขาจะต้องทำลายความมืดอันนั้นให้แตกกระจายลงไปได้อย่างน่าภูมิใจทีเดียว

ผู้มีปัญญามาพิจารณาเห็นภัยในความมืดดังกล่าวแล้ว ไม่ควรจะพากันมานอนกลุ้มใจรอคอยแสงอรุณสว่างว่า (อาจารย์ไหนหนอ ๆ จะมาช่วยให้เราเห็นธรรม หรือกรรมฐานบทไหนหนอจะถูกต้องกับจริต หรือสถานที่ไหนหนอจะเป็นที่สบาย) จงพากันลุงขึ้นจุดไต้ตามมีตามได้ (คือรีบลงมือคิดค้นหาต้นตอเหตุผลของความมืดนั้นว่า มันมาจากไหน เกิดขึ้น ณ ที่ใดแล้วชำระมันเสียบัดนี้) ดีกว่าจะอยู่ด้วยความประมาทหลงละเมอเพ้อฝันไปกับอารมณ์ของโลกซึ่งหาสาระอะไรไม่ได้เลย

ศีลธรรมเป็นเครื่องนำความสุขและความสว่างมาให้แก่ผู้ตั้งใจปฏิบัติได้อย่างแท้จริง ถึงโลกนี้จะมืดอยู่เหมือนโลกกันตะก็ตาม แต่ศีลธรรมก็ยังจมอยู่ในความมืดนั้นเอง นรกซึ่งถือว่าเป็นที่ลงโทษทัณฑ์แก่สัตว์ผู้ทำความผิดต่าง ๆ ก็ยังต้องอาศัยหลักศีลธรรมเป็นเครื่องวัด แต่เขาเหล่านั้นหาได้รู้จักว่าศีลธรรมเป็นเครื่องนำเขาไม่ ไม่ผิดอะไรเลยกับเด็กที่ซุกซน มารดาของเขารวบแขนลากเข้าในบ้านพร้อม ๆ กับการร้องไห้ของเขา เพราะกลัวต่อภัยบนถนนหลวงฉะนั้น

มนุษย์สัตว์ทั้งหลายเกิดมาได้ชื่อว่า เกิดมาฆ่าตนเอง..........มาทรมานตนเอง หากมาก่อกรรมทำชั่วมากเข้า ก็ได้ชื่อว่า มาจองจำตนเองให้แน่นเข้า – – มารับภาระทุกข์ทุก ๆ อย่าง อย่างไม่รู้สึกตนเลย ผู้ที่มารู้สึกตัวแลเห็นภัยดังว่ามานี้แล้วจะเป็นผู้ไม่ประมาท มีปัญญาหาช่องทางพ้นจากภัยเหล่านั้นอยู่เสมอ เหมือนนกเขาที่เขาเลี้ยงไว้ ฉะนั้น ฯ

## ธรรมสละ – โลกธรรม

ความรู้แลวิชาซึ่งจัดเป็นของดีจะได้หรือเกิดขึ้นโดยวิธีใด ๆ ก็ตาม อันมีอยู่ในโลกนี้ หากความฉลาดเสียหรือไม่ยอมปฏิบัติตามความฉลาดนั้น ๆ แล้ว ก็จะมีความหมายน้อยหรือไม่ถูกตามจุดหมายนั้น ๆ ความรู้และวิชาทั้งหลายแหล่อันมีในโลกนี้ ใครจะเรียนจะรู้หรือจะประดิษฐ์คิดค้นสักเท่าไร ๆ พร้อมทั้งสิ่งที่ต้องการทั้งหลายของบุคคล หาได้มีที่สิ้นสุดไม่ จึงสมกับว่า “ โลกพร่องอยู่เป็นนิจ ”

ส่วนความรู้แลวิชาพร้อมทั้งความต้องการในพุทธศาสนานี้ จะมากหรือน้อยก็ตาม ถ้าถูกตามวิถีทางแห่งพุทธศาสนาแล้ว จะบริบูรณ์ไปด้วยความฉลาด มีความอิ่มพอเป็นสุขดีจริง เพราะอะไร ๆ ทั้งหมดในโลกนี้ แม้แต่การศึกษา – เรียนปฏิบัติธรรมก็ตาม หากเป็นเรื่องสะสมแล้วจะกลายเป็นโลกไปทั้งนั้น ฉะนั้น “โลก” คือ **การสะสม,** ธรรมแท้ คือ **การสละ** ฯ

---

# ปฏิปทา

ของ

**ท่านเจ้าคุณพระเทพวรคุณ (อ่ำ ภทฺราวุโธ)**

ในสายตาของพระราชสุทธาจารย์ วัดวชิราลงกรณวราราม

อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา

---

๑. สุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า เป็นผู้ปฏิบัติดีพร้อมด้วยกายวาจาและใจ จะพิสูจน์จากกายก็จะเห็นว่า ท่านเป็นผู้ปฏิบัติดี ตลอดถึงวาจาและใจ จะพิสูจน์จากใจ ก็จะเห็นว่า ท่านเป็นผู้ปฏิบัติดี จากดวงจิตดวงใจไม่ใช่ดัดจริตลวงโลก ท่านเป็นผู้ปฏิบัติดีเสมอในที่ทุกสถานในกาลทุกเมื่อไม่ว่าในที่ลับหรือที่แจ้ง ท่านก็ปฏิบัติดีอย่างนั้นเป็นปกติ ฉันใด

ท่านเจ้าคุณพระเทพวรคุณภัทราวุธเถระก็เป็นผู้ปฏิบัติดี ตามพระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้าฉันนั้น ท่านไม่เคยเสียประวัติในการปฏิบัติดี

ข้อนี้ ควรเป็นทิฏฐานุคติของกุลบุตรพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย

๒. อุชุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า เป็นผู้ปฏิบัติตรง คือตรงกาย ตรงวาจา ตรงจิตตรงใจ ตรงธรรม ตรงวินัย ตรงมรรค ตรงผล ตรงต่อพระนิพพาน จะดูจากด้านไหนก็ตรงไปหมด ไม่มีคดเลย ฉันใด

ท่านเจ้าคุณพระเทพวรคุณภัทราวุธเถระ ก็เป็นผู้ปฏิบัติตรงตามพระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้าฉันนั้น ท่านไม่เคยเสียประวัติในการปฏิบัติผิดหรือประพฤติคดโกง

ข้อนี้ ควรเป็นทิฏฐานุคติของกุลบุตรพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย

๓. ญายปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า เป็นผู้ปฏิบัติเป็นธรรม ปฏิบัติเพื่อธรรม ปฏิบัติยุติธรรม ไม่เพลี่ยงพล้ำเป็นอย่างอื่น ฉันใด

ท่านเจ้าคุณพระเทพวรคุณภัทราวุธเถระ ก็เป็นผู้ปฏิบัติเป็นธรรม ปฏิบัติเพื่อธรรม ปฏิบัติยุติธรรมตามพระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า ฉันนั้น ท่านไม่เคยเสียประวัติในการปฏิบัติไม่เป็นธรรมหรือไม่ยุติธรรมในที่ทุกสถานในกาลทุกเมื่อ.

ข้อนี้ ควรเป็นทิฏฐานุคติของกุลบุตรพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย.

๔. สามีจิปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นผู้ปฏิบัติสมควร คือสมควรด้วยกาย สมควรด้วยวาจา สมควรด้วยจิตใจ สมควรแก่ธรรม สมควรแก่วินัย สมควรแก่มรรค สมควรแก่ผล สมควรเพื่อพระนิพพาน หรือเป็นผู้ปฏิบัติชอบยิ่งด้วยกายวาจาใจ ฉันใด

ท่านเจ้าคุณพระเทพวรคุณภัทราวุธเถระ ก็เป็นผู้ปฏิบัติสมควรและเป็นผู้ปฏิบัติชอบยิ่งตามพระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า ฉันนั้น

ข้อนี้ ควรเป็นทิฏฐานุคติของกุลบุตรพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย,

## ปรหิตปฏิบัติ

๑. อาหุเนยฺโย ภควโต สาวกสงฺโฆ พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นผู้ควรแก่สักการะที่เขานำมาบูชาคุณ ฉันใด

ท่านเจ้าคุณพระเทพวรคุณภัทราวุธเถระ ก็เป็นผู้ควรแก่สักการะที่ศานุศิษย์และสาธุชนทั้งหลายจะพึงนำมาบูชาคุณ ฉันนั้น

ข้อนี้ ควรเป็นทิฏฐานุคติของศานุศิษย์และสาธุชนทั้งหลายว่า เราควรทำตนให้เป็นเช่นนั้น.

๒. ปาหุเนยฺโย ภควโต สาวกสงฺโฆ พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นผู้ควรแก่ของที่เขาต้อนรับด้วยความเต็มใจ ฉันใด.

ท่านเจ้าคุณพระเทพวรคุณภัทราวุธเถระ ก็เป็นผู้ควรแก่ของที่ศานุศิษย์และสาธุชนทั้งหลายจะพึงต้อนรับ ฉันนั้น.

ข้อนี้ ควรเป็นทิฏฐานุคติของศานุศิษย์และสาธุชนทั้งหลายว่า เราควรทำตนให้เป็นเช่นนั้น.

๓. ทกฺขิเณยฺโย ภควโต สาวกสงฺโฆ พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นผู้ควรแก่ทักษิณาทานอันบุคคลพึงถวายด้วยความเคารพ ฉันใด

ท่านเจ้าคุณพระเทพวรคุณภัทราวุธเถระ ก็เป็นผู้ควรแก่ทักษิณาทานอันศานุศิษย์หรือสาธุชนทั้งหลายจะพึงถวายด้วยความเคารพ ฉันนั้น

ข้อนี้ ควรเป็นทิฏฐานุคติของศานุศิษย์และสาธุชนทั้งหลายว่า เราควรทำตนให้เป็นคนเช่นนั้น.

๔. อญฺชลิกรณีโย ภควโต สาวกสงฺโฆ พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นผู้ควรแก่การทำอัญชลีกรประณมมือไหว้ ของบุคคลทั่วไป ฉันใด.

ท่านเจ้าคุณพระเทพวรคุณภัทราวุธเถระ ก็เป็นผู้ควรแก่การทำอัญชลีกรประณมมือไหว้ของศานุศิษย์และสาธุชนทั้งหลายโดยสนิทใจ ฉันนั้น.

ข้อนี้ ก็ควรเป็นทิฏฐานุคติของศานุศิษย์และสาธุชนทั้งหลายว่า เราก็ควรทำตนให้เป็นคนเช่นนั้น.

๕. อนุตฺตรํ ปุญฺญกฺเขตฺตํ โลกสฺส พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้านั้นเป็นเนื้อนาบุญของโลก ไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า ฉันใด.

ท่านเจ้าคุณพระเทพวรคุณภัทราวุธเถระ ก็เป็นเนื้อนาบุญของศานุศิษย์และสาธุชนทั้งหลาย ฉันนั้น.

ข้อนี้ ก็ควรเป็นทิฏฐานุคติของศานุศิษย์และสาธุชนทั้งหลายว่า เราก็ควรทำตนให้เป็นคนเช่นนั้น ยาวชีวํ อรหนฺโต พระอรหันต์ทั้งหลาย ท่านเป็นผู้มั่งคงในคุณอันมีแล้วในสันดานตน จนตลอดชีวิต ฉันใด.

ท่านเจ้าคุณพระเทพวรคุณภัทราวุธเถระก็เป็นผู้มั่นในศีลคุณธุดงคคุณสมาธิคุณ จนตลอดอายุกาลของท่าน ฉันนั้น

แม้อันนี้ก็เป็นทิฏฐานุคติของศานุศิษย์และสาธุชนทั้งหลายว่า เราก็ควรทำตนให้เป็นคนมั่นคงในคุณงามความดีทั้งปวง ในที่ทุกสถาน ในกาลทุกเมื่อแล ฯ

---

# บทความ
# เรื่อง อวิชชาวินิจฉัย

**โดย พระราชพิศาลสุธี**
**เจ้าคณะจังหวัด ขอนแก่น (ธรรมยุต)**
วัดศรีจันทร์ จังหวัดขอนแก่น

---

นโม โอมาตฺยารทฺธสฺส รตนตฺยสฺส สาธุกํ
นโม โอมกาตีตสฺส ตสฺสวตฺถุตฺยสฺสปิ
นโม การานุภาเวน สุวตฺถิ โหตุ สพฺพทา

ก่อนจะกล่าวบทความเรื่อง อวิชชาวินิจฉัย ขอนอบน้อมนมัสการแด่พระรัตนตรัยที่ปรารภแล้วว่า "โอม. อ, อุ, ม, และขอนอบน้อมนมัสการซึ่ง หมวด ๓ แห่งวัตถุ คือพระรัตนตรัยนั้นอันก้าวล่วงโทษอันต่ำช้าเลวทราม

และด้วยอานุภาพแห่งการกระทำความนอบน้อมนมัสการแด่พระรัตนตรัยนั้น ขอความสวัสดีจงมีในกาลทุกเมื่อเทอญ. ฯ

ระเบียบธรรม

— สูตร —

๑. อวิชฺชาเขตฺตํ ๒. กมฺมพีชํ ๓. ตณฺหาสิเนหํ

ปจฺจยาการ หรือ ปฏิจฺจสมุปบาท

**๑. ฝ่ายสมุทยฺยวาร**

อวิชชาปจฺจยา สงฺขารา สงฺขาราปจฺจยา ฯลฯ ชาติปจฺจยา ชรา มรณํ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสาติ ฯ

๑. เพราะอวิชชาเป็นปัจจัย จึงมีสังขาร
๒. เพราะสังขารเป็นปัจจัย จึงมีวิญญาณ

๓. เพราะวิญญาณเป็นปัจจัย จึงมีนามรูป
๔. เพราะนามรูปเป็นปัจจัย จึงมีอายตนะ
๕. เพราะอายตนะเป็นปัจจัย จึงมีผัสสะ
๖. เพราะผัสสะเป็นปัจจัย จึงมีเวทนา
๗. เพราะเวทนาเป็นปัจจัย จึงมีตัณหา
๘. เพราะตัณหาเป็นปัจจัย จึงมีอุปาทาน
๙. เพราะอุปาทานเป็นปัจจัย จึงมีภพ
๑๐. เพราะภพเป็นปัจจัย จึงมีชาติ
๑๑. เพราะชาติเป็นปัจจัย จึงมี ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกขะ โทมนัสสุปายาสะ ฯ เป็นอันว่ากองทุกข์ทั้งมวลเกิดขึ้นด้วยประการดังนี้ ฯ

– นี้เป็นภาคอันหนึ่งเรียกว่า สมุทัยวาร –

## ๒. ฝ่ายนิโรธวาร

๑. เพราะอวิชชาดับ สังขารจึงดับ
๒. เพราะสังขารดับ วิญญาณจึงดับ
๓. เพราะวิญญาณดับ นามรูปจึงดับ
๔. เพราะนามรูปดับ อายตนะจึงดับ
๕. เพราะอายตนะดับ ผัสสะจึงดับ
๖. เพราะผัสสะดับ เวทนาจึงดับ
๗. เพราะเวทนาดับ ตัณหาจึงดับ
๘. เพราะตัณหาดับ อุปาทานจึงดับ
๙. เพราะอุปาทานดับ ภพจึงดับ
๑๐. เพราะภพดับ ชาติจึงดับ
๑๑. เพราะชาติดับ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกขะ โทมนัสสอุปายาสะจึงดับ

เป็นอันว่า กองทุกข์ทั้งมวลดับด้วยประการดังนี้ ตามที่กล่าวมานี้ ทั้งฝ่ายสมุทัยวาร และนิโรธวาร เป็นการกล่าวตามลำดับเรียกว่า อนุโลม ถ้ากล่าวจากปลายไปหาต้นเช่น ชรา มรณะ ฯลฯ มีเพราะชาติเป็นปัจจัย ฯลฯ สังขารมีเพราะอวิชชาเป็นปัจจัยดังนี้ เรียกว่า ปฏิโลม ฝ่ายนิโรธวารก็เหมือนกันเช่น ชรา มรณะ ฯลฯ ดับเพราะชาติดับ ฯลฯ สังขารดับเพราะอวิชชาดับดังนี้ ฯ

ในเรื่องปัจจยาการหรือปฏิจจสมุปบาทนี้ ข้อที่ควรสังเกตคือ คำว่าปัจจัยมีอยู่แต่ในภาคสมุทัยวาร ส่วนภาคนิโรธวารไม่มี กับคำว่า อเสสวิราคะท่านไม่แปลไว้ ท่านแปลไว้แต่คำว่า นิโรธะและคำว่า อวิชชาซึ่งแปลว่า ความดับแห่งอวิชชา คำว่าอเสสวิราคะ ขาดหายไป ควรจะแปลว่าความดับแห่งอวิชชา ด้วยอำนาจแห่งวิราคอริยมรรคโดยไม่มีส่วนเหลือจะเหมาะดีทีเดียว

ปัจจยาการ คืออาการแห่งปัจจัยหรือปฏิจจสมุปบาท คือธรรมที่เป็นปัจจัยอาศัยกันและกันเกิดขึ้นนี้ เป็นส่วนหนึ่งของวิปัสสนาภูมิ คือธรรมเป็นที่ตั้งแห่งวิปัสสนา ที่พระโยคาวจรเจ้าทั้งหลายพึงยกขึ้นพิจารณาให้เห็นจริงแจ้งชัด เพื่อให้ได้มาซึ่งสมาธิจิต เพราะสมาธิจิตเป็นบาทแห่งการให้ถึงวิปัสสนาญาณ

คำว่า อวิชชา และคำว่า ปัจจัย ตามความเห็นของข้าพเจ้าว่า ?

**อวิชชามีอยู่ ๒ อย่าง คือ**

๑. อวิชชาคือรูป
๒. อวิชชาคือนาม

ส่วนคำว่าปัจจัยหมายถึงวัตถุ สำหรับเป็นเครื่องใช้ คือหมายเอาตัวของอวิชชาอันเป็นรูปนั้นเอง จะเป็นรูปประเภทใดก็ตาม ธรรมชาติของมันแล้ว มันไม่มีความรู้ รูปคือสภาวธรรมที่มีอยู่เต็มโลกนั้นเอง คือก้อนของอวิชชา และตัวของอวิชชาทีเดียว ที่กล่าวมานี้เป็นอวิชชาส่วนรูป แต่มันเป็นปัจจัยให้อวิชชาส่วนนามนำไปใช้ให้เป็นประโยชน์แก่โลกก็ได้ ใช้ในการทำลายโลกก็ได้ ดังพวกมนุษย์บางพวกกำลังพากันทำอยู่ในเวลานี้

ส่วนอวิชชาที่เป็นนามนั้น แปลว่า ความไม่รู้ คือไม่รู้ว่ารูปเป็นก้อนอวิชชาและเป็นตัวของอวิชชา อวิชชาที่เป็นนามนั้นจึงหมายถึงจิตที่ถูกอวิชชาส่วนรูปหุ้มห่ออยู่นั่นเอง

เป็นตัวของอวิชชาส่วนนาม เมื่อจิตยังทำลายอวิชชาส่วนรูปไม่ได้เพียงใด คือยังไม่รู้เท่าต่ออวิชชาอันเป็นส่วนรูปนั้น ยังกำหนัดยินดีผูกพันอยู่ จึงต้องท่องเที่ยวไปในสังสารวัฏไม่รู้จักจบสิ้น คือเวียนว่ายตายเกิดอยู่เพียงนั้น ต่อเมื่อใดจิตรู้เท่าต่ออวิชชาทั้งส่วนที่เป็นรูปและนามแล้วทำลายมันเสียด้วยอำนาจวิราคอริยมรรค จิตคลายความกำหนัดยินดีไม่ยึดมั่นถือมั่นด้วยอำนาจของอุปาทาน จึงจะหลุดพ้นไปได้จากก้อนอวิชชาทั้งส่วนที่เป็นรูปและส่วนที่เป็นนาม ถึงอย่างนั้นท่านที่ทำจิตให้หลุดพ้นไปได้จากอวิชชาทั้งส่วนรูปและส่วนนามแล้วนั้น เมื่อชีวิตยังเป็นไปอยู่ ท่านก็จะต้องอาศัยก้อนอวิชชาอันเป็นส่วนรูปนั้นอยู่ต่อไป จนกว่าร่างของอวิชาอันเป็นรูปนั้นจะสลายตัวไปตามคติของธรรมดาคือตาย ชาติความเกิดซึ่งได้มาจากก้อนอวิชชาจึงสิ้นสุดลงเพียงชาตินี้เท่านั้น ไม่มีการเกิดอีกต่อไป คือจิตไม่เข้าอาศัยนอนอยู่ในร่างของอวิชชาอีกเพราะชาติสิ้นไปแล้ว พรหมจรรย์ได้อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำได้ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอยู่อย่างนี้ไม่มี จิตจึงเป็นธรรมชาติที่บริสุทธิ์ เป็นกายสิทธิ์ มีความสุขอย่างยิ่งไม่มีที่เปรียบไม่เกิด แก่ เจ็บ ตาย ต่อไปอีกชั่วนิรันดร์

เมื่อได้กล่าวถึงอวิชชาทั้งส่วนที่เป็นรูปและส่วนที่เป็นนามพอเป็นที่เข้าใจแล้ว เพื่อให้เข้าใจยิ่งขึ้นสำหรับท่านที่ปฏิบัติหรือท่านที่บำเพ็ญพระกรรมฐาน ขอกล่าวย้ำอีกว่า เรื่องปัจจยาการหรือปฏิจจสมุปบาทเป็นเรื่องของคน พระพุทธเจ้าพระองค์ก็เป็นคนและพระอรหันต์เจ้าทั้งหลายก็เป็นคน ฉะนั้น ปัจจยาการ หรือ ปฏิจจสมุปบาทที่พระเจ้าตรัสไว้ จึงเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องอยู่กับคน ไม่ได้เกี่ยวข้องอยู่กับเทวดา–อินทร์–พรหมที่ไหนเลย เมื่อรู้ว่าเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องอยู่กับคน จึงขอกลับมากล่าวถึงคนที่เกี่ยวข้องอยู่กับเรื่องปัจจยาการหรือปฏิจจสมุปบาทอย่างไรต่อไป....

คำว่าคนก็คือมนุษย์ ชาย–หญิง ที่เราทั้งหลายเห็นกันอยู่นี่เอง แต่คนผู้เป็นต้นตระกูลของคนคือ ชาย–หญิงคู่แรกเกิดมาจากอะไร บางพวกก็กล่าวว่าเกิดมาจากลิงเป็นต้นตามตำราปะรำปะราว่าเกิดจากพรหม คือมวลมนุษย์ผู้ทำความดีตายแล้วไปเกิดเป็นพรหมอยู่ในพรหมโลก ส่วนผู้ทำความชั่วตายแล้วได้ไปตกนรกอเวจีหมกไหม้อยู่ในนรกนั้น เมื่อไฟปะลัย-กัลป์ไหม้โลก สิ่งที่มีชีวิต เช่นมนุษย์และสัตว์เดียรฉานเป็นต้น ถูกไฟปะลัยกัลป์ไหม้หมดเหลืออยู่แต่พวกพรหมในพรหมโลก และสัตว์นรกที่หมกไหม้อยู่ในนรกอเวจี ที่ไม่ถูกไฟปะลัยกัลป์ไหม้ เมื่อไฟปะลัยกัลป์ดับลงแล้วโลกเย็นลงและถูกละอองฝนตกลงรดมีกลิ่นหอมเรียก

ว่าง้วนดิน พวกพรหมได้กลิ่น จึงได้พากันลงมาจากพรหมโลกบริโภคง้วนดิน พวกพรหมซึ่งมีกายละเอียดเป็นกายทิพย์ ก็กลับกลายเป็นกายหยาบคือกลายมนุษย์ ชาย-หญิง กลับไปยังพรหมโลกไม่ได้อีก จึงกลายเป็นมนุษย์ชาย-หญิง ผสมพันธุ์กันต่อไป ดังที่เห็นกันอยู่ทุกวันนี้ ส่วนสัตว์นรกที่หมกไหม้อยู่นรกอเวจี เมื่อพ้นโทษแล้วเศษบาปยังเหลืออยู่ก็ได้มาเกิดเป็นสัตว์เดียรฉานนานาชนิด เป็นเครื่องประดับโลกดังที่เห็นกันอยู่ทุกวันนี้ ตามที่กล่าวมานี้เป็นเรื่องปะรำปะรายอย่าถือเอาเป็นเรื่องจริงจังเลย เพราะไม่มีหลักฐานพิสูจน์ ฯ

ตกลงว่า คนคือมนุษย์เรานี้เกิดมาจากคนคือมีบิดาและมารดาเป็นแดนเกิด คือ อาศัยธาตุ ๔ ดิน-น้ำ-ลม-ไฟ ประชุมกันมีบิดามารดาเป็นแดนเกิด เจริญเติบโตขึ้นด้วยข้าวสุกและขนมกุมมาส และปัจจัย ๔ เป็นต้น ก่อนมนุษย์จะเกิดท่านผู้รู้กล่าวไว้ว่า มารดามีประจำเดือน ๑ อยู่ร่วมกันกับบิดา ๑ สัตว์หรือวิญญาณหยั่งลงสู่ครรภ์ของมารดา ๑ เหตุ ๓ ประการนี้ทำให้สัตว์โลกเกิด ฯ

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าก่อนตรัสรู้ทรงเจริญพระกรรมฐานคือวิปัสสนากรรมฐานก็ทรงพิจารณาความเกิดและความดับของคนนั่นเอง ตามประวัติพระพุทธองค์ ทรงพิจารณาจับแต่ความแก่ ความตาย และความทุกข์ คือความแห้งใจ ความบ่นร่ำรำไร ความทุกข์กายความทุกข์ใจ ความคับแค้นใจ เหล่านี้เกิดมาจากอะไร ๆ เป็นปัจจัยให้ทุกข์เหล่านี้เกิดขึ้นก็ทรงทราบด้วยพระปรีชาญาณของพระองค์ว่า ทุกข์เหล่านี้เกิดมาจากชาติความเกิด ชาติความเกิดมาจากภพคือความมีความเป็น ภพมาจากอุปาทานความยึดมั่นถือมั่น อุปาทานมาจากตัณหาความดิ้นรนทยานอยาก ตัณหามาจากเวทนาความเสวยอารมณ์เป็นสุขเป็นทุกข์เป็นไม่สุขไม่ทุกข์ เวทนามาจากผัสสะ ความกระทบถูกต้องอารมณ์ ผัสสะมาจากอายตนะคือความติดต่อกับอารมณ์ อายตนะมาจากนามรูป คือ ความรู้ที่น้อมไปสู่อารมณ์เรียกว่านามสภาวะมีอันสลายไปด้วยเย็นและร้อนเป็นต้นเรียกว่ารูป นามรูปมาจากวิญญาณคือความรู้ (จิต) วิญญาณมาจากสังขาร ความปรุงแต่ง สังขารมาจากอวิชชา คือความไม่รู้ (สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรสทรงแปลอวิชชาเป็นกรรมวาจกว่า ธรรมชาติที่ยังไม่รู้ได้ ข้าพเจ้าเห็นว่าเป็นการถูกต้องเพราะเป็นได้ทั้งส่วนอวิชชาที่เป็นรูป และอวิชชาที่เป็นนาม) แล้วทรงพิจารณาแต่อวิชชาไป คือ เพราะอวิชชาเป็นปัจจัยจึงมีสังขาร ฯลฯ

พระชาติปัจจัยจึงมีชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกขะ โทมนัสสุปายาสะ โดยลำดับเรียกว่า อนุโลม ทวนลำดับเรียกว่าปฏิโลม อยู่อย่างนี้ ในยามต้น ทรงบรรลุปุพเพนิวาสานุสสติญาณ คือระลึกชาติหนหลังได้ ในยามกลาง ทรงบรรลุจุตูปปาตญาณ คือทรงทราบความเคลื่อนไป และความเกิดของสัตว์ทั้งหลายที่เป็นต่าง ๆกันเพราะกรรมในยามสุดท้าย ทรงบรรลุอาสวักขยญาณ คือ พระญาณที่กำหนดรู้ทำอาสวะให้สิ้นไป เพราะทรงสามารถทำลายอวิชชาทั้งส่วนที่เป็นนาม อันเป็นต้นตอของความเกิด ให้หมดสิ้นไปด้วยกำลังแห่งวิราคอริยมรรค จึงได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า

อวิชชาคือรูปและอวิชชาคือนามเป็นปัจจัยให้สัตว์เกิดขึ้นมาได้อย่างไร ขอกล่าวอย่างตรงไปตรงมาขอผู้อ่านอย่าถือเป็นเรื่องลามกอนาจาร ต้องการพูดให้เข้าใจเท่านั้น บิดาท่านก็มีอวิชชาส่วนรูปและอวิชชาส่วนนามผสมกันอยู่ มารดาท่านก็มีอวิชชาส่วนรูปและอวิชชาส่วนนามผสมกันอยู่เช่นเดียวกันกับบิดา เมื่อท่านทั้ง ๒ ได้นำอวิชชาส่วนรูปพร้อมด้วยจุลินทรีย์เข้าผสมกัน ส่วนของบิดาเรียกว่า ชลาพุชะ เกิดจากฟองน้ำ ส่วนของมารดาเรียกว่า อัณฑชะ เกิดจากฟองไข่ เมื่อฟองน้ำและฟองไข่ผสมกันจึงกลายเป็นสังเสทชะ เกิดเป็นโลหิตที่เข้มข้นนับว่าเป็นก้อนอวิชชาซึ่งเป็นตัวปัจจัย คือเป็นวัตถุที่บิดาและมารดานำเข้าผสมกัน ปัจจัยก็คือเป็นวัตถุที่เป็นเครื่องใช้นั้นเอง ส่วนอวิชชาคือนามที่มีอยู่ในตัวของท่านทั้ง ๒ นั้นท่านเองก็ไม่รู้ ส่วนสัตว์ผู้จะเกิด เมื่อละจากร่างกายอันเป็นก้อนอวิชชาที่ตนได้จากบิดาและมารดานั้นสลายตัวลงไปตามคติของธรรมดาคือตายที่เหลืออยู่คือวิญญาณ หรือจิตในเวลาที่วิญญาณหรือจิตอาศัยร่างกายของมนุษย์อยู่นั้น ย่อมกระทำดีและกระทำชั่วปะปนกันไปเป็นธรรมดา กรรมดีเรียกว่าบุญกุศลบ้าง วาสนาบ้าง บารมีบ้าง กรรมชั่วเรียกบาป อกุศลบ้าง กิเลสบ้าง อนุสัยบ้าง กรรมดีและกรรมชั่วทั้ง ๒ ประการที่ตนทำนั้น วิญญาณ หรือจิตเป็นผู้บันทึกและจารึกไว้ ด้วยสัญญาอุปทาน จึงกลายเป็นอวิชชาส่วนนามหุ้มห่อดวงวิญญาณหรือจิตไว้จึงเกิดเป็นกายทิพย์คือกายที่ละเอียดติดตามไปกับวิญญาณ หรือจิตสู่ภพน้อยใหญ่ไม่รู้จักจบสิ้น เมื่อวิญญาณหรือจิตได้โอกาสจึงกลับเข้านอนในครรภ์ของมารดาอีก อาศัยภพของบิดาและมารดาที่ได้นำอวิชชาส่วนรูปพร้อมด้วยจุลินทรีย์ต่าง ๆ เข้าผสมกันซึ่งเรียกว่า ชลาพุชะ อัณฑชะ สังเสทชะ อาศัยโอชะที่มีอยู่ในกายของมารดา ซึมซาบเลี้ยงดู จึงเติบโตขึ้น

โดยลำดับ เมื่อครบกำหนดตามที่ธรรมดากำหนดไว้ ก็คลอดจากครรภ์ของมารดาเรียกว่าโอปปาติกะ แปลว่าลอยหรือผุดเกิด อาศัยปัจจัยภายนอก คือ ข้าวสุก และขนมกุมมาส และปัจจัยอย่างอื่นอีกเช่นปัจจัย ๔ เป็นต้นเลี้ยงดูและอาศัยต่อไปจนกว่าจะสลายตัวไปตามคติของธรรมดาคือตาย เป็นอันว่าคนเราเกิดมาจากคน ๆ เกิดมาจากอวิชชา ๆ เกิดมาจากคน วนกันอยู่อย่างนี้ไม่มีต้น ไม่มีกลาง ไม่มีปลาย จึงเรียกวัฏฏะ ตามที่กล่าวมานี้เป็นเรื่องความเกิดของคน ธรรมดา ๆ นี้เอง ส่วนสัตว์อื่นท่านกล่าวไว้ในกำเนิด ๔ แจ่มแจ้งอยู่แล้วจึงไม่นำมากล่าวไว้ในที่นี้อีก

ส่วนปัจจยาการคืออาการแห่งปัจจย มีสังขาร – วิญญาณ – นามรูปเป็นต้น ท่านกล่าวไว้ในตำหรับตำราแบบแผนโดยละเอียดแล้วจึงไม่จำต้องกล่าวอธิบายซ้ำอีก

– ตามที่กล่าววินิจฉัยมานี้เป็นภาคสมุทัยวาร –

ส่วนภาคนิโรธวาร จะได้กล่าววินิจฉัยต่อไป ในภาคนี้ไม่มีคำว่าปัจจัย เพราะอวิชชาเป็นมูลรากของปัจจัย หรือจะว่าเป็นตัวปัจจัยก็ได้ เพราะอวิชชาคือรูปก็ดี อวิชชาคือนามก็ดี เมื่อเกาะกันเข้าเป็นก้อนจึงเป็นปัจจัยของสังขาร (สังขารธรรมดา) ไม่ใช่เจตสิกสังขาร จึงได้เป็นเรือนร่างที่อยู่อาศัยของวิญญาณ เมื่อวิญญาณเกาะกันแน่นกับรูปซึ่งเป็นเรือนร่างที่สังขารปรุงขึ้น จึงชื่อว่าเป็นปัจจัยของนามรูป ๆ ก็เป็นปัจจัยต่อ ๆ กันไป จนถึงชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุก.ข โทมนัสสอุปายาส

เพราะอวิชชาคือรูปที่เป็นปัจจัยของสังขารดับลง คือสลายตัวได้แก่ตายไปในเวลาใด ในเวลานั้นสังขาร–วิญญาณ–นามรูป ฯลฯ ตลอดชรามรณะ เป็นต้นก็ดับไปตาม ๆ กัน นี้เป็นความดับโดยธรรมดา ไม่ใช่ดับด้วยกำลังวิชชา หรือวิราคอริยมรรคแต่อย่างใดทั้งสิ้น ฯ

ส่วนอวิชชาคือรูปที่เป็นนาม หุ้มห่อวิญญาณ หรือจิตก็ติดตาม วิญญาณ หรือจิตไปก่อภพก่อชาติต่อไปอีก ส่วนความดับของอวิชชาด้วยกำลังวิชชาและวิราคอริยมรรคนั้น จะได้วินิจฉัยต่อไป เมื่อพระโยคาวจรเจ้าผู้ประกอบความเพียรประสงค์จะบำเพ็ญ สมถะและวิปัสสนา พึงชำระตนให้บริสุทธิ์สะอาดด้วยศีลตามชั้นตามภูมิของตนแล้วให้เลือกหาที่วิเวกสงัดปราศจากเสียงรบกวนตั้งวิริยะความเพียร ขันติ ความอดทน สัจจะ ความจริงใจ อธิษฐานะ ความมั่นใจ ไว้ในตน เมื่อชอบใจวิธีสมถะ ก็ให้ตรวจดูอารมณ์ของสมถะเช่น

อานาปานสติ ระลึกถึงลมหายใจเข้าและหายใจออก หรือกายคตาสติ ระลึกกำหนดพิจารณากายหรือเอกเทศของกายมี ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เป็นต้น กำหนดพิจารณาอยู่อย่างนั้นจนจิตสงบมีอารมณ์อันเดียวซึ่งเรียกว่าเอกัคคตาจิต ถ้าชอบใจในวิธีของวิปัสสนา ก็ใช้อารมณ์ของวิปัสสนามีขันธ์ ๕ อายตนะ ๑๒ ธาตุ ๑๘ หรืออริยสัจจ์ ๔ เป็นต้น ยกขึ้นพิจารณาจนกว่าจิตจะสงบเป็นสมาธิ คือจิตตั้งมั่นในอารมณ์อันเดียว สมถะวิธี และวิปัสสนาวิธีเป็นอุบายทำให้เป็นสมาธิเหมือนกัน เมื่อสมาธิเกิดขึ้นแล้ว พึงพยายามทำให้ชำนาญ คือทำบ่อย ๆ เจริญให้มากทำให้มาก เมื่อศีลอบรมสมาธิ ๆ อบรมปัญญา ๆ อบรมจิต เมื่อน้อมจิตที่ได้รับการอบรมดีแล้วนั้นพิจารณาธรรมทั้งหลาย ก็จะมีความรู้ความเห็นแจ่มแจ้งในธรรมทั้งหลายยิ่งขึ้น ก็จะทราบธรรมทั้งหลายได้ตามความเป็นจริง ทำลายอวิชชาคือรูปอันเป็นเรือนร่างที่จิตอาศัยอยู่ และอวิชชา คือ นามที่หุ้มห่อจิตอยู่นั้นได้ด้วยวิชชา และวิราคอริยมรรค คือความรู้แจ้งและความคลายกำหนัดยินดีในอวิชชา คือรูป และอวิชชาคือนาม ได้แก่กรรมดีและกรรมชั่วที่จิตบันทึกจารึกไว้ด้วยสัญญาอุปาทาน ที่หุ้มห่อดวงจิตไว้นำไปสู่ภพน้อยภพใหญ่ เวียนว่ายตายเกิดอยู่ในวัฏฏะสังสารเป็นเอนกชาติ เหมือนลูกไก่ที่ทำลายกะเปาะไข่ที่หุ้มห่อตนอยู่ฉะนั้น เมื่ออวิชชาคือรูปและอวิชชาคือนามที่เกาะกันอยู่อย่างเหนียวแน่นนั้นถูกทำลายลงด้วย กำลัง วิชชา และวิราคอริยมรรคแล้ว เรียกว่าอวิชชาดับ คือไม่อาจที่จะเป็นปัจจัยเครื่องใช้ให้สังขาร–วิญญาณ–นามรูป-อายตนะ–ผัสสะ–ตัณหา–อุปาทาน–ภพ–ชาติ ต่อไปได้อีก ชรา และมรณะอันเป็นอาการของชาติก็ดับลงโสกะปริเทวะทุกขะโทมนัสสอุปายาส อันเป็นเจตสิกทุกข์ เผากายและใจก็ดับลงหมดสิ้น

ส่วนก้อนอวิชชาอันเป็นเรือนร่างที่จิตอาศัยอยู่นั้น เป็นวิบากขันธ์ เมื่อยังไม่สลายตัวไปตามคติของธรรมดาคือตายก็จะต้องอาศัยกันไป จนกว่าจะสลายตัวไปตามคติของธรรมดาคือตายส่วนอวิชชาคือนามได้แก่กรรมดีและกรรมชั่วที่จิตบันทึกจารึกไว้นั้น เมื่อถูกทำลายลงด้วยกำลังแห่งวิชชาและวิราคอริยมรรค คือละได้โดยเด็ดขาดแล้ว ก็ไม่อาจจะหุ้มห่อจิตได้อีกกรรมเก่าได้สิ้นไปแล้วกรรมใหม่ที่เป็นเหตุจะให้ก่อภพก่อชาติต่อไปอีกก็ไม่มี พระขีณาสพ

เจ้าทั้งหลาย เมื่อกระทำกรรมที่เป็นกุศลก็สักว่าเป็นเพียงกิริยาเท่านั้น เพราะจิตของท่านหลุดพ้นไปแล้ว และมีความสว่างไสวเหมือนพระอาทิตย์ที่ส่องแสงอยู่ในท้องฟ้านภากาศฉะนั้น

ตามที่กล่าวมานี้เป็นความดับของอวิชชา ด้วยกำลังวิชชาและ วิราคอริยมรรคที่เกิดขึ้นเพราะการเจริญสมถและวิปัสสนา ขอสาธุชนพึงทราบและพิจารณาด้วยจิตใจที่สงบจะทราบได้ว่าอะไรเป็นอะไร และอย่าเข้าใจผู้เขียนว่าเป็นรากไม้สอนขวานจะขอบพระคุณยิ่ง เอวํ ก็มีด้วยประการฉะนี้ ฯ

๑. อวิชชาคืออะไร ปัจจัยคืออะไร มีรูปร่างหน้าตาอย่างไร ๒. จะจับอวิชชาได้อย่างไร ขอให้คิดพิจารณาเรื่อย ๆ จนกว่าจะรู้และจนกว่าอวิชชาจะดับ จึงจะพ้นทุกข์ทั้งปวงไปได้ ฯ

๕ กันยายน ๒๕๑๑

---

# พระธรรมเทศนา

โดย พระครูสันติวรญาณ (พระอาจารย์สิม พุทฺธาจาโร)

แสดง ณ ถ้ำผาปล่อง อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่

เมื่อวันที่ ๘ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๐๐

---

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ

ขอนอบน้อมแด่พระผู้มีพระภาค อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์นั้น

บัดนี้ ถึงเวลานั่งสมาธิภาวนา การนั่งสมาธิภาวนานี้ให้นั่งขัดสมาธิ เอาขาขวาทับขาซ้าย เอามือข้างขวาวางทับมือข้างซ้าย ตั้งกายให้เที่ยงตรงหลับตา เพราะว่าเวลานั่งสมาธิภาวนานี้เป็นเวลาหยุด ไม่มีการยืนการเดิน ไม่ต้องใช้ก็ได้ตา เมื่อเราหลับเสร็จเรียบร้อยแล้ว ให้ระลึกว่าพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ก็มีอยู่ในใจในตัวเรานี้ ไม่ต้องคิดแส่ส่ายออกไปว่า พระพุทธเจ้าอยู่โน้น พระธรรมอยู่โน้น พระสงฆ์อยู่โน้น พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ก็ให้น้อมเข้ามา รวมเข้ามาอยู่ที่ตัวอยู่ที่ใจ ใจที่เราภาวนาพุทโธ ๆ อยู่ทุกลมหายใจเข้าออกนี่แหละ เป็นที่ฐานของพระพุทธเจ้า เป็นที่ฐานของพระธรรม เป็นที่ฐานของพระสงฆ์ เป็นวัดของพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ เรียกว่าวัตตปฏิปทา ข้อปฏิบัติ เพราะพระธรรมวินัยคำสอนของพระองค์ ที่ท่านตรัสไว้มากมายประการใดก็ตาม เมื่อย่นย่อเข้ามาแล้ว ก็เพื่อยังดวงจิตดวงใจของเราให้สงบระงับ เพื่อละความโกรธ ความโลภ ความหลง ให้เบาบางหมดสิ้นไป

พระธรรมวินัยที่พระองค์ทรงแสดง ตั้งแต่ตรัสรู้จนถึงวันปรินิพพาน ๔๕ พรรษา เมื่อท่านจัดเข้าในพระไตรปิฎก ก็เรียกว่า พระสูตร พระวินัย พระปรมัตถ์ พระธรรมแปดหมื่นสี่พันพระธรรมขันธ์ ร่างกายตัวตนของเราทุกวันนี้ เมื่อจัดเข้าในหลักพระธรรม ก็คือตู้พระไตรปิฎกนั่นเอง พระสูตร พระวินัย พระปรมัตถ์ ได้แก่กาย วาจา จิต ของแต่ละบุคคล เพราะพระธรรมคำสอนของพระองค์ทั้งมวลนั้น ต้องการให้สาวกผู้สดับรับฟังทั้งหลายประพฤติปฏิบัติ คำว่าประพฤติปฏิบัติ ก็ให้เราท่านทั้งหลายทำความดี มีการรักษาศีลห้า ศีล

แปด ศีลสิบ ศีลสองร้อยยี่สิบเจ็ด ทำสมาธิภาวนาจนให้เกิดปัญญา ท่านจึงรวมเข้าในไตรสิกขาว่า ศีล สมาธิ ปัญญา ถ้าศีลบริสุทธิ์ สมาธิตั้งมั่นจนเกิดปัญญา จนเกิดโลกุตตระปัญญาแล้ว ก็เป็นทางที่เรียกว่าหลุดพ้นออกจากกิเลสต่าง ๆ ได้

การนั่งสมาธิภาวนานี้ อย่าไปหลงสังขารมาร ผู้ที่นั่งสมาธิภาวนาได้น้อยหรือไม่ได้นั่ง ก็คือเชื่อสังขารมาร มารคือสังขาร มารคือสังขารนั้นเป็นตัวสำคัญ ที่ไม่ให้ผู้ปฏิบัติทั้งหลายนั่งสมาธิภาวนาได้ คือเราจะนั่งตอนเช้า สังขารมารก็คอยบอกว่า ยังเช้านัก ยังไม่นั่งสมาธิภาวนาก็ได้ สาย ๆ หน่อยนั่งก็ไม่เป็นไร ทีนี้ถ้าเราไปเชื่อมัน ตอนเช้าก็ตกไปไม่ได้นั่งสมาธิภาวนา ทีนี้เมื่อถึงเวลาสาย บางวันก็ลืมไปเลย บางวันก็นึกได้ พอนึกได้จะทำท่าลุกขึ้นนั่งสมาธิภาวนา สังขารมารมันก็ว่าอีกแหละ ไม่ต้องนั่งก็ได้ท่าน หลังจากฉันหรือบริโภคอาหารแล้ว ท้องก็ยังอืด ๆ อยู่พักผ่อนเสียก่อนก็ได้ ตอนบ่าย ๆ จึงค่อยนั่งก็ได้ ทีนี้ถ้าใครเชื่อสังขารมาร มันก็หลงไปตามอีกแหละ เลยที่ตอนเช้ามันบอกว่าสายแล้วก็ภาวนาได้ เมื่อถึงสายมันก็บอกว่าบ่ายก็ได้ ให้ท้องยุบเสียก่อน สบายดี ถ้าเชื่อละก็ไม่ได้นั่ง ทีนี้ตอนบ่ายมันก็เอาอีก เลยลงท้ายที่สุดตลอดวันตลอดคืน ไปเชื่อสังขารมารไม่ได้เรื่อง

พระพุทธเจ้าก่อนที่พระองค์ยังไม่ได้ตรัสรู้ ก็เพราะไปเชื่อสังขารมารตัวนี้ ผลัดวันประกันพรุ่งอย่างโน้นอย่างนี้เรื่อยไป นับแต่พระองค์ได้ทรงออกผนวชตั้ง ๖ พรรษา จึงมาได้สติ ไม่เชื่อสังขารมาร คิดดูซิว่าวันที่พระองค์จะได้ตรัสรู้นั้น พระองค์นั่งสมาธิภาวนาผินหลังให้แก่ไม้โพธิ ผินหน้าไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือหน่อย ในขณะที่พระองค์นั่งสมาธิครั้งนั้น พระองค์มีสัจจอธิษฐานตั้งอกตั้งใจเต็มที่ ว่าการนั่งคืนนี้ เป็นการนั่งอย่างเอาเป็นเอาตายทีเดียวพูดง่าย ๆ ก็เรียกว่าเอาเป็นเอาตายกัน จะไม่ลุกจากที่นั้นเป็นอันขาด ถ้าไม่ได้ตรัสรู้ ไม่ได้คุณความดีอันใดอันหนึ่งเกิดขึ้นในวันนั้น ตายเสียที่นั้นดีกว่า เพราะพระองค์จับกลมารยาของสังขารมารได้ มันคอยโกหกพกลมพระองค์อยู่เสมอ ๆ เลยมันผลัดไปตามอาการเหล่านั้นอยู่เรื่อยไป จึงไม่ได้สำเร็จ

ในวันวิสาขะบูชานั้น พระองค์ไม่เคลื่อนที่ นั่งแล้วก็เป็นอันว่านั่ง ถึงกระนั้นในตำนานโบราณท่านว่าพญามาราธิราชโจมตีอย่างขนาดหนัก พระองค์ก็ไม่ท้อถอย บอกว่าให้ลุก พระองค์ก็ไม่ลุก ทำอย่างไร พระองค์กำหนดลมหายใจเข้า หายใจออก ลุกไปไหน

ก็จะต้องตายภายในร้อยปี ภายในแปดสิบปี พระองค์เพ่งลงไปที่ลมหายใจเข้า ลมหายใจออกนี้ ว่าเห็นไหม ที่ลมหายใจเข้า ลมหายใจออก ถ้าเข้าไปแล้วออกไม่ได้ ติดขัดอย่างใดอย่างหนึ่ง ตายได้ หรือว่าหายใจออกแล้วสูดเข้าไม่ได้ อะไรติดขัด ปอดติดขัดเข้า ก็ตาย พระองค์เอาลมหายใจเข้าออกอย่างเดียว ดูความตายทุกลมหายใจเข้าออกเพราะเวลานั้นยัง ไม่มีพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ พระพุทธก็พระองค์เองยังไม่ได้เป็นพระพุทธ มันเป็นผุด ไปผุดมาตามสังขารมารนั้นตลอดกาล ไม่เป็นพุทธะได้ พระองค์ก็เอาความตายมาเตือนจิต พระองค์ทุกลมหายใจเข้า หายใจออก จนกระทั่งศรัทธาความเชื่อความเลื่อมใส บังเกิดขึ้น ในจิตในใจของพระองค์ ว่ามันตายแน่ ที่แท้ก็คนเราตาย มันก็ลมหายใจขาด ลมหายใจ ไม่มีนี่แหละ มันตาย พระองค์เพ่งอยู่ในลมเข้าลมออก ลมเอาเป็นอาการ จิตผู้รู้เห็นลม เข้าออก ลมเข้าออกมันไม่รู้จักตัวของมันเป็นลมเข้าลมออก คำว่าลม ๆ ก็สมมุติของโลกว่า ลมจริง ๆ มันไม่ได้สมมุติตัวของมัน คนเราไปสมมุติต่างหาก พระองค์ก็เพ่งให้มันเห็นว่า ทุกลมหายใจเข้าออกมันตายแน่ ใครที่เกิดมาในโลกไม่ตายมันไม่มี ไม่ตายเวลาเด็ก ก็ตายใน เวลาหนุ่ม ไม่ตายในเวลาหนุ่ม ก็แก่ชรามันตาย ตัวเราก็ต้องตายอย่างนี้ก่อนที่จะถึงวันตาย ควรให้ได้ละกิเลส ราคะ โทสะ โมหะ ให้หมดไปสิ้นไป เรียกว่าตรัสรู้ พระองค์ตั้งใจ แน่วแน่มั่นคง หนักแน่น มีสัจจอธิษฐาน ตั้งใจลงไปมั่นคง นึกถึงทานบารมี ศีลบารมี เนกขัมบารมีที่ได้บำเพ็ญมา ปัญญาบารมี ขันติบารมี วิริยะบารมี สัจจบารมี อธิษฐานบารมี เมตตาบารมี อุเบกขาบารมี บารมีทั้งสิบประการ ที่พระองค์บำเพ็ญมาเต็มบริบูรณ์แล้ว เข้า มารวมอยู่ในจุดจิต ดวงที่มีความรู้สึกอยู่ที่ลมหายใจเข้าออก ในดวงจิตของพระองค์นั้น เรียกว่าหนักแน่นเหมือนแผ่นดิน แผ่นดินภายนอกยังมีแผ่นดินไหวได้ ส่วนน้ำพระทัยใจของ พระพุทธเจ้า เมื่อระลึกถึง ทาน ศีล ภาวนา เข้ามารวมที่ลมหายใจเข้าออก ทุกสิ่งทุก อย่างมารวมที่ดวงใจ มั่นคงหนักแน่นยิ่งกว่าพสุธาหน้าแผ่นดิน ไม่หวั่นไหวต่อสิ่งใด ๆ ทั้ง หมด ชีวิตก็เสียสละลงไปได้ แม้จะตายในเวลานั้น พระองค์ก็ไม่กลัว โบราณาจารย์เจ้าทั้ง หลายท่านจึงแสดงรูปนิมิต ว่านางธรณีมารีดน้ำมวยผม ให้เป็นน้ำมหาสมุทรทะเล พัดพา พญามาร เสนามาร กิเลสมาร ลงมหาสมุทร มีจรเข้เหรากินพวกพญามาร เป็นบุคคลา อธิษฐาน คำว่านางธรณี ๆ ก็คือธรณี ธรณีก็คือแผ่นดิน เมื่อจิตใจของพวกเราทั้งหลาย มั่นคง

หนักแน่นเหมือนแผ่นดินแล้ว เอาแบบอย่างแผ่นดินแล้ว เป็นอันว่าสู้สังขารมารได้ สู้กิเลสมารได้ สู้กิเลสพันห้าตัณหาร้อยแปดได้ ถ้าเอาใจอย่างแผ่นดิน ดูแผ่นดิน ฝนตกลงมาในฤดูฝน แผ่นดินก็อยู่อย่างเก่า ไม่หวั่นไหว แดดออกในฤดูแล้ง ร้อนจนจะเกิดเป็นไฟ แผ่นดินก็ไม่หวั่นไหว หนาวจนเป็นน้ำแข็งจับหญ้าจับดิน แผ่นดินก็ไม่หวั่นไหว มนุษย์เกิดมาในโลกนี้สมมุติว่าแผ่นดินตอนนั้นเป็นประเทศนั้นประเทศนี้ ทุบก่นเผาไฟ ทำอะไรทุกสิ่งทุกอย่าง จนกระทั่งเอาระเบิดปรมาณู ไฮโดรเจนทิ้งลงไปในแผ่นดิน แผ่นดินก็เฉยอยู่อย่างนั้น นี่แหละธรณีนางธรณีก็คือว่าแผ่นดิน

ถ้าจิตใจของสมณะนักบวชนักบ้าน คฤหัสถ์บรรพชิต เลื่อมใสในพุทธธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าจริง ๆ ย่อมไม่มีความหวั่นไหวประการใดแม้จะเหน็ดเหนื่อยเมื่อยหิวก็เรื่องของขันธ์ เรื่องของร่างกาย รูปขันธ์มีที่ไหน ก็ต้องมีความเหน็ดเหนื่อยเมื่อยหิวเป็นธรรมดา ต้องกินต้องนอน ต้องอะไรต่ออะไรจิปาถะ มันเป็นเรื่องของธาตุ เป็นเรื่องของขันธ์ จิตใจอย่าได้หวั่นไหวไปตามอาการเหล่านั้น เมื่อเราจะทำอะไร เป็นต้นว่าจะนั่งสมาธิภาวนา ก็อย่าให้สังขารมาร กิเลสมารเหล่านี้มาหลอกลวง หรือเราจะสมาทานเนสัชชิธุดงค์กรรมฐาน ก็ให้ตั้งใจมั่นลงไป อย่าไปกลัวว่ามันจะเกิดโรคอย่างนั้น มีภัยอย่างนี้ โรคภัยไข้เจ็บใด ๆ มันไม่เลยตามไปได้ แค่ตายเท่านั้นแหละ อดหลับอดนอน มันไปแค่ตายเท่านั้นแหละอย่างมันแรงกล้าก็ตายเท่านั้น บอกสังขารมารให้มันรู้ไว้ ว่าเราสู้ตาย ท่านรู้ไหมสังขารมาร ไม่ต้องมาหลอกลวงเราอีกต่อไป นั่งภาวนา พุธโธ ๆ ทุกลมหายใจเข้าออก นี่ถ้าจิตใจของนักปฏิบัติธรรมกรรมฐานทั้งหลาย ตั้งลงไปได้อย่างนี้ ดวงจิตดวงใจของผู้ตั้งได้นั้น หากรู้สึกตัวทีเดียว มีความเบากายเบาใจสว่างไสว เหมือนกับว่ามีพละกำลังเกิดขึ้นในดวงจิตดวงใจ ใจอันนั้นกล้าหาญขึ้นมา ไม่กลัวตาย ไม่กลัวเหน็ดกลัวเหนื่อย ไม่ท้อแท้อ่อนแอ

ขึ้นชื่อว่าการนั่งสมาธิภาวนาแล้ว ได้เวลาให้รีบทำ ให้รีบ ๆ ด่วน ๆ รีบทำ ถ้าไม่รีบไม่ด่วน ไม่ได้ คำว่าไม่ได้ คือจะไปเชื่อสังขารมาร หรือเชื่อคนที่ไม่ตั้งอกตั้งใจบำเพ็ญภาวนา มันก็มีแต่จะให้ท้อถอยนั่นเอง ดังนั้นพระพุทธองค์ท่านจึงตรัสไว้ว่า ตุริตะตุริตํ สีฆะ สีฆัง ท่านว่าอย่างนั้น คือว่าเวลาทำความดี ภาวนาทุกลมหายใจเข้าออก ให้รีบ ๆ ด่วน ๆ คือให้ตั้งใจทำ ตั้งใจปฏิบัติเสียในเวลานี้ขณะนี้ ถ้าไม่รีบทำแล้ว มันจะเป็น

อย่างไร ก็กิเลสมาร สังขารมารกิเลสมันพาไป จนเฒ่าจนแก่ จนชรา จนจะตาย หรือว่าถึงวันตายก็ไม่มีเวลาอีก คนที่ไม่มีเวลาก็คือว่า เชื่อสังขารมารตัว นี้แหละ

นักปฏิบัติธรรมทั้งหลาย อย่าได้ไปเชื่อสังขารมาร ทุกลมหายใจเข้าออก บอกกรรมฐานให้สังขารมารรู้ ว่านี่แน่ ลมหายใจออก มันรอวันตายอยู่ทุกขณะทุกเวลา พระพุทธองค์ท่านกำหนดลมหายใจเข้าออกนี่แหละ เป็นบาทแห่งสมถะกรรมฐาน เป็นบาทแห่งวิปัสสนากรรมฐาน ยังจิตใจของพระองค์ให้ตั้งมั่นในธรรมปฏิบัติได้ เราทุกคน ทุกตน ทุกองค์ก็มีลมหายใจเข้าลมหายใจออกเหมือนกันมีดวงใจครองอยู่ในร่างกายสังขารนี้เหมือนกัน สิทธิพิเศษคือผู้ใดเอาชนะกิเลสในหัวใจของตนได้ ก็รู้แจ้งเห็นจริงซึ่งพระนิพพานได้ไม่ต้องสงสัยไปมัวสงสัยอยู่ทำไม คำว่าสงสัยก็คือว่า ไม่ตกลงใจ ไม่ปลงใจลงในการประพฤติปฏิบัติไม่ตั้งใจกระทำปฏิบัติในขณะนี้ ชั่วโมงนี้ นาทีนี้ วินาทีนี้ เดี๋ยวนี้ ขณะนี้นั่นเอง ท่านเรียกว่าสงสัย สงสัยบุญเก่า สงสัยบุญใหม่ สงสัยอะไรต่อมิอะไรจิปาถะ เลิกความสงสัยออกไป

พระองค์ตรัสว่า เรื่องอดีตอนาคตแล้ว อย่ายื่นมือชูงวงออกไป ถ้ายื่นมือชูงวงออกไป เป็นอันว่าติดหมด ไปไม่รอด ไปไม่ได้ ถ้าตั้งใจลงไปในขณะนี้แล้ว ดวงใจอันมีความรู้อยู่ภายในใจเราทุกคน มีอยู่หรือไม่ ก็ย่อมตอบได้ว่ามีอยู่ ถ้ามันไม่มี เราจะมาพูดอย่างไรได้ ถ้าไม่มีจะมานั่งฟังธรรมได้หรือ มันมีอยู่นี่แหละ ๆ บุญบารมีมีอยู่ที่ตรงนี้ เราก็ตั้งใจบำเพ็ญภาวนา รวมกำลังจิตกำลังใจเข้ามาสู่ดวงจิต ที่มีความรู้อยู่ภายใน วางจิตสังขาร จิตวิญญาณ จิตกิเลส ที่แสส่ายลุ่มหลงคิดถึงโน้นคิดถึงนี่ คิดถึงหมู่คณะเพื่อนฝูงบ้านเรือนสถานที่ ป่าเขาลำเนาไพร ในที่อื่นนอกจากปัจจุบันเป็นความผิดทั้งนั้น ความถูกความตรงก็พระองค์ตรัสไว้ว่า ตัตถะ ๆ ในที่นั้น ๆ คำว่าตัตถะ ๆ ในที่นั้น ๆ ก็หมายถึงดวงใจ ผู้รู้ มีอยู่ภายในใจทุกคนนั้น รวมลงที่นี่ มีอยู่ในใจ มีอยู่ในจิต มีความรู้สึกอยู่ในที่นี้ เมื่อกำลังจิตอันนี้รวมเข้ามาตั้งลงไป สงบลงไป จนเชื่อแน่ เชื่อมั่นว่ามีอยู่ในจิตในใจนี้จริง ๆ ไม่ใช่มีอยู่ในที่อื่น ศีลรักษากายวาจา ก็คือดวงใจนี้แหละเป็นผู้รักษา สมาธิตั้งใจมั่น ก็อะไรจะมาตั้ง ก็จิตนี้แหละ ตั้งปัญญา ความรอบรู้ในกองสังขาร ๆ ก็จิตอันนี้แหละ มันจะนอกเหนือไปจากจิตอันนี้ไม่มีนอกเหนือไปจากดวงใจไม่มีเลย

ดวงใจอันเดียวนี้แหละ มันเป็นได้ทั้งรู้ มันเป็นได้ทั้งหลง เมื่อปล่อยให้มันหลงไหลไปตาม รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์แล้ว ใจอันนี้ จิตอันนี้ มันก็หลงมา กระทั่งวัน กระทั่งคืน ตลอดตั้งแต่เกิดจนแก่ ตั้งแต่แก่จนตาย หลงไหลมาอย่างนี้ นับภพนับชาติไม่ถ้วนแล้ว เมื่อมาภาวนาทำความเพียร เพียรแผดเผากิเลสในหัวใจอันนี้ ให้มันเบาบางหมดสิ้นไป ก็คือว่าเพียรเพ่งอยู่จำเพาะดวงจิตอันนี้ เตือนบอกดวงจิต ดวงที่มีความรู้สึกอยู่ภายในนี้ว่า นอกจากจิตที่รู้อยู่ตั้งอยู่ในขณะปัจจุบันนี้ออกไป จะเป็นอดีต อนาคต ร้ายดีอย่างไร ไม่ต้องไป ไม่เที่ยงทั้งหมด ไม่มีอะไรที่เป็นของเที่ยงมั่นถาวรอยู่ได้เลยในโลกนี้ เป็นทุกข์เปล่า ๆ นอกจากที่รู้อยู่นี้เป็นทุกข์ นอกจากที่รู้อยู่นี้ไม่ใช่ตัวตนของเรา แม้ที่รู้อยู่นี้ก็ยังไม่แน่ เพราะยังมีอาสวะกิเลสต่าง ๆ ห่อหุ้มเต็มดาดดื่นอยู่ จำเป็นต้องทำความเพียรแผดเผากิเลสในที่นี้ บำเพ็ญทาน รักษาศีล ภาวนาในที่นี้ ในดวงจิตที่มีความรู้อยู่เดียวนี้ ขณะนี้เวลานี้ คอยระวัง เสียงเข้ามาทางหู อย่าได้ไปตามมัน รูปผ่านทางสายตา อย่าได้ตามมันไป กลิ่นมาทางจมูก อย่าได้หลงไป รสอาหารผ่านลิ้น อย่าได้หลงไป เย็นร้อนอ่อนแข็งมาทางผิวกาย อย่าได้หลงไป ความคิดนึกปรุงแต่งดีชั่วประการใด อย่าได้หลงไปตามอาการเหล่านั้น

ทำไมพระองค์จึงไม่ให้หลง พระองค์ให้รู้ ท่านว่าให้รู้อยู่ เดียวนี้ท่านทั้งหลายรู้ไปมาพอแรงแล้ว รู้ไปโน้น รู้ไปนี้ จะเอาอย่างโน้น จะเอาอย่างนี้ มันได้อะไร ได้ก็แต่ชรามรณะ ตายเกิด ๆ ตายอยู่ในโลกนี้ เห็นไหม เพราะทุกคนเกิดตาย ๆ อยู่ เหมือนกับเสียงตั้งขึ้นก็ดับไป รูปตั้งขึ้นมันก็ดับไป มีความเกิดขึ้นที่ไหน ย่อมมีความดับไปในที่นั้น ท่านให้รู้ รู้อันนั้นมันเป็นคำบอก คำสอนของพระพุทธเจ้า พระอริยเจ้าทั้งหลาย เมื่อท่านเตือนว่า ท่านให้รู้ จิตของผู้ใด ผู้นั้นก็ให้รู้สึกตัว อย่าไปมัวเมาตามอารมณ์ของจิต ตามสังขารของจิต ตามตัณหาของจิต ตัณหาท่านว่า กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา คือตัณหาอย่างหยาบ อย่างกลาง อย่างละเอียด มันมีอยู่ในดวงใจนั่นแหละ ที่จะเลิกได้ละได้ อยู่ที่ความเพียรเพ่งอยู่ ความเพียรเพ่งอยู่ไม่หลงไหลไปตามตัณหาทั้งหลาย แผดเผาตัณหาเหล่านี้ให้หมดไปสิ้นไป ก็คือว่าไม่ตามตัณหาความอยาก ความปรารถนาอันบังเกิดมีขึ้นในดวงจิตดวงใจนั้นเอง มันจะมีความดิ้นรนวุ่นวายไปตามตัณหา อย่างใดก็ตาม สงบอยู่ รู้อยู่ เห็นอยู่ แจ่มแจ้งอยู่ ณ ภายในดวงใจ

ท่านให้เห็นแจ้งลงไปในใจอันนี้ แล้วก็นอกใจออกไปก็ให้เห็นแจ้ง มันไม่มีอะไรเที่ยงมั่นถาวรอยู่อย่างนั้นตลอดไปไม่มีเลย แล้วก็ไม่มีสิ่งใด ที่จะเป็นสุขกายสบายใจตลอดเวลาไม่มีเลย มีแต่ทุกข์นั่นแหละ นั่งเป็นทุกข์ในนั่ง นอนเป็นทุกข์ในนอน ยืนเป็นทุกข์ในยืน เดินไปมาเป็นทุกข์ในการเดินไปมา พูดจาปราศรัยแสดงธรรม มันก็เป็นทุกข์ทั้งนั้น ไม่มีอะไรที่เป็นสุข ที่เราสมมุติว่าอันนั้นเป็นสุข อันนี้เป็นสุข ไม่จริงทั้งนั้น ถ้ามันเป็นสุขจริงละก็ทำไมมันแก่ ถ้ามันสุขจริงทำไมมันเจ็บไข้ ถ้ามันสุขจริงทำไมมันตาย ถ้ามันสุขจริงตายแล้วทำไมมันมาเกิด มันไม่มีหรอกสุข สุขนั้นมันเป็นความหลงของปุถุชนคนใบ้ พระอริยเจ้าทั้งหลายท่านเห็นว่าเป็นเรื่องของความทุกข์ เป็นเรื่องของความไม่รู้ต่างหาก

พระพุทธเจ้า พระอริยเจ้า พระโยคาวจรเจ้าทั้งหลาย ท่านจึงบำเพ็ญสมถกรรมฐานวิปัสสนากรรมฐาน ไม่ว่ายืนเดินนั่งนอน ทุกอิริยาบถท่านทำความเพียรภาวนาอยู่ตลอดเวลา หรือว่าเร่งทำความเพียรตลอดกาล จึงมีการไม่หลับนอน คือว่าการต่อสู้กับกิเลสในหัวใจ ถ้าไปมัวหลับมัวไหล มันนอนเสียกิเลสมันก็ยำยี สู้มันไม่ได้ ทีนี้ถ้าเราลุกขึ้นนั่งกรรมฐานภาวนาพิจารณาอสุภกรรมฐาน ธาตุกรรมฐานอาทีนวโทษ ในธาตุในขันธ์ ในรูปในนามนี้อยู่ ชี้แจงแสดงให้ดวงจิตดวงใจที่ลุ่มหลงมัวเมาอันนี้ ให้รู้สึกสำนึกตัว จะได้ทำความเพียรแผดเผากิเลส กิเลสคือความไม่รู้ กิเลสคือความหลง กิเลสคือความเมาเมื่อได้หลงได้เมาสิ่งใดแล้ว ไม่รู้สึกตัวแหละ มืดมิดปิดทาง ไม่มีทางใดจะมามืดมิดปิดทางเท่ากับความหลง ความไม่รู้ ความไม่รู้กาย ความไม่รู้รูปรู้นาม ไม่รู้ไม่เห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตานั่นเอง ใจไม่อยู่ในใจ จิตไม่รู้ในจิต จิตไม่รู้ในปัจจุบัน ไม่เห็นแจ้งในปัจจุบัน ไม่ทำความเพียรแผดเผาในจิตในปัจจุบัน มัวเพลินไปทางรูป ทางเสียง ทางกลิ่น ทางรส โผฏฐัพพะ ธรรมมารมณ์ เข้าใจว่านั่นเป็นความสุข สุขมันเป็นสุขเจือปนด้วยอามิส มันไม่สุขจริง ๆ สุขจริง ๆ นั้นท่านว่าสุขในพระนิพพาน

สุขในพระนิพพานเป็นสุขที่ไม่ยึดไม่ถือ ไม่เอาอะไรเข้ามาและไม่มีอะไรออกไป แผดเผากิเลสราคะ กิเลสโทสะ กิเลสโมหะ ทั่วภายนอกภายในให้หมดสิ้นไป ไม่มีอะไรเหลืออยู่ในเรื่องกิเลสทั้งหลาย นี่แหละถึงเรียกได้ว่า ความสุขแล้วก็สุขจริง สุขตลอดกาลอนันตสุข สุขตลอดเรื่อง ไม่กลับกลอกหลอกลวง ส่วนสุขในโลกแม้จะสุขขนาดไหน ก็ยังเป็นความสุขอันหลอกลวงอยู่นั่นเอง เป็นท้าวพญามหากษัตริย์ เศรษฐีมหาเศรษฐี เป็นถึง

พระเจ้าจักรพรรดิ์ตราธิราช ก็ต้องมีความทุกข์อยู่นั่นเอง เพราะอำนาจของกิเลส กิเลสท่านเรียกว่าไฟ ไฟเป็นของร้อน ไฟราคะมีที่ไหนร้อนที่นั่น ไฟโทสะมีที่ไหนร้อนที่นั่น ไฟโมหะมีที่ไหนร้อนที่นั่น ไฟราคะ โทสะ โมหะ อยู่ที่ไหน ก็อยู่ที่ใจไม่รู้แจ้งเห็นจริง ใจไม่ปล่อยไม่วาง ใจไม่เลิกไม่ละ ใจไม่ปล่อยทิ้งนี่แหละ ตัวใจที่ยึดตัวยึดตน ยึดหน้ายึดตา ยึดตีนยึดมือ ยึดไปทุกสิ่งทุกอย่าง ยึดอยู่ได้เมื่อไร ตายแล้วมันเน่าเปื่อยผุพังฝังแผ่นดิน เผาใส่แผ่นดินเห็นหรือไม่ เมื่อยังไม่รู้ไม่เห็นว่าตัวจะต้องเป็นอย่างนั้น ก็ดูคนอื่น บิดามารดาปู่ย่าตายายของเราทั้งหลาย เขาไปไหนกันเขาตาย ตายแล้วไปไหน ก็เป็นดินน่ะ ตัวเราที่มายึดมาถือ ว่าตัวเราของเรา ผลที่สุดมันก็เป็นดิน นี่แหละห้ามไม่ได้ เมื่อห้ามชราพยาธิมรณะไม่ได้ พระองค์ห้ามจิต ห้ามจิตไม่ให้หลงไปตามเรื่องของโลกธรรมดา

ทำความรู้แจ้งในจิต นอกจากจิตที่รู้อยู่ อนิจจังไม่เที่ยงทั้งหมด อย่าได้หลงไหลไปเป็นอันขาด นอกจากจิตที่รู้อยู่ ทุกขังเป็นทุกข์ทนไม่ได้ทั้งนั้น นอกจากจิตที่รู้อยู่นี้ไม่ใช่ตัวตนของเราทั้งนั้น ตัวตนเราเขา สมมุติของโลกต่างหาก ความจริงไม่มีอะไรเป็นตัวเป็นตน เป็นเราเป็นของของเรา ลองแยกผมขนเล็บฟันหนังเนื้อกระดูกออกไป แยกดินน้ำไฟลมออกไปดูซิ อะไรมันเป็นอะไร มันไม่ว่าอะไรทั้งนั้น นี้แหละเรื่องสมมุติของโลก จงอย่าได้หลงไหลไปตามอาการเหล่านั้น จงทวนกระแสน้ำจิตน้ำใจเข้ามาสู่สมาธิภาวนา สงบจิตสงบใจตั้งมั่นอยู่ในธรรมปฏิบัติ แผดเผาแล้วแผดเผาอีก กิเลสราคะ โทสะ โมหะนี้ ถ้ายังมีอยู่ ก็เพียรพยายามแผดเผาไปโดยลำดับ ๆ เรียกว่าไม่ถอยความเพียร วิริเยนทุกฺขมจฺเจติ พระองค์ตรัสว่า ผู้จะล่วงทุกข์ไปได้เพราะความเพียร เมื่อมีความเพียร ใจมีความเพียร จิตมีความเพียรแล้ว พ้นทุกข์ได้ ถ้าผู้ปฏิบัติธรรมทั้งหลาย เชื่อต่อพุทธภาษิตนี้อย่างเต็มอกเต็มใจแล้วไม่ต้องท้อถอย ตั้งอกตั้งใจบำเพ็ญสมถกรรมฐาน วิปัสสนากรรมฐาน ให้เต็มที่ในขณะปัจจุบันนี้เรื่อยไปทีเดียว เมื่ออินทรีย์บารมีแก่กล้าสามารถเต็มที่เมื่อใดเวลาใด ก็จะได้สำเร็จมรรคผลนิพพาน เห็นแจ้งในธรรมปฏิบัติได้ไม่ต้องสงสัย

ฉะนั้น อุบายต่าง ๆ ดังกล่าวมานี้ เมื่อเราท่านทั้งหลาย พากันได้สดับรับฟังแล้ว ได้ความจริงแจ้งในจิตของตนอย่างใด จงกำหนดจดจำไว้ ณ ภายในแล้วน้อมนำไปประพฤติปฏิบัติ ก็คงได้รับความสุขความเจริญ เอวังก็มีด้วยประการฉะนี้ ฯ

**พระพุทธศาสนา คือคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้ง ๓ ปิฎกคือ**

# พระสูตร ๑ พระวินัย ๑ พระอภิธรรม ๑

---

ที่หลั่งไหลออกจากพระโอษฐ์ของพระพุทธองค์ แต่ละปิฎกย่อมประกอบด้วยสารธรรมสามารถอำนวยประโยชน์ และความสุข แก่มวลชนผู้มีศรัทธาตั้งมั่น และประพฤติปฏิบัติตามเสมอกันหมด ใครปฏิบัติตามได้เพียงชั้นไหน ก็ได้รับผลเพียงนั้น ผู้ปฏิบัติได้มากก็ได้ประสบความสุขความเจริญมาก ผู้ปฏิบัติได้น้อย ก็ได้ประสบความสุขความเจริญน้อยตามสมควรแก่เหตุที่กระทำลงไป เพราะหลักความจริงแห่งพระพุทธศาสนาที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงนำออกประกาศแก่มวลมนุษย์และทวยเทพด้วยพระมหากรุณาธิคุณ ก็ทรงชี้ลงที่เหตุและผลทั้งฝ่ายข้างดีและข้างชั่ว เหตุดีผลก็ดี เหตุชั่วผลก็ชั่ว เหตุมากผลก็มาก เหตุน้อยผลก็น้อย เหตุกับผลจึงเป็นหลักยุติธรรมเหนือสิ่งไร ๆ ทั้งหมดไม่มีอคติแทรกอยู่แม้แต่น้อยจะบังคับให้เป็นไปตามความประสงค์ของตนย่อมไม่ได้ ผลอันเป็นที่พึงพอใจทุกอย่างที่มวลมนุษย์และทวยเทพได้เสวยอยู่ ย่อมสำเร็จมาจากเหตุคือการกระทำความดี ที่เรียกว่า ปุพฺเพกตปุญฺญตา ความเป็นผู้มีคุณความดีคือบุญกุศลที่ได้ทำไว้แล้วในปางก่อน ๑ อตฺตสมฺมาปณิธิ ตั้งตนไว้ชอบในปัจจุบันตามหลักธรรมแห่งพระพุทธศาสนา ๑ เหตุทั้ง ๒ อย่างนี้จัดเป็นกัลยาณเหตุคือเหตุที่ดี มวลมนุษย์และทวยเทพย่อมได้ประสบความสุขความเจริญดังใจหวังล้วนอาศัยการบำเพ็ญกัลยาณเหตุทั้ง ๒ ประการนั้นมาก่อนจึงได้ประสบผลเป็นที่พึงพอใจเช่นนั้น

เพราะฉะนั้นปิฎกทั้ง ๓ ซึ่งเป็นที่รวมแห่งพระโอวาทคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทั้ง ๘๔๐๐๐ พระธรรมขันธ์ ล้วนประกอบด้วยสารธรรม อำนวยประโยชน์และความสุขให้เป็นชั้น ๆ ผู้ปฏิบัติได้เพียงชั้นศีล ๕ และกุศลกรรมบท ๑๐ ก็ให้ได้มนุษย์สมบัติคือ ทรัพย์ ยศ และไมตรี อันเป็นที่พอใจแก่มวลชนทั่วไป ถ้าบำเพ็ญเทวธรรมคือ หิริและโอตตัปปะ ความละอายต่อบาปและความเกรงกลัวต่อบาปให้เกิดมีในสันดานก็ให้ได้เสวย

สมบัติอันเป็นทิพย์คือ อายุ วรรณะ สุขะ พละ ในกามาพจรสวรรค์ทั้ง ๖ ชั้น ๆ ใดชั้นหนึ่ง ตามสมควรแก่เหตุที่ดีในหนหลังซึ่งได้ทำไว้แล้ว ถ้าตั้งอยู่ในความไม่ประมาท บำเพ็ญอัฏฐังคิกมรรค ๘ ประการคือ สัมมาทิฏฐิ ปัญญาอันเห็นชอบ ๑ สัมมาสังกัปปะ ดำริชอบ ๑ สัมมาวาจา เจรจาวาจาชอบ ๑ สัมมากัมมันตะ ทำการงานชอบ ๑ สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีพชอบ ๑ สัมมาวายามะ เพียรชอบ ๑ สัมมาสติ ตั้งสติไว้ชอบ ๑ สัมมาสมาธิ ตั้งใจไว้ชอบ ๑ เมื่อย่นลงกล่าวก็ได้แก่ศีล สมาธิแลปัญญา แต่ ศีล สมาธิ และปัญญาในองค์อริยมรรคจัดเป็นอธิศีล อธิจิต อธิปัญญา ไม่มีขาด ทลุ ด่าง พร้อย มีกำลังสามารถละสังโยชน์ได้ ๓ บ้าง ๕ บ้าง ๑๐ บ้าง ตามสมควรแก่อริยมรรคจะพึงละให้ขาดลงได้ ถ้าละสังโยชน์ได้ ๓ ก็เป็นพระโสดาบันน์และพระสกทาคามี ละได้ ๕ ก็เป็นพระอนาคามี ละได้หมดทั้ง ๑๐ ก็เป็นพระอรหันต์ขีณาสพ ผ่านพ้นจากกองทุกข์ทั้งปวงไปได้ ไม่ต้องเวียนเกิดเวียนตาย ในสังสารวัฏ ต่อไปอีก ชื่อว่าถึงธรรมอันเกษมจากโยคะ ซึ่งเรียกว่าพระนิพพาน เป็นธรรมอันยวดยิ่งหาธรรมอื่นยิ่งกว่าไม่มีฉะนี้

เพราะฉะนั้นคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้ง ๓ ปิฎกจึงเป็นแนวทางอันซื่อตรงที่สุดดุจเข็มทิศชี้บอกทางที่จะต้องไปโดยถูกต้อง ผู้ใดปรารถนาความสุขชั้นใด ๆ บรรดามีในมนุษย์และสวรรค์ ตลอดถึงพระนิพพานก็เลือกปฏิบัติเอาได้ เพราะคำสอนของพระพุทธองค์เหมาะสมแก่จริตนิสัย ของมวลชนทุกหมู่เหล่า สามารถอำนวยประโยชน์และความสุขตั้งแต่เบื้องต่ำจนตลอดเบื้องสูง

ส่วนพระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณเทพวรคุณ เจ้าอาวาสวัดมณีชลขัณฑ์ และเจ้าคณะจังหวัดลพบุรี (ธรรมยุต) ได้อุปสมบทในพระพุทธศาสนาในวัยที่ยังหนุ่มเน่นแทนที่จะบวชตามประเพณี ครั้นได้รับการศึกษาอบรมพระธรรมวินัยทั้งได้ปฏิบัติธรรมตามควร กลับได้ศรัทธาตั้งมั่นในพระรัตนตรัย ปฏิบัติกิจในพระศาสนาด้วยความอุตสาหะวิริยะอย่างแรงกล้าที่จะเอาชนะ ราคะ โทสะ โมหะ ซึ่งเป็นเครื่องถ่วงให้จมอยู่ในสังสารวัฏ ถึงไม่ได้ทั้งหมดก็ให้เบาบาง ดังนั้นท่านจึงพอใจปฏิบัติในสัลเลขธรรมเครื่องขัดเกลากิเลส คือการตั้งใจสมาทานธุดงควัตรเป็นคราว ๆ โดยเฉพาะท่านถือเป็นประจำคือเอกาสนิกังคะ คือนั่งฉัน ณ อาสนะเดียวเป็นอาจิณปฏิบัติเสมอมา นอกจากนั้นท่านยังพอใจในการออกเที่ยว

ธุดงค์ กรรมฐาน เพื่อวิเวกในทางจิตใจในสถานที่ต่าง ๆ เช่น ถ้ำ ภูเขาและแนวป่าที่ห่างไกลจากเสียงอื้ออึงอันเป็นอุปสรรคต่อการบำเพ็ญสมณธรรม ปฏิปทาที่กล่าวมานี้ ท่านถือปฏิบัติเสมอมาในคราวที่ท่านยังมีกำลังเรี่ยวแรงพอทำได้ ส่วนการไหว้พระสวดมนต์เช้าเย็นภายในอุโบสถ ท่านไม่เคยขาด เว้นการเจ็บป่วยและกรณียะบางอย่างที่จำเป็น นับว่าเป็นพระเถระที่ทรงคุณความดีและเป็นศักดิ์ศรีแก่พระศาสนาทั้งเป็นแบบฉบับที่ดี ควรแก่การเคารพเชิดชูบูชาของศิษยานุศิษย์ และสาธุชนผู้หวังความพ้นทุกข์จะพึงทำไว้ในใจโดยอุบายอันแยบคาย ในการมรณภาพของพระเดชพระคุณท่านโปรดตั้งจิตอธิษฐานส่งส่วนกุศลที่ได้ทำในคราวนี้ไปถวายท่านตามฐานะที่จะพึงมีได้ โดยทั่วกันเทอญ

**พระครูอดุลสังฆกิจ**
เจ้าอาวาสวัดกุดเรือคำ
จังหวัดสกลนคร
๒๗ กันยายน ๒๕๑๑

---

# สุขวิหารธรรม

---

ท่านเจ้าคุณพระธรรมวราภรณ์ เจ้าอาวาสวัดนรนาถสุนทริการาม พระนคร ได้มีหนังสือแจ้งมาว่า เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ *ท่านเจ้าคุณพระเทพวรคุณ เจ้าอาวาสวัดมณีชลขัณฑ์* จังหวัดลพบุรี ซึ่งจะกำหนดให้มีขึ้นวันที่ ๙ เดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๒ นั้นนั้น คณะกรรมการจะจัดพิมพ์หนังสือแจกเป็นที่ระลึก ขอให้เขียนเรื่องให้สักเรื่อง เพื่อจะพิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานนี้ แต่ขอให้เป็นเรื่องเกี่ยวกับการปฏิบัติ เพราะ *ท่านเจ้าคุณพระเทพวรคุณท่านเป็นนักปฏิบัติ* จึงอยากจะได้เรื่องเกี่ยวกับการปฏิบัติบ้าง เพื่อความเหมาะสมกับปฏิปทาของท่าน จึงรู้สึกหนักใจอยู่ทั้งการเขียน ทั้งเวลา และธรรมะในการเขียน เพราะธรรมะในขั้นของการปฏิบัตินั้น เป็นธรรมที่ยากแก่ผู้ที่ยังไม่เข้าถึงธรรมขั้นปฏิบัติ จะตามรู้ตามเห็นได้ยาก ทั้งนี้ ต้องขึ้นอยู่กับ *กาลเวลาเป็นเครื่องพิสูจน์* ต้องทดสอบด้วยตนเองก่อนจึงจะรู้ได้ มิใช่จะรู้เพียงศึกษาอย่างเดียวก็หาไม่ หรือจะรู้เพียงปฏิบัติอย่างเดียว ไม่มีการศึกษาเลยก็อาจจะรู้ผิด รู้ไม่ถึง ไม่ตรงตามแนวแผนที่ก็เป็นได้ เพราะฉะนั้น ปริยัติกับปฏิบัติต้องตรงกันและลงกันได้ ไม่ขัดแย้งกันด้วยหลัก *อวิชชาและปฏิปทา* จึงเข้าถึงปฏิเวธได้

เพื่อตอบสนองความต้องการของท่านเจ้าคุณพระธรรมวรภรณ์ ผู้ปรารถนาดีและเพื่อส่งเสริม *ปฏิปทาท่านเจ้าคุณพระเทพวรคุณ ผู้เป็นครุฏฐานียบุคคล ผู้ล่วงลับไปแล้ว ท่านเหลือทิ้งไว้แต่ผลปฏิปทาของท่านให้ปรากฏแก่ผู้อยู่ ณ ภายหลัง* เป็นอนุสสตานุตตริยะ ให้ศิษยนุศิษย์ และท่านผู้เคารพนับถือในท่าน จักได้ปฏิบัติตามปฏิปทาของท่านบ้าง ตามโอกาสจะพึงปฏิบัติได้ จึงจำต้องยอมรับสนองความต้องการในความปรารถนาดีของท่านไว้ด้วยความเคารพ แต่จะดีไม่ดีอย่างไรนั้น ท่านนักศึกษาพึงพิจารณาเอาเองก็แล้วกัน เพราะเท่ากับได้ถูก *ท่านเจ้าคุณทดสอบความรู้เอาแล้วซี* ถึงอย่างไรก็ต้องพยายามเท่าที่จะทำได้ เวลาก็ไม่ค่อยจะอำนวยให้ในการค้นคว้า จึงต้องอาศัยของเก่าที่มีอยู่เพียงเล็ก ๆ น้อย ๆ ไปพลางก่อน *พอขายผ้าเอาหน้ารอด* ขอไปทีก่อน

*ท่านเจ้าคุณเทพวรคุณ* ท่านเป็นพระมหาเถระรูปหนึ่งเท่าที่มีในปัจจุบัน ท่านเป็น *ครุฏฐานียบุคคล* ควรแก่ความเคารพของบรรดาศิษยานุศิษย์ทั้งหลาย ทั้งประชาชนเป็นอันมาก ท่านเป็น *รัตตัญญู* รู้ราตรีนานล่วงกาลผ่านวัยมาได้ถึง ๙๒ ปี *เป็นวัยวุฑฒะบุคคล* ปฏิปทาของท่านก็น่าเลื่อมใส ท่านรักสงบ มักน้อยสันโดษยินดีในที่สงัดกาย สงัดจิตปรารภความเพียร ปรารภศีล ปรารภสมาธิ ปรารภปัญญาอยู่เสมอ คุณสมบัติอันนี้ก็หาได้ยากมี *สุขวิหารธรรมเป็นเครื่องอยู่ของใจ* ปฏิปทาของท่าน เป็นอยู่อย่างนี้เสมอ เป็นธรรมจริยา สมจริยา เป็นผู้ประพฤติธรรมสม่ำเสมอ ทั้ง กาย วาจา และใจ จึงเป็นผู้ถึงพร้อมด้วย *กายสมาจาร วจีสมาจาร มโนสมาจาร* เป็น *คุณวุฑฒะ* ของท่าน ท่านเป็นผู้อบรมกาย อบรมศีล อบรมจิต อบรมปัญญา ของท่านอยู่เสมอ ตามหลักคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธะ คือ *อปฺปมตฺตา* เป็นผู้ไม่ประมาท *อาตาปี* เป็นผู้มีความเพียร *ปหิตตฺตา* มีตนคือกายและจิตได้อบรมดีแล้ว ส่งตนไปดีแล้ว ท่านจึงเป็นสมณะที่งาม ทั้งเบื้องต้นคือศีล ท่ามกลางคือสมาธิที่สุดคือปัญญา สมเป็น *ศากยปุตตะ* เป็นบุตรของพระศากยสัมมาสัมพุทธะ เป็นสุปฏิบัติ อุชุปฏิบัติ ญายปฏิบัติ สามีปฏิบัติชื่อว่าเป็น ชาติวุฑฒะ ท่านจึงเป็น *ครุฏฐานียบุคคล เป็นสังฆบิดโร สังฆปรินายก* เป็นบุคคลที่ควรบูชาอย่างยิ่งแก่ศิษย์ และชนทุกชั้นที่ควรบูชา เพราะจริยธรรม คือ การอบรมกาย อบรมศีล อบรมจิต อบรมปัญญา เป็นเหตุ ท่านตั้งอยู่ในความมักน้อย สันโดษ ยินดีในที่สงัดกาย สงัดจิต ปรารภความเพียร ปรารภศีล ปรารภสมาธิ ปรารภปัญญา อยู่เสมอ แม้ท่านจะอบรมศิษยานุศิษย์หรือ สัทธิวิหาริก อันเตวาสิก ท่านก็อบรมให้ตั้งอยู่ใน *หลักธรรมนี้* การอบรมสั่งสอนของท่านได้ทราบมาว่าท่านสอนให้ตั้งอยู่ในหลัก *มักน้อย สันโดษก่อน* แล้วอบรมมรรยาททางกาย อบรมศีล อบรมสมาธิ อบรมปัญญา ตามหลักวิชชา แล้วท่านสอน *วิธีปฏิบัติด้วยการปฏิบัติที่ดี ให้เป็นตัวอย่างที่ดีให้สัทธิ วิหาริก อันเตวาสิก* ถือเอาข้อปฏิบัติ ทั้งทางกาย ทางวาจาและทางใจ เพราะหลักนี้ดำเนินไปเพื่อ *สุขวิหารธรรม* ส่วนหนึ่งในเบื้องต้นก่อน ตามอัธยาศัยของผู้ปฏิบัติให้เป็น *นิสสัยปัจจัย อุปนิสสัยปัจจัย ในบรรพชาเพศ*

หลักวิธีสอนในพระพุทธศาสนา ท่านบัญญัติแต่งตั้งไว้สองวิธี คือ ๑ สอนตามหลักวิชชา *ศีล สมาธิ ปัญญา* ไปโดยลำดับ และ ๒ สอนด้วยวิธี *ปฏิบัติให้เป็นตัวอย่างที่ดี* ตาม

หลัก ศีล สมาธิ ปัญญา หรือ *ประพฤติธุดงควัตร* เป็นต้น ให้เป็นตัวอย่าง ทั้งสองวิธีนี้ พระผู้มีพระภาคบรมศาสดาได้ทรงใช้ได้ผลดีมาแล้วทั้งสองวิธี เป็นหลักและเป็นเคล็ดลับในการสอน แม้ท่านเจ้าคุณพระเทพวรคุณ ท่านก็ถือปฏิปทา ข้อปฏิบัติทั้งสองวิธีนี้เป็นหลักในการสอน เพื่อดำเนินตามปฏิปทาที่พระผู้มีพระภาคบรมศาสดาได้วางหลักไว้ให้ และตามหลักอุบายวิธีของท่านบุพพาจารย์ *มีอุปัชฌายะ อาจารย์* ท่านได้สอนสืบ ๆ กันมา *เพราะธุดงควัตรก็ดี ศีล สมาธิ ปัญญา ก็ดี* เป็นหลักวิชชา และจรณธรรม คุณเครื่องดำเนินให้เข้าถึง *วิชชาและวิมุติ* และเป็นปฏิปทาให้เข้าถึง *สุขวิหารธรรม ได้ตามปรารถนา โดยไม่ยาก ไม่ลำบาก* ในการเข้าสู่ *สุขวิหารธรรม* ของท่านผู้ที่ได้อบรมไว้ดีแล้ว

ท่านเจ้าคุณพระเทพวรคุณ ท่านบวชด้วยศรัทธา อุทิศชีวิตต่อพระศาสนา คือ *ธรรมวินัย* ตลอดชีวิตของท่านที่ท่านได้ก้าว *มาสู่วงไพบูลย์แห่งพระศาสนา* ท่านได้บำเพ็ญศาสนกิจในพระศาสนาไว้มาก ตลอดชีวิตของท่านนับตั้งแต่ วินาทีแรกเข้ามาสู่พระศาสนา และนาทีสุดท้ายที่ท่านไปด้วยอาการอันสงบ เมื่อบวชแล้วใหม่ ๆ ยังเป็นนวกะภิกขุอยู่ ท่านก็ได้ศึกษาปริยัติธรรมตามสมควรแก่นวกะภูมิในระยะต้น ๆ แห่งการบรรพชาอุปสมบทของท่าน ท่านได้เป็นกำลังช่วยท่านเจ้าคุณ *พระอุบาลีคุณูปมาจารย์* (สิริจนฺทเถระ) บูรณะปฏิสังขรณ์วัดบรมนิวาส จนสำเร็จเรียบร้อยและยังได้ไปช่วยสร้าง *วัดเขาพระงามหรือ วัดสิริจันทร์นิมิตร ลพบุรี* และได้รับมอบหมายให้เป็นภาระธุระ เป็นเจ้าอาวาสปกครองวันนี้ตลอดมา ต่อมาจึงได้ย้ายมาปกครอง *วัดมณีชลขัณฑ์* ในเมืองลพบุรี จนถึงที่สุดชีวิตของท่านที่วัดมณีชลขัณฑ์ ท่านได้เป็นกำลัง *ศาสนูปการกิจพระศาสนา* ทั้งในด้านการก่อสร้างปกครองบริษัทบริวารของท่านให้ตั้งอยู่ในความสงบเรียบร้อยตลอดมา ซึ่งนับว่าท่านได้บำเพ็ญประหิตประโยชน์ส่วนรวมของหมู่คณะในพระศาสนาได้เป็นอย่างดี ควรแก่การสรรเสริญ ส่วนประโยชน์ส่วนตนของท่าน ท่านก็ไม่ละเลย ใน*สมณะกิจ* ท่านก็พยายาม อบรมกาย อบรมศีล อบรมจิต อบรมปัญญาอยู่เสมอตามธรรมวินัย และอุปัชฌาย-อาจารย์ สอนอย่างไรควร ท่านก็ประพฤติปฏิบัติตามคำแนะนำที่ดี อันควรแก่จริตของท่าน ท่านจึงได้เป็น *ครุฏฐานียะ* ของศิษยานุศิษย์ และผู้ที่รู้จักใกล้ชิดกับท่าน ดังที่ทราบกันอยู่ ปฏิปทาอันนี้ ท่านได้ประพฤติปฏิบัติเสมอมาเป็น ธรรมจริยาสมจริยา ทั้งกาย วาจา และใจ เป็นปรกติภาพของท่านผู้ประพฤติพรหมจรรย์ โดยเสมอต้นเสมอปลาย เสมอมาตลอดชีวิตพรหมจรรย์ของท่าน

## นวกะภิกขุ

ด้วยเหตุที่ท่านเจ้าคุณพระเทพวรคุณ ท่านบวชด้วยศรัทธาในพระศาสนา อุทิศชีวิตต่อพระศาสนา คือ*อริยธรรม อริยวินัย* ของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธะ นับตั้งแต่ท่านเข้ามาสู่ธรรมวินัยนี้ ท่านก็ได้ศึกษา *นวกะภูมิ* ตามอุปัชฌาย์ – อาจารย์สอน เบื้องต้นท่านศึกษา *พระวินัย* หรือ *ศีล* ก่อน ให้รู้จักศีล ตั้งอยู่ในศีล อาจารมารยาท-โคจร เป็นไปในศีลสังวรก่อน ให้เป็นนวกะที่ดี ปูพื้นด้วยศีลก่อน ให้สมาทานตั้งอยู่ในศีล ดังที่พระผู้มีพระภาคตรัสกะท่านพระอานนท์ ในอันธกวินทสูตร ปัญจกนิบาต อังคุตตรนิกาย ว่า ดูกรอานนท์ *พวกภิกษุใหม่ บวชไม่นาน มาสู่ธรรมวินัย* นี้ใหม่ ๆ เธอทั้งหลายพึงให้สมาทานให้ตั้งมั่น ให้ประดิษฐานอยู่ในธรรม ๕ ประการ คือ

ภิกษุใหม่เหล่านั้น อันเธอทั้งหลาย พึงให้สมาทาน ให้ตั้งมั่น ให้ประดิษฐานอยู่ใน *ปาติโมกขสังวร* ท่านทั้งหลายจงมา จงเป็นผู้มีศีล จงเป็นผู้สำรวจในปาติโมกขสังวร จงเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยอาจาระและโคจร มีปรกติเห็นภัยในโทษมีประมาณน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย ๑

ภิกษุใหม่เหล่านั้น อันเธอทั้งหลาย พึงให้สมาทาน ให้ตั้งมั่น ให้ประดิษฐานในอินทรียสังวร ท่านทั้งหลายจงเป็นผู้คุ้มครองทวารในอินทรีย์ทั้งหลาย *จงเป็นผู้มีสติ เครื่องรักษาทวาร รักษาตน* มีใจที่รักษาดีแล้ว ประกอบด้วยจิต มีสติเป็นเครื่องรักษา ๑

ภิกษุใหม่เหล่านั้น อันเธอทั้งหลาย พึงให้สมาทาน ให้ตั้งมั่น ให้ประดิษฐานอยู่ใน *การที่สุดแห่งคำพูดว่า ท่านทั้งหลาย จงเป็นผู้พูดน้อย จงเป็นผู้ทำที่สุดแห่งคำพูด* (รู้จักจบแห่งคำพูด) *อย่าพูดมาก* ๑

..................พึงให้สมาทาน ให้ตั้งมั่น ให้ประดิษฐาน *อยู่ในความสงบแห่งกาย* ท่านทั้งหลาย จงเป็นผู้ถือ *การอยู่ในป่าเป็นวัตร จงเสพเสนาสนะอันสงัด คือ ป่าและป่าเปลี่ยว* ๑

ภิกษุใหม่เหล่านั้น อันเธอทั้งหลาย พึงให้สมาทาน ให้ตั้งมั่น ให้ประดิษฐาน *อยู่ในความเห็นชอบ* ท่านทั้งหลาย *จงเป็นผู้มีสัมมาทิฏฐิ ประกอบด้วยสัมมาทัสสนะ* ๑

ทั้งหมดนี้ เป็นภาระธุระของอุปัชฌาย์อาจารย์จะพึงสั่งสอนอบรมสัทธิวิหาริกอันเตวาสิก ให้สมาทานให้ตั้งมั่น ให้ประดิษฐานอยู่ในกรอบแห่ง *ธรรมวินัย* เพื่อให้นวกะ

ภิกขุ นั้น ตั้งมั่นประดิษฐานอยู่ในธรรมวินัยที่ดี คือ อบรมกาย อบรมศีล อบรมจิต อบรม-ปัญญา ให้ตั้งมั่นอยู่ใน อธิศีลสิกขา อธิจิตสิกขา อธิปัญญาสิกขา ในอริยธรรมวินัยนี้ ทั้งอุปัชฌาย์ – อาจารย์ ก็ต้องสมาทาน ตั้งมั่น ประดิษฐาน ในอธิศีลสิกขา อธิจิตสิกขา อธิปัญญาสิกขาเพื่อเป็นแบบฉบับที่ดีของสัทธิวิหาริก อันเตวาสิก ได้รับอบรมให้สมาทาน ตั้งมั่นให้ประดิษฐานในกายสมาจาร วจีสมาจาร มโนสมาจาร หรือในอธิศีล อธิจิต อธิปัญญา อันเป็น *นิยยานิกธรรม ธรรมเป็นเครื่องนำออก* อย่างนั้นแล้ว ก็พยายามสำรวมสังวร รักษาอาจารมรรยาท ทั้งทางกาย วาจา และใจไว้ได้เสมอ เป็นธรรมจริยา สมจริยา ข้อสำคัญในวัตรสมาทานทั้ง ๕ ข้อนั้น ในข้อที่ ๕ พึงให้สมาทาน ให้ตั้งมั่นให้ประดิษฐาน *อยู่ในความเห็นชอบ จงเป็นผู้มีสัมมาทิฏฐิ ประกอบด้วยสัมมาทัสสะ* เป็นสำคัญ ให้สมาทานทั้ง ๕ เบื้องต้นนั้น เป็น มัชฌิมาปฏิปทา ทางปฏิบัติที่ชอบ ที่ถูกที่สมควร เพื่อก้าวไปสู่ *ความผาสุขวิหารธรรม* ส่วนหนึ่งเพราะเหตุสำรวมพระปาติโมกข์ ตั้งอยู่ในศีลสิกขา รู้จักอาจาระและโคจร สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลายเห็นภัยในโทษแม้เพียงเล็กน้อย เป็นผู้สำรวมอินทรีย์สังวร มีสติเครื่องรักษาอินทรีย์ของตน รักษาทวาร รักษาตนมีใจที่รักษาดีแล้ว ประกอบด้วย *สติ* เป็นเครื่องรักษา ทั้งกาย วาจา และใจด้วย *สัมมาทัสสนะ* นี้เป็นปฐมเบื้องต้นแห่งภิกษุใหม่ผู้เข้ามาสู่ธรรมวินัยนี้ พึงให้สมาทาน ให้ตั้งมั่น ให้ประดิษฐานในธรรม ๕ ประการนี้เสมอ เป็นศีลสามัญญตา ทิฏฐิสามัญญตา เสมอกับเพื่อนสหธรรมมิกด้วยกัน ผาสุขวิหารธรรมก็มีขึ้นเป็นขึ้นได้ด้วยธรรมสมาทานทั้ง ๕ ข้อนั้น *พระสูตรนี้จึงควรแก่การศึกษา ควรแก่การพิจารณาใคร่ครวญเป็นอย่างยิ่ง* ทั้งภิกษุใหม่ ทั้งผู้ปานกลาง และทั้งผู้เฒ่ามีอายุ มีอาวุโส สังฆสมาคม จะสงบและงาม ทั้งเบื้องต้น ท่ามกลางและที่สุดได้ก็เพราะธรรมสมาทานทั้ง ๕ นี้ เป็นหลักปฏิบัติ *เพราะทิฏฐุชุกรรม* หรือ *สัมมาทัสสนะ* จึงชื่อว่า *สุปฏิปนฺโน สาวกสงฺโฆ อุชุปฏิปนฺโน ญายปฏิปนฺโน สาวกสงฺโฆ สามีจิปฏิปนฺโน สาวกสงฺโฆ* สาวกของพระผู้มีพระภาคปฏิบัติดีแล้ว ปฏิบัติซื่อตรงแล้วปฏิบัติน้ำออกแล้ว และปฏิบัติสมควรแล้วแก่พระธรรมวินัยนั้น ๆ ท่านเจ้าคุณเทพวรคุณ ท่านก็คงดำเนินไปตามปฏิปทานี้เช่นกัน แม้ในเบื้องต้น ท่ามกลางและที่สุดแห่งการประพฤติพรหมจรรย์ของท่าน ท่านจึงเป็น *ครุฏฐานียบุคคล* เป็นบุคคลที่ควรเคารพ เป็นบุคคลที่ควรบูชา ของบรรดาศิษยานุศิษย์ของท่านเป็นอันมาก.

## ผาสุขวิหารธรรม

ผาสุขวิหารธรรม เป็นธรรมที่ได้โดยไม่ยากไม่ลำบากนัก สำหรับกุลบุตรผู้บวชด้วยศรัทธา ใคร่ในการศึกษาในธรรมวินัยนี้ เมื่อศึกษาแล้วตั้งอยู่ใน *ธรรมสมาทานทั้ง ๕* ดังแสดงแล้วข้างต้นใน *ผาสุขวิหารสูตร อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต* พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกะภิกษุทั้งหลายว่า "ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ เข้าไปตั้งกายกรรม เข้าไปตั้งวจีกรรม เข้าไปตั้งมโนกรรม ประกอบด้วยเมตตาในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

เป็นผู้มีศีล ไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ด่าง ไม่พร้อย เป็นไทยแก่ตัว เป็นศีลอันวิญญูชนสรรเสริญ อันตัณหาและทิฏฐิ (มิจฉาทิฏฐิ) ถือเอาไม่ได้ ศีลนี้ เป็นไปเพื่อสมาธิอย่างเดียว เสมอกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

มีทิฏฐิอันเป็นอริยะ เป็นเครื่องนำออก (อริยาย ทิฏฐิยา นิยฺยานิกา) ย่อมนำออกเพื่อความสิ้นไปแห่งทุกข์โดยชอบ *นี่ก็เป็นผาสุขวิหารธรรมส่วนหนึ่ง* ในอานนทสูตร ณ โฆสิตาราม กรุงโกสัมพี พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกะท่านพระอานนท์ว่า

ดูกรอานนท์ ภิกษุผู้ถึงพร้อมด้วยศีลด้วยตนเอง ไม่ติเตียนผู้อื่น *ในเพราะอธิศีล* แม้เพราะเหตุเท่านี้ ภิกษุสงฆ์พึงอยู่เป็นผาสุก

และเป็นผู้ใส่ใจตนเอง ไม่ใส่ใจผู้อื่น เพราะเหตุเท่านี้ ภิกษุสงฆ์พึงอยู่เป็นผาสุกฯลฯ

............และเป็นผู้ไม่มีชื่อเสียง ย่อมไม่สะดุ้ง เพราะความไม่มีชื่อเสียงนั้น เพราะเหตุเท่านี้ ภิกษุสงฆ์ พึงอยู่เป็นสุข ฯ

และเป็นผู้ได้ตามความปรารถนา ได้โดยไม่ยาก ไม่ลำบาก ซึ่งฌาน ๔ อันมีในจิตยิ่ง เป็นเครื่องอยู่สบายในปัจจุบัน เพราะเหตุเท่านี้ ภิกษุสงฆ์พึงอยู่เป็นผาสุก

ดูกรอานนท์ ภิกษุถึงพร้อมด้วยศีลด้วยตนเอง ไม่ติเตียนผู้อื่นในเพราะ อธิศีลฯลฯ เป็นผู้ได้ตามความปรารถนา ได้ไม่ยาก ไม่ลำบาก ซึ่งฌาน ๔ อันมีในจิตยิ่ง เป็นเครื่องอยู่สบายในปัจจุบัน ย่อมกระทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุติ ปัญญาวิมุติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ ภิกษุสงฆ์พึงอยู่เป็นผาสุกและพระผู้มีพระภาคทรงตรัสย้ำว่า เราย่อมกล่าวได้ว่า *ธรรมเครื่องอยู่เป็นผาสุกอย่างอื่น ที่ดีกว่าหรือ ประณีตกว่า ธรรมเครื่องอยู่ผาสุกเช่นนี้ย่อมไม่มี*

ทั้งสองสูตรนี้ เป็นข้อปฏิบัติ วิธีปฏิบัติ ให้เข้าถึงผลแห่งการปฏิบัติ *เป็นผาสุกวิหารธรรม* ในปัจจุบันของผู้เข้าถึงอยู่ ผู้ใดเข้าถึงธรรมนี้อยู่เป็นสุขในปัจจุบัน ในสูตรแรก เป็น

ผู้ถึงพร้อมด้วย *เมตตา* เข้าไปตั้งด้วยกายกรรม วจีกรรม มโนกรรม มีศีล ตั้งอยู่ในศีล เป็นผู้ถึงพร้อมด้วย ทิฏฐิ ตั้งอยู่ในสัมมาทิฏฐิ สัมมาทัสสนะ อันศีลอนุเคราะห์แล้ว สุตตะอนุเคราะห์แล้ว สากัจฉานุเคราะห์แล้ว สมถะอนุเคราะห์แล้ว และวิปัสสนาอนุเคราะห์แล้ว ทิฏฐินั้น *จึงเป็นสัมมาทิฏฐิสัมมาทัสสนะ* เป็นไปเพื่อเจโตวิมุติ ปัญญาวิมุติ อันบริสุทธิ์โดยส่วนเดียว

ในสูตรที่สอง นอกจากภิกษุเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยศีลด้วยตนเองแล้ว ไม่ติเตียนผู้อื่นเพราะศีล เป็นผู้ใส่ใจในตนเองไม่ใส่ใจผู้อื่นแล้วในข้อที่ว่า *เป็นผู้ไม่มีชื่อเสียง ย่อมไม่สะดุ้งเพราะความเป็นผู้ไม่มีชื่อเสียง* นี่สิยากที่จะทำใจไม่ให้สดุ้งได้ยาก เพราะลาภ ยศ ชื่อเสียง สักการะเป็นธรรมที่ทำจิตให้สดุ้ง ถ้าไม่อบรมศีล อบรมจิต อบรมปัญญาด้วย *ภาวนาญาณ* ให้เข้าถึงตั้งอยู่ในภาวนาญาณ ยากที่จะทำได้ ท่านที่อบรมศีล อบรมจิต อบรมปัญญา ด้วยภาวนาให้เข้าถึง ให้ตั้งอยู่ในธรรมแห่งองค์ *ภาวนา* เท่านั้น จึงไม่สดุ้ง.

อันความจริง ความวุ่นวาย ความขัดข้องของโลก ทั้งกายและจิตใจ ก็เพราะลาภ ยศ สรรเสริญ สุข หรือความเป็นผู้มีชื่อเสียง และไม่มีชื่อเสียง เป็นโลกธรรม ถ้าถือเอาไม่เป็นหรือไม่รู้เท่าทัน ก็วุ่นวายมาก *ทั้งชาวบ้านชาววัดซัดกันนุง* โลกธรรมเจริญได้เสื่อมได้เป็นวิปรินามธรรม *ถ้าว่างจาก ลาภ ยศ ความเป็นผู้มีชื่อเสียง หรือรู้จักใช้* เข้าถึงธรรม เข้าถึงวิหารธรรม ตั้งอยู่ในธรรมที่สงบจากความวุ่นวาย ก็ไม่วุ่ยวายไม่ขัดข้องในสิ่งทั้งปวง ตามพระพุทธประสงค์ทรงชี้แนวทางไว้ให้ในความไม่สะดุ้ง ในความเป็นผู้ไม่มีชื่อเสียงอยู่เป็นสุขในปัจจุบัน หรืออยู่เป็นสุขในโลกก็ว่าได้

ยิ่งท่านผู้ที่ได้ฝึกจิต อบรมจิตให้เข้าถึงภาวะอันสงบและภาวะอันรู้ยิ่ง คือ เข้าถึง *สมถะภาวนาและ วิปัสสนาภาวนา* ได้ตามปรารถนา ได้โดยไม่ยาก ไม่ลำบาก ก็ยิ่งมีความผาสุกประณีตขึ้นไปตามลำดับแห่งองค์ภาวนานั้น ๆ คือ สุขเกิดแต่วิเวก สุขเกิดแต่ความสงบภายใน จิตของท่านผู้เข้าถึงธรรมนี้ จึงไม่วุ่นวาย ไม่เดือดร้อนไม่ขัดข้อง

เรื่องโลกธรรม ถ้ารู้จักใช้ก็เป็นคุณเป็นประโยชน์ ถ้าไม่รู้จักใช้ก็เป็นภัย เป็นทุกข์ เป็นโทษ เคยได้ศึกษาชีวประวัติของท่าน *เจ้าคุณอุบาลีคุณูปมาจารย์* (สิริจนฺโท) วัดบรมนิวาส ได้ทราบว่า เมื่อถึงคราวได้ยศ ท่านบอกว่าก็ดีเหมือนกันจะได้ทำประโยชน์ให้กับ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ เมื่อถึงคราวเสื่อมยศ ท่านก็ว่าพัดจงกลับคืนไป หลวงตาจันทร์อยู่ ก็ดีเหมือนกัน เขาไม่ได้ใช้เรา เราก็จักได้ทำประโยชน์ส่วนตัวของเราบ้าง คือภาว-

นาอันเป็นกิจพระศาสนาโดยตรง ไม่ต้องกังวลถึงผู้อื่น ท่านไม่ดีใจจนเกินไปในเมื่อได้ยศ ท่านไม่เสียใจในเมื่อเสื่อมยศ ท่านถือเป็นเรื่องธรรมดา ๆ ของโลกธรรม

ท่านเจ้าคุณเทพวรคุณ ท่านก็คงดำเนินปฏิปทาตามแบบอย่างท่านเจ้าคุณอุบาลีคุณูปมาจารย์ (สิริจนฺโท) ในฐานะผู้เป็นทั้งพี่และเป็นอาจารย์ ศึกษาดูตามชีวประวัติของท่าน ท่านก็ไม่มีอะไรเหมือนกัน ในเรื่องยศและความเป็นผู้ไม่มีชื่อเสียง จะมีหรือไม่มี จะได้หรือไม่ได้ ท่านไม่สะดุ้ง ไม่เดือดร้อนวุ่นวายในเรื่องนี้ ท่านก็ทำงานให้กับ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ได้ดีตลอดมาชั่วชีวิตพรหมจรรย์ของท่าน ท่านถือเสียว่า มียศก็ทำงานได้ ไม่มียศก็ทำได้ เมื่อถึงคราวจะได้ ท่านก็ไม่ปฏิเสธและท่านไม่ยินดีจนเกินไป เพราะเป็น โลกธรรม แม้ตำแหน่งสมณศักดิ์ที่ท่านทรงอยู่ที่ พระเทพวรคุณที่ท่านได้รับมาทราบว่า ท่านได้รับก็ต่อเมื่ออายุของท่าน ๙๐ กว่าแล้ว ท่านก็ไม่ดีใจและท่านก็ไม่ปฏิเสธ ท่านจึงเป็น ครุฏฐานียบุคคล เป็นบุคคลที่น่าเคารพ น่านับถือ น่ากราบไหว้ น่าบูชา ท่านมีพร้อมทั้ง *ชาติวุฑฒะ คุณวุฑฒะ วยวุฑฒะ และครุฏฐานียะ* ซึ่งมีในท่าน นี้ก็เป็นบุพเพกตปุญญตา ส่วนหนึ่งของท่านไม่มีใครทำให้ ท่านสร้างสมของท่านมาเอง ให้มาเกิดในประเทศอันสมควรด้วยบุพเพกตปุญญตา และท่านก็ตั้งตนไว้ชอบตามฐานะสมณะ ศากยบุตรเท่าที่ท่านจะทรงไว้ได้ ท่าน *ไม่ติดยศ ยศก็ไม่ติดท่าน ท่านไม่ติดในความเป็นผู้ไม่มีชื่อเสียง ความเป็นผู้ไม่มีชื่อเสียงก็ไม่ติดในท่าน*

## ผู้ไม่ติดยศ

ดูกรนาคิตะ ขอเรา (ตถาคต) อย่าติดยศ และยศอย่าได้ติดเรา ดูกรนาคิตะ ผู้ใดเป็นผู้ไม่ได้ตามความปรารถนา ไม่ได้โดยไม่ยาก ไม่ได้โดยลำบาก ซึ่งสุขอันเกิดแต่เนกขัมมะ สุขอันเกิดแต่วิเวกสุขอันเกิดแต่ความสงบ สุขอันเกิดแต่ความตรัสรู้ ซึ่งเราได้ตามปรารถนา ได้โดยไม่ยาก ได้โดยไม่ลำบากผู้นั้นก็พึงยินดีสุข ที่เกิดแต่ของไม่สะอาด สุขเกิดแต่เพราะความหลับ สุขที่เกิดเพราะลาภ สักการะและการสรรเสริญ

เป็นอย่างไรบ้างครับ สุขทั้งหมดนี้พระพุทธองค์ทรงติเตียน ไม่ทรงสรรเสริญ เพราะสุขที่เกิดแต่ของไม่สะอาด สุขเพราะหลับ สุขเพราะลาภ สักการะ และสรรเสริญ เป็นสุขที่ไม่สะอาด อะไรที่ไม่สะอาดคิดเอาเองก็แล้วกันครับ

ดูกรนาคิตะ เราเห็นภิกษุในธรรมวินัยนี้ ผู้อยู่ใกล้บ้าน ผู้นั่งเข้าสมาธิอยู่ใกล้บ้าน เราย่อมมีความคิดอย่างนี้ว่า บัดนี้ ไฉนคนวัดจักยังท่านผู้มีอายุรูปนี้ให้สืบสมาธินั้นได้ หรือสามเณรจักยังผู้มีอายุนั้นให้เคลื่อนจากสมาธิ ฉะนั้น *เราจึงไม่พอใจด้วยการอยู่ใกล้บ้านของภิกษุนั้น* อนึ่ง เราเห็นภิกษุในธรรมวินัยนี้ *ผู้ถืออยู่ป่าเป็นวัตร นั่งโงกง่วงอยู่ในป่า เราย่อมมีความคิดอย่างนี้ว่า* บัดนี้ ท่านผู้มีอายุรูปนี้จักบรรเทาความเหน็ดเหนื่อยเพราะการนอนนี้ว่า แล้วกระทำอรัญญสัญญาไว้ในใจเป็นเอกัคคตา ฉะนั้น เราจึงพอใจ *ด้วยการอยู่ป่าของภิกษุรูปนั้น.*

อนึ่ง เราเห็นภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ถืออยู่ป่าเป็นวัตร ไม่มีจิตเป็นสมาธินั่งอยู่ในป่า เรามีความคิดอย่างนี้ว่า บัดนี้ ท่านผู้มีอายุรูปนี้ *จักตั้งจิตที่ไม่เป็นสมาธิให้เป็นสมาธิ หรือจักตามรักษาจิตที่เป็นสมาธิไว้* ฉะนั้น เราจึงพอใจด้วยการอยู่ในป่าของภิกษุนั้น.

อนึ่ง เราเห็นภิกษุในธรรมวินัยนี้ *ผู้อยู่ป่าเป็นวัตร* มีจิตเป็นสมาธินั่งอยู่ เรามีความคิดว่า บัดนี้ท่านผู้มีอายุรูปนี้ จักเปลื้องจิตที่ยังไม่หลุดพ้นให้หลุดพ้น *หรือจักตามรักษาจิตที่หลุดพ้นแล้วไว้* ฉะนั้น เราจึงพอใจด้วยการอยู่ป่าของภิกษุนั้น.

อนึ่ง เราเห็นภิกษุในธรรมวินัยนี้ อยู่ใกล้บ้าน ได้จีวร บิณฑบาต เสนาสนะและคิลานปัจจัยเภสัชบริขาร *เธอพอใจลาภสักการะและการสรรเสริญนั้น* ย่อมละทิ้งการหลีกออกเร้น ย่อมละทิ้งเสนาสนะสงัดอันตั้งอยู่ในราวป่า มารวมกันอยู่ยังบ้าน นิคม และราชธานี ฉะนั้น เราจึงไม่พอใจด้วยการอยู่ใกล้บ้านของภิกษุนั้น

อนึ่ง เราเห็นภิกษุในธรรมวินัยนี้ ผู้ถืออยู่ *ป่าเป็นวัตร* ได้จีวรบิณฑบาต เสนาสนะและคิลานปัจจัยเภสัชบริขาร *เธอละทิ้งลาภ สักการะและการสรรเสริญนั้น ย่อมไม่ละทิ้งการหลีกออกเร้น ย่อมไม่ละทิ้งเสนาสนะสงัดอันตั้งอยู่ในราวป่า* ฉะนั้น เราจึงพอใจด้วยการอยู่ป่าของภิกษุนั้น อนึ่ง สมัยใด *เราเดินทางไกล ย่อมไม่เห็นใครข้างหน้า หรือข้างหลัง สมัยนั้น เราย่อมมีความสบายโดยที่สุดด้วยการถ่ายอุจจาระปัสสาวะ* ( นาคิตสูตร ฉักกนิบาตอังคุตตรนิกาย )

*ในยสสูตร* อัฏฐกนิบาตอังคุตตรนิกาย มีเนื้อความคล้ายกัน ตรัสกะท่านนาคิตะเหมือนกัน แปลกอยู่ว่า *นาคิตะ เธออย่าติดยศ และยศอย่าติดเรา* แต่ในยสสูตร *ประกอบ*

*อยู่ด้วยการคลุกคลีด้วยหมู่คณะอยู่ก็ได้แต่สุขที่เลว ๆ* คือ สุขอันเกิดแต่การกิน การนอน การเอน และสุขในการหลับอยู่ ไม่ได้สุขอันประณีตคือ เกิดแต่เนกขัมมะ สุขเกิดแต่วิเวก เกิดแต่ความสุข และสุขเกิดแก่การตรัสรู้ ทั้งสองสูตร ท่านสอนไม่ให้ติดในยศ ยศก็ไม่ติดในเรา ถ้าติดในยศ ในความเป็นผู้มีชื่อเสียงเสียแล้ว ก็จะได้สุขที่เลว ๆ คือสุขเกิดแต่การกิน การนอน การเอน การหลับ หรือสุขเกิดแต่ลาภ สักการะ ความสรรเสริญ เป็นสุขที่เลว เป็นสุขที่ไม่สะอาด ผลของอาหารก็คือ อุจจาระปัสสาวะ ผลของความรักก็มีโสกะ มีทุกข์ ปริเทวะ มีความเดือดร้อนใจ มีความคับแค้นใจเป็นผล

ถ้าเราไม่ได้ศึกษา ไม่ได้สดับฟัง ไม่ได้พิจารณาตามนัยแห่งพระสูตรนี้แล้ว เราก็จะสำคัญผิด บริโภค ดื่ม เสพ ยาพิษเข้าไปทุก ๆ วัน ทั้ง ๆ ที่รู้ว่าเป็นของแสลงก็ดื่ม ก็เสพของแสลง อันเป็นยาพิษอยู่เสมอเพราะติดใน ลาภ ยศ สรรเสริญ สักการะการกินและการนอน การเอนกายและการหลับ เสพธรรมที่เลว ๆ สุขที่เลว ๆ อยู่ตลอด เพราะไม่รู้จักคุณในความเป็นคุณ ไม่รู้จักโทษในความเป็นโทษ ไม่รู้จักสลัดออกจากฉันทะราคะได้อย่างไร ทรงติในการคลุกคลีด้วยหมู่คณะ เพราะลาภ ยศ สรรเสริญ สักการะ การกิน การนอน เป็นเหตุเสพสุขที่เลว ๆ

ทรงสรรเสริญในการไม่คลุกคลีด้วยหมู่คณะ ออกจากหมู่คณะ มีมักน้อยสันโดษ ยินดีในที่สงัดกาย สงัดจิตเกิดแต่เนกขัมมะ เกิดแต่วิเวก เกิดแต่ความสงบ หรือเกิดแต่การตรัสรู้ได้โดยไม่ยาก ไม่ลำบาก เป็นสุขที่ประณีต และผาสุกในวิหารธรรม ตามสมควรจะพึงมีพึงได้ และตามฐานะที่เป็นอยู่ด้วยดี

*ท่านผู้ต้องการความสงบ ปรารถนาในความสงบสุข จึงพยายามปลีกตนออกจากหมู่คณะ ไม่คลุกคลีด้วยหมู่คณะ แสวงหาเนกขัมมะ แสวงหาวิเวกกาย วิเวกจิต แสวงหาความสงบกายสงบจิต* ถึงแม้ท่านจะมีโลกธรรม อยู่ในโลกธรรม ท่านก็รู้จักคุณ รู้จักโทษแห่งโลกธรรมนั้น และท่านรู้จักละฉันทราคะ สลัดออกจากฉันทราคะในโลกธรรมนั้นได้ ไม่ติดอยู่ในโลกธรรมนั้น ๆ แม้ท่านเจ้าคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (สิริจนฺโท) และท่านเจ้าคุณพระเทพวรคุณ ท่านก็ดำเนินปฏิปทาตามมรรคมรรคาที่พระผู้มีพระภาคได้ทรงชี้แนวทางไว้ให้ ดังในพระสูตรทั้งสอง ที่นำมาแสดงเบื้องต้นนั้น ท่านพยายามไม่ติดในยศ และ

มิให้ยศติดในท่าน หรือความเป็นผู้ไม่มีชื่อเสียง ท่านก็ไม่สดุ้งในเรื่องความเป็นผู้ไม่มีชื่อเสียง ท่านมีชีวิตเป็นอยู่ในพรหมจรรย์อย่างสงบ จะมีหรือไม่มี จะได้หรือไม่ได้ ท่านไม่เดือดร้อนวุ่นวาย ท่านบำเพ็ญและเจริญ เนกขัมมะสังกัปปะของท่านตลอดมา เพื่อจะออกจากกาม ออกจากพยาบาท ออกจากการเบียดเบียน ตลอดชีวิตของท่าน เป็นสุขวิหารธรรมของท่านส่วนหนึ่ง เมื่อโลกธรรมเขาวุ่นวายท่านไม่วุ่ยวาย เมื่อโลกธรรมเขาเดือดร้อน ท่านไม่เดือดร้อนกับเขา เมื่อโลกธรรมเขาขัดข้องท่านไม่ขัดข้องกับเขา ดู ๆ ท่านก็เป็นสุขสบายดี พวกเราน่าจะถือเอาเป็นตัวอย่างกันบ้างก็จะดีเหมือนกัน มัวแต่เสพสุข เสพธรรมที่เลว ๆ กันอยู่ ดื่มแต่ของแสลงและยาพิษทุกวัน เห็นจะไม่ดีแน่ไม่ได้ความแน่ ไม่ได้เสพสุขอันประณีต คือ เนกขัมมะวิเวก และความสงบกับความตรัสรู้บ้างเลย.

## เมื่อถึงคราวอาหาร

การประพฤติพรหมจรรย์ เป็นภิกษุ เป็นสมณะก็ตาม ทั้งที่เป็นนวกะผู้มาใหม่ ทั้งที่เป็นมัชฌิมะผู้ปานกลางและทั้งที่เป็นผู้เฒ่ารู้ราตรีนานก็ตาม ถ้าหวังความเจริญงอกงามไพบูลย์ในพระศาสนา พึงสมาทาน ตั้งมั่นประดิษฐานใน *ธรรมสมาทาน ๕ ประการ* ดังพระผู้มีพระภาคได้ตรัสกะพระอานนท์ให้ภิกษุใหม่สมาทาน ตั้งมั่นประดิษฐานอยู่ใน *ปาติโมกขสังวรศีล อินทรียสังวรศีล มี สีลสามัญญตา ทิฏฐิสามัญญตา* ประกอบด้วย *สัมมาทัสสนะเป็นพื้นฐาน* ของกายและจิตก่อน มีฉันทะมีความพยายาม เริ่มปรารภความเพียร ตั้งจิตไว้ข่มจิตไว้ในการอบรมกาย อบรมศีล อบรมจิต อบรมปัญญาให้เจริญ ให้เข้าถึงความสงบกาย สงบวาจา สงบจิตด้วยภาวนาใดภาวนาหนึ่ง จึงเข้าถึง *ญาณทัสสนะ* ตั้งมั่นอยู่ในศีล สมาธิ ปัญญา ธรรมเป็นเครื่องอยู่เป็นวิหารธรรม *ได้โดยไม่ยาก ไม่ลำบาก* และสามารถกระทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุติ ปัญญาวิมุติ เข้าถึงอยู่พึงอยู่เป็นผาสุกในธรรม เครื่องอยู่เป็นสุขในปัจจุบันก็นับว่าเป็นผู้งาม *ในพระศาสนา หรือยังพระศาสนาให้เจริญงอกงามไพบูลย์* ทั้งเบื้องต้น ท่ามกลาง และที่สุด

เมื่อมีธรรมเป็นเครื่องอยู่ สมถภาวนา วิปัสสนาภาวนา อย่างนั้นแล้ว ก็หมั่นฝึกซ้อมจนชำนาญจนคล่องแคล่วเป็นเกมกีฬา หรือ เป็นฌาณกีฬาได้ ตามปรารถนาได้โดยไม่

ยากไม่ลำบาก จะต้องการเมื่อใดก็ได้ ไม่ยากไม่ลำบากในการเข้าถึงอยู่ในสมณะธรรมนั้น แม้ในบั้นปลายของชีวิตก็มีความสามารถตั้งอยู่ใน ธรรมนั้นได้ถึงแม้ชีวิตจะมีชราทุกข์พยาธิทุกข์มรณทุกข์เบียดเบียนอยู่บ้างเป็นธรรมดาของวิปากขันธ์ ก็อยู่เป็นสุข ไม่สะดุ้งทุรนทุรายวุ่นวายเดือดร้อนใน ชรา พยาธิ มรณทุกข์มากนัก เพราะตั้งอยู่ในความไม่ประมาทในวัยในความไม่มีโรค และในชีวิตอยู่แล้ว เตรียมตัวไว้รับภัยคือ ทุกข์ทั้งปวงอยู่แล้ว เมื่อสภาวทุกข์อันเป็นธรรมชาติของ วิปากขันธ์ ที่จรมา ก็ย่อมรู้ ได้เท่าทันสภาวทุกข์นั้น ๆ หรือเมื่อ *อาพาธอย่างใดอย่างหนึ่งมาถึงเข้า* ก็รู้ ได้ทัน พิจารณาได้ทัน

ธรรมที่มายืนให้พิจารณา ก็คือกายหรือกายานุปัสสนาสติปัฏฐาน (เวทนา จิต-ธรรม) ว่ากายนี้ไม่งาม ๑ มีความสำคัญในอาหารเป็นปฏิกูล ๑ พิจารณาโลกทั้งปวงไม่น่ายินดี ๑ สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง ๑ (เป็นทุกข์เป็นอนัตตาด้วย) และ *มีมรณสัญญาปรากฏขึ้นด้วยดี* ณ ภายใน ๑

ธรรมทั้ง ๕ ประการนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสว่าย่อมไม่ละภิกษุบางรูปที่ทุรพลอาพาธเป็นไข้ เมื่อพิจารณาธรรมนั้นอยู่ เธอนั้นพึงหวังผลนี้และสามารถจักทำให้แจ้งซึ่ง *เจโตวิมุติปัญญาวิมุติ* ด้วยปัญญาอันยิ่งในปัจจุบันเข้าถึงอยู่ต่อกาลไม่นานเลย ฯ

ท่านเจ้าคุณเทพวรคุณ ในบั้นปลายชีวิตของท่าน แม้จะตกอยู่ในชราภาพตามสภาพของขันธ์ก็ตามพยาธิอาพาธมาเบียดเบียนไม่เว้นแต่ละวัน จนวินาทีสุดท้ายในการเคลื่อนไหวไม่สะดวก ไม่เป็นไปตามปรารถนาก็ตาม ท่านก็ยังได้อาศัยธรรมทั้ง ๕ ตั้งอยู่ในธรรมทั้ง ๕ นั้น เป็นอารมณ์อยู่ ท่านก็ได้อาศัยธรรมที่ได้เคยศึกษาที่ได้เคยอบรมมาแต่ก่อน คือ *ไม่ประมาท มีสติเป็นไปในกายในเวทนาในจิตในธรรมอยู่เสมอ* มีความไม่ประมาทมีความเพียรมีความรู้สึกตัวอยู่เสมอ ท่านก็พิจารณากายเห็นเป็นของไม่งาม พิจารณาอาหาเรปฏิกูลสัญญา พิจารณาโลกทั้งปวงไม่น่าอภิรมย์ พิจารณาสังขารทั้งปวงไม่เที่ยงอยู่เสมอเนือง ๆ และในที่สุดท่านพิจารณา*มรณสัญญาอยู่เนือง* ๆ เราต้องตายแน่ ๆ ความตายจักมีแก่เราแน่เป็นมรณานุสสติ แม้หายใจเข้าแล้วไม่ออกก็ตาย หายใจออกแล้วไม่กลับเข้าไปอีกก็ตายเห็นตามเป็นจริงอย่างนั้นแน่นอน *อนิจฺจา วต สงฺขารา อุปฺปาทวยธมฺมิโน อุปฺปชฺชิตฺวา นิรุชฺฌนฺติ เตสํ วูปสโม สุโข* ท่านจึงละขันธโลกไปด้วยอาการอันสงบสภาพสังขาร (ทั้งรูปสังขาร ทั้งนามสังขาร) เข้าไปสงบเป็นสุขอย่างยิ่ง

ก่อนวินาทีสุดท้ายแห่งสังขารธรรมของท่านจะเข้าไปสงบ ท่านเพียรเริ่มปรารภความเพียร ทำความรู้สึกตัวอยู่ด้วยความไม่ประมาท ตั้งอยู่ในภาวนาปธาน เริ่มปรารภศีล ปรารภสมาธิ ปรารภปัญญา เป็นปธานความเพียรอยู่ เป็นวิหารธรรมในสติปัฏฐาน คือ พิจารณากายในกาย เวทนาในเวทนา จิตในจิต และธรรมในธรรม *สภาพธรรมอันใดปรากฏชัดก็กำหนดสภาพธรรมนั้น* เกิดขึ้นภายในก็ดี ภายนอกก็ดี ทั้งภายในทั้งภายนอกก็ดี ส่วนเกิดขึ้นก็ดี ส่วนดับไปก็ดี ทั้งส่วนเกิดขึ้นและดับไปก็ดี ย่อมรู้ชัดในสภาพธรรมนั้น ๆ ด้วยความเพียร ด้วยความรู้สึกตัว (สัมมาทิฏฐิ) ด้วยสติ (สัมมาสติ) วิเนยยโลเก นำออกด้วยสัมมาสังกัปปะทั้งสาม *เนกฺขมฺมสงฺกปฺป อพฺยาปาทสงฺกปฺป อวิหิงฺสาสงฺกปฺป ยุงสมถภาวนา วิปสฺสนาภาวนาเกิด*ขึ้นพร้อมกัน สมาธิอาศัยวิเวก อาศัยเนกขัมมะ อาศัยวิราคะนิโรธ *อาพาธสังขารทั้งปวงก็สงบลง เพราะสมาธิเกิดขึ้นในองค์แห่งภาวนาตามส่วนเต็มที่แล้ว ย่อมขับไล่อาพาธออกจากกายและจิตได้* กายปัสสัทธิ จิตตปัสสัทธิ กายลหุตา จิตตลหุตา กายกัมมัญญตา จิตตกัมมัญญตา จึงปรากฏ และควรแก่การงาน จิตจึงดำเนินเข้าไปสู่ความสงบตามลำดับแห่งองค์ภาวนากรรมนั้น ๆ ตามฐานะของท่านผู้เจริญภาวนาได้อบรมมาดีแล้ว ความสงบกาย สงบจิตจึงปรากฏ

พูดถึงความสงบ ปัญจทวารของท่านสงบก่อน คือ ตา หู จมูก ลิ้น กายวาร สงบก่อนเป็นลำดับ ๆ *ยังเหลือแต่ มโนทวาร* ท่านผู้ที่ได้อบรมกาย อบรมศีล อบรมจิต อบรมปัญญามาดีแล้วแต่กาลก่อน *มโนทวารก็ทำหน้าที่ มนสิการปรารภธรรมที่ปรากฏอยู่ขณะนั้น อันเป็นตัวธรรมานุปัสสนาอยู่* มีธรรมอันเดียวปรากฏจะเป็น *สมถะนิมิต หรือวิปัสสนานิมิตก็ตาม* ชื่อว่าธรรมอันเดียว หรือธรรมเอกปรากฏท่านก็เรียก มนสิการตั้งอยู่ในธรรมนั้น กำลังความเพียร กำลังของสัมมาทิฏฐิ กำลังของสัมมาสติ กำลังของสัมมาสังกัปปะยังมีอยู่ปรากฏอยู่ ก็รู้ธรรม เห็นธรรมนั้น จนวินาทีสุดท้าย *นิรุชฺฌนฺติ เตสํ วูปสโมสุโข* สังขารทั้งปวงก็ดับลง สภาวธรรมทั้งปวงก็ค่อย ๆ สงบลง ๆ ทีละน้อย ๆ *จนถึงจุดจบที่สุดแห่งทุกขักขันธ์นั้นดับไป* รูปธรรม นามธรรม รูปธาตุ นามธาตุ รูปขันธ์ นามขันธ์ รูปโลก นามโลก หรือ ทั้งธรรมธาตุ ธรรมฐิติ ธรรมนิยาม ก็ดับไปสิ้น สังขารทั้งปวงเข้าไปสงบ ตามเหตุปัจจัยแห่งสภาวธรรมนั้น ๆ ไม่มีส่วนเหลือ เพราะเหตุปัจจัยดับ รูปธรรม

นามธรรมจึงดับ เพราะสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้จึงไม่มี สิ่งนี้ดับไป สิ่งนี้จึงดับไป พระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้ จะบัญญัติเรียกว่าอะไรก็ตาม แต่จะเรียกร้องกันว่า *ตาย หรือ ดับ หรือ มรณภาพ หรือ*...............ก็ตามที

ผมขอยุติตอบปัญหาที่ท่านเจ้าคุณสอบเพียงเท่านี้ เห็นว่า ใช้หนี้ท่านพอสมควรแล้วทั้งหมดนี้ อาจมีผิด ๆ บ้าง ถูกบ้าง ผมพยายามตอบตามความรู้ความเห็นของผม เท่าที่ผมมีอยู่เพียงเล็ก ๆ น้อย ๆ และอาจไม่ตรงจุดหมายของท่านผู้อื่นบ้างก็เป็นได้ ส่วนใดผิดที่ไม่ดีเป็นของผม ส่วนใดถูกที่ดีที่งามตามแนวทางศึกษาและปฏิบัติก็จงเป็นของท่านเจ้าภาพคณะ-กรรมการทุก ๆ ท่าน และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงจะได้รับ *เมตตาธรรมจากท่านผู้รู้ทั้งหลาย* ในความผิดพลาด และความไม่ไพเราะในสำนวนโวหารในการเขียน.

จิตฺตรกฺโขภิกฺขุ
วัดราชประดิษฐ์ ฯ พระนคร
๑๙ กันยายน ๒๕๑๑

---

# "เรื่องการปฏิบัติเพื่อความสุข"

## ของ พระพิศาลศาสนกิจ วัดสุทธิมงคล

อำเภอพรรณนิคม สกลนคร

---

จุดประสงค์จำนงค์หมาย ของมนุษย์หญิงชาย ทุกเพศทุกวัยและทุกชาติชั้น ในโลกใต้ดวงอาทิตย์นี้ มีความปรารถนาเป็นจุดอันเดียวกัน คือต้องการความสุขความเจริญ ตรงกันข้ามที่เราไม่ปรารถนา คือความทุกข์ความยาก สุขและทุกข์ทั้งสองนี้เป็นของคู่กัน มีมาพร้อมกันตั้งแต่เกิด และเป็นปฏิปักษ์ต่อกันด้วยคือ เมื่อมีสุข ทุกข์ก็หายไป เมื่อมีทุกข์ สุขก็หายไป จะพูดเฉพาะสิ่งที่เราปรารถนากัน

สุขนั้นมี ๒ อย่าง คือสุขอันเป็นวิสัยของโลก เรียกว่าโลกิยะสุข ๑ สุขอันพ้นวิสัยของโลกเรียกว่า โลกุตตระสุข ๑ ผู้ประสงค์อยากได้โลกิยะสุขนั้น ต้องประกอบด้วยหลักวิชาที่เป็นสูตร์ดังนี้ คือ:–

๑. ต้องหมั่นประกอบธุระกิจหน้าที่การงานให้เกิดคุณทรัพย์และวัตถุทรัพย์สิน
๒. รู้จักระวังรักษา คุณทรัพย์ และ วัตถุทรัพย์ ที่เกิดแล้วไม่ให้เสื่อม
๓. รู้จักเลือกคบกัลยาณมิตร คือคนดีเป็นเพื่อน
๔. รู้จักประมาณในการแสวงหา การใช้และการคบหา

เมื่อเดินตามสูตร์ดังกล่าว จะต้องได้รับความสุขอันเป็นโลกิยะในปัจจุบันแน่นอน แต่สุขประเภทนี้ยังไม่คงทน มีเสื่อมเปลี่ยนแปลงไปตามกาลสมัย เพราะเป็นวิสัยของโลก ที่จะต้องเป็นไปตามกฎของธรรมดา คือมีเกิดขึ้น แปรปรวน และแตกหักสลับกันไปไม่มีจบสิ้น ทำให้เกิดสั่นสะเทือนใจ เป็นเครื่องย้อมใจชั่วคราว ทำให้คิดเพลิดเพลินลุ่มหลงเป็นเยื่อของมัจจุ ผู้รู้ทั้งหลายจึงไม่หยุดอยู่แค่นั้น ก้าวต่อไปอีกเพื่อจุดสุดยอด

ผู้มุ่งจุดสุดยอดคือสุข อันไม่เสื่อม ได้แก่โลกุตตระสุขนั้น จะต้องดำเนินตามสูตร์ที่พระบรมครูทรงชี้ไว้คือ

๑. ต้องมีระเบียบวินัย (ศีล)
๒. ทำความมั่นคงแน่วแน่แห่งจิต (สมาธิ)

### ๓. ทำให้เกิดแสงสว่างขึ้นในดวงจิต (ปัญญา)

ผู้จะปลอดภัยจากภัยเวรต่าง ๆ ต้องสำรวมระวังอินทรีย์ มีระเบียบควบคุมตัวเอง เมื่อไม่มีโทษเกิดทางกายวาจาแล้ว ย่อมเป็นฐานของจิต ประกอบกับมีอุบายวิธีที่ทำให้เป็นสื่อล่อจิตรวมให้อยู่ในจุด ตามวิธีการที่ทำให้จิตสงบ จนละนิวรณ์ ๕ ได้เรียบร้อย จิตขั้นนี้เรียกว่าจิตมีพื้นฐานดี ได้ชัยภูมิดี เป็นโอกาสที่ชักอาวุธออกมาต่อยุทธ์กับข้าศึกได้อย่างคล่องแคล่วและมีชัย จิตที่ปราศจากนิวรณ์ เป็นจิตผ่องใส เป็นไทไม่เป็นทาสของอารมณ์ต่าง ๆ รัศมีของจิตที่จะขจัดความคิดเห็นผิดต่าง ๆ ก็ทำงานประกอบด้วยเหตุผล

การใช้แสงสว่างของจิต คือตัวปัญญานั่นเอง ให้พิจารณาวงในคือพิจารณาของที่มีอยู่ในตัวเราเอง เช่นรูปและนาม แยกส่วนขยายส่วน จนกระทั่งเผาไฟให้เป็นจุณวิจุณไป ไม่ให้มีอะไรเหลือ ไม่มีตนมีตัว ไม่มีผู้หญิงผู้ชาย เห็นของที่มีอยู่ในลักษณะไม่เที่ยงแท้แน่นอน (อนิจจัง) เป็นของทนได้ยาก (ทุกขัง) และไม่อยู่ในอำนาจบังคับบัญชาของใคร (อนัตตา)

เมื่อแสงสว่างของจิต ได้แก่ตัวปัญญาชี้ขาดเห็นแจ้งชัด ตามสภาพความเป็นจริงอยู่อย่างนี้ จิตก็จะปละภาระทุกอย่าง ที่เคยเข้าไปยึดไปถือว่าเป็นของเราของเขาเสียได้ ไม่มีความมั่นหมายทั้งหมดในโลก เมื่อยกระดับจิตถึงขั้นนี้ จึงจะได้สุขอันเยี่ยมยอด ไม่เสื่อม เรียกว่าโลกุตตระสุข หรือนิพพาน ได้ในข้อว่า พระนิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง อยู่เหนือกว่าสุขทั้งหลายในโลก

ผู้ประสงค์จะได้สุขประเภทใด ก็พึงเดินตามสูตรดังที่กล่าวมาแล้วก็จะได้ประสบเป้าหมายที่ตั้งจุดไว้ทุกประการ

อวสานบทความนี้ ผู้เขียนขอกราบถวายคารวะจิต ขอสดุดีความดีเด่นของท่านหลวงปู่เทพวรคุณ ที่ท่านได้บำเพ็ญพรตพรหมจรรย์ จนตลอดอายุ ไม่ถอยหลัง พร้อมทั้งข้อวัตรปฏิบัติในหน้าที่ของผู้มุ่งสุขอันไพบูลย์ ท่านได้บำเพ็ญบริบูรณ์สมบูรณ์เป็นอันดี ขอความดีทั้งมวลได้เป็นอนุสรณ์ แด่บรรดาอนุชนต่อไปด้วยเทอญ,

---

# การปฏิบัติธรรม

ของ

## พระครูปรีชาญาณ

วัดอรัญญบรรพต จังหวัดหนองคาย

---

ในพระพุทธศาสนา สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงสั่งสอนให้ละความชั่ว และประพฤติความดีด้วยกาย วาจา ใจ และทำใจสะอาดปราศจากมลทินเครื่องเศร้าหมองทั้งหลาย มีโลภ โกรธ หลง เป็นต้น เพราะเหตุไร พระองค์จึงทรงสั่งสอนอย่างนี้ เพราะว่าคนเราเกิดมาในโลกนี้ ต่างคนก็มีกิเลส คือ ความโลภ เป็นต้น ติดตามมาด้วยกันทั้งนั้น กิเลสเหล่านี้แหละ เมื่อบุคคลไม่รู้เท่า ย่อมพาให้ทำกรรมชั่วด้วยกาย วาจา ใจ มีฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พูดเท็จ ดื่มสุราและเมรัยเป็นต้น ความชั่วเหล่านี้ล้วนแต่เป็นบาปกรรมนำสนอง แก่ผู้กระทำให้เป็น ทุกข์ทั้งในชาตินี้ และชาติหน้า ตลอดกาลนานเพราะฉะนั้น พระพุทธองค์ผู้ทรงสงสารสัตว์โลกทั้งหลาย จึงทรงสอนให้ละความโลภ คือ ความเห็นแก่ตัวเสีย เมื่อละความโลภแล้วก็เป็นเหตุให้บริจาคทาน คือ เฉลี่ยความสุขของตนให้แก่คนอื่นที่ควรให้ ไม่หวงแหนไว้บริโภคแต่คนเดียว และทรงสอนให้ละความโกรธ คือ ความหงุดหงิดใจในเมื่อได้ประสพกับอารมณ์ที่ไม่ชอบใจโดยการเจริญเมตตาจิตคิดให้ตนและคนอื่นและสัตว์อื่นเป็นสุข ทั้งเราก็อย่าเบียดเบียนเขา ทั้งเขาก็อย่าเบียดเบียนเราเลย เมื่อคิดบ่อย ๆ เข้า ความโกรธก็อ่อนกำลังลง เมตตาธรรมก็เกิดขึ้นแทน ซึ่งเป็นเหตุให้รักษาศีลได้ อันการที่จะละความโลภ ความโกรธ ไม่ได้นั้น ก็เพราะหลงไม่รู้จริงในเรื่องนั้น ๆ คือ ไม่เห็นโทษแห่งความโกรธด้วยปัญญาอันชอบตามเป็นจริงอย่างไร ดังนั้น ความหลงจึงชื่อว่าเป็นมูลรากของกิเลสทั้งปวงด้วยเหตุนี้ พระพุทธองค์จึงทรงสอนให้ละความหลงด้วยการศึกษาศิลปวิทยาการต่าง ๆ โดยเฉพาะก็คือธรรมวิชาในพุทธศาสนา เมื่อจำทรงได้แล้วก็คิดกลั่นกรองเพื่อให้รู้แนวทางปฏิบัติ เมื่อรู้แล้วก็ปฏิบัติไปตามแนวทางที่เห็นว่าถูกต้องแล้ว

นั้น จนกว่าจะเกิดความรู้ความฉลาดขึ้นในใจ เมื่อปัญญาเกิดขึ้นมากน้อยเท่าใด ความหลงไม่รู้จริงก็ดับไปเท่านั้น ความหลงที่สำคัญมากกว่าเพื่อน ก็คือความสำคัญผิดคิดผิดว่าขันธ์ ๕ เป็นตน ตนเป็นขันธ์ ๕ ขันธ์ ๕ มีตน ตนมีขันธ์ ๕ นี้แหละเป็นเหตุให้สั่งสมกิเลสพันห้าตัณหาร้อยแปดขึ้นในจิตสันดาน เพราะฉะนั้นผู้ที่หวังความสุขอันเที่ยงแท้แน่นอนจึงควรพยายามกำจัดความหลงด้วยข้อปฏิบัติดังกล่าวแล้ว จึงจะบรรเทาเบาบางลงได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งก็คือ "ภาวนา" อันเป็นแนวทางกำจัดความหลงขั้นสุดท้าย มี ๒ อย่างคือ สมถภาวนาและวิปัสสนาภาวนา การสะกดจิตให้นิ่งอยู่ในกรรมฐานบทใดบทหนึ่งซึ่งไม่เกี่ยวกับปัญญา เรียกว่า สมถภาวนา อาศัยจิตที่สงบนั้นแหละพิจารณาขันธ์ ๕ จนเห็นเป็น อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา แจ่มแจ้งพร้อมทั้งเหตุและผล เรียกว่า วิปัสสนาภาวนา ผลของการเจริญสมถะและวิปัสสนา ก็คือกำจัดความหลงอันเป็นเครื่องปิดบังปัญญาไม่ให้รู้แจ้งเห็นจริงในอริยสัจจ์ ๔ ดังนี้ ฯ

---

# คติธรรม

ของ

**พระอาจารย์บัวพา ปญฺญาภาโส**

วัดป่าพระสถิตย์ จังหวัดหนองคาย

---

**๑. จิตฺเต อสงฺกิลิฏฺเฐ สุคติ ปาฏิกงฺขา**

เมื่อจิตไม่เศร้าหมองแล้ว สุคติเป็นอันหวังได้

คำว่า จิตไม่เศร้าหมองนั้น คือ จิตปราศจากอารมณ์ต่าง ๆ มีปราศจากความโกรธ ปราศจากความโลภ ปราศจากความหลงเหล่านี้เป็นต้น ฯ

**๒, จิตฺเต สงฺกิลิฏฺเฐ ทุคฺคติ ปาฏิกงฺขา**

เมื่อจิตเศร้าหมองแล้ว ทุคคติเป็นที่หวังได้

คำว่า จิตเศร้าหมองนั้น คือ จิตประกอบไปด้วยอารมณ์ต่าง ๆ คือ ประกอบไปด้วยความโลภ ความโกรธ ความหลงเหล่านี้เป็นต้น ฯ

---

# ธรรมเทศนา

ด้วยอาตมาภาพได้รับคำขอร้องจากท่านเจ้าคุณพระธรรมวราภรณ์ ให้ช่วยหาหัวข้อธรรมเกี่ยวกับการปฏิบัติธรรม และคติพจน์ต่าง ๆ เพื่อท่านจะได้พิมพ์หนังสือแจกให้ประชาชนในงานพระราชทานเพลิงศพ เพื่อให้เป็นการเหมาะสมกับเกียรติคุณของท่านเจ้าคุณพระเทพวรคุณผู้ซึ่งท่านได้ล่วงลับไปแล้วนี้ คือท่านผู้นี้เป็นผู้หนักในทางปฏิบัติข้อวัตรธุดงค์ได้อย่างดีเยี่ยม โดยเฉพาะแล้วท่านผู้นี้ถือการฉันบิณฑบาตรหนเดียวเป็นวัตร เพราะฉะนั้นการที่จะแต่งหนังสืออบรมธรรมให้สมกับเกียรติคุณของท่านผู้นี้ ก็คงจะบกพร่องไปบ้างไม่มากก็น้อย ที่เกี่ยวกับการใช้คำพูดใช้ศัพท์หรืออรรถบาลีต่าง ๆ อาจจะกล่าวผิดพลาดไปบ้างตามภาษาชาวป่า ดังนั้นท่านผู้ที่ได้พบเห็นหรือได้อ่านได้ฟังทั้งหลายก็คงจะให้อภัยแก่อาตมาภาพด้วย เกี่ยวกับการที่จะหยิบยกหัวข้อธรรมขึ้นมา เพื่อเป็นเครื่องเตือนใจแก่พวกท่านทั้งหลายในการประพฤติปฏิบัติธรรมให้สมควรแก่ธรรมว่า

## ภารา หเว ปญฺจกฺขนฺธา

### เพราะขันธ์ทั้งห้านี้เป็นภาระที่สุด

เราผู้ที่เป็นปวงมนุษย์ที่ไม่ได้พบเห็นผู้ดีผู้วิเศษนึกเนื่องด้วยปลงภาระไม่ตก จึงเป็นเหตุให้สัตว์ทั้งหลายนี้ตกเป็นเปรตเป็นอสุรกาย ก็เนื่องจากสัตว์ทั้งหลายยังเป็นผู้ประมาทไม่เห็นเหตุเห็นผล อันแจ้งประจักษ์ด้วยปัญญาของตน ๆ ฉะนั้นเจ้าคุณปู่ที่ท่านได้ถึงแก่มรณะภัยไปนี้ ท่านก็เพียรรักษาคุณงามความดีจนเอาชีวิตเป็นเดิมพัน ก็เนื่องจากเห็นภัยอันนี้ เหตุนี้ผู้ที่เราได้อ่านและ ได้ฟังก็ขอให้ใช้ปัญญาพิจารณาในของที่เป็นโทษนำสัตว์ให้ตกภัยได้ยากให้มองแจ้งด้วยพระปัญญาพระจักษุ หรือเพียรพยายามให้เป็นไตรลักษณ์ เพื่อจะหักหารซึ่งกำแพงแห่งสังสารจักร์ ธรรมดาผู้ที่มีปัญญารู้จักการเลือกเฟ้นในสิ่งที่ไม่ผิด พึงถือเอาสิ่งนั้นเพราะสิ่งทั้งหลายทั้งปวงที่เกิดขึ้นมาแล้วตามสภาวธรรม ย่อมจะต้องมีของคู่กัน เช่นมีมืดมีสว่าง มีร้อนมีเย็น มีกลางวันก็มีกลางคืน มีเกิดก็มีตาย แต่เราจะเอาชนะสิ่งทั้งหลายทั้ง

ปวงเหล่านี้ได้ ก็ต้องใช้ ขนฺติ เป็นรากฐาน ถ้าขาดขันติแล้วก็จะดำเนินไปสู่ความสำเร็จได้ยาก ซึ่งได้ความว่า ขนฺติ เป็นเครื่องห้ามได้ซึ่งความผลุนผลัน ดังนี้ แต่ ขนฺติ นั้นก็มีหลายชนิด คือ อธิวาสนขนฺติ ได้แก่ความอดกลั้นทั่วไป เป็นต้นว่า อดทนต่อทุกขเวทนาและอดทนต่อกิเลส ฐีตขนฺติ หมายถึงการอดทนต่อความหนาวร้อนหิวระหาย คือความดำรงตนให้อยู่คงที่ ตีติกฺขาขนฺติ หมายถึงการอดทนต่อการว่าร้ายต่าง ๆ ดังนี้ผู้ที่พรั่งพร้อมไปด้วยปัญญาและขันติ อันสมบูรณ์แล้ว ก็จะนำตัวของตัวไปสู่หลักชัยได้คือ พระนิพพาน เพราะปัญญาและขันติธรรมประเภทใดประเภทหนึ่งก็ตาม ย่อมมีคุณธรรมเป็นเครื่องหักห้ามทำลายโทษ เช่น ราคะ โทสะ โมหะ เป็นปริยุฏฐานเกิดขึ้นครอบงำจิต ยังบุคคลให้ประกอบในกรรมชั่ว และไม่เห็นอรรถเห็นธรรม ดังนี้ถ้ามีความอดทนก็เท่ากับเครื่องห้ามล้อ หรือบังคับเครื่องให้หยุด เมื่อกล่าวโดยบุคลาธิษฐาน จะเห็นได้ว่า บุคคลที่ไม่มีความอดทนและไม่ได้พิจารณาใคร่ครวญในภาวะแห่งสังขารทั้งปวง บุคคลผู้นั้นย่อมจะเสื่อมไปเหมือนพระจันทร์ข้างแรม มี เสื่อมจากลาภจากยศ สมบัติและบริวารภายนอก ก็เพราะขาดขันติ และมัวเมาอยู่แต่ภาระในปัญจขันธ์ เพราะสิ่งทั้งหลายเขาก็แสดงอยู่เช่นนั้น เพราะปัญจขันทั้งห้านี้เป็นดุจเรือนของโรค ถ้าหากเราไม่พยายามกระสับกระส่ายแหวกว่ายไปสู่คุณงามความดีแล้ว เราก็เปรียบเสมือนอยู่โดยเปล่าประโยชน์ เพรา. ปัญจขันธ์หรือสรีระของเรานี้ เป็นรังของโรคเป็นของเปือยพัง แต่ถึงเหตุนี้ บรรดาโรคหรือสิ่งต่างๆที่เกิดขึ้น บุคคลย่อมอาจหาแพทย์ผู้สามารถมารักษาให้หายได้โดยมาก ยิ่งสมัยนี้การแพทย์เจริญ ค้นพบสมุฏฐานของโรค สามารถประกอบโอสถ พยาบาลให้หายได้มีอยู่เป็นเอนก อนึ่งโรคบางอย่างเกี่ยวกับปัญจขันธ์บางอย่างเกิดขึ้นแล้วอาจรักษาให้หายได้ หรือรักษาง่ายก็มีมาก เหตุนี้จึงว่าเป็นภาระอย่างหนัก เพราะมนุษย์ที่เกิดมาย่อมประสบพบเห็นกันทุกคน ดังมีพุทธภาษิตตรัสสรรเสริญไว้ว่า อาโรคยา ปรมา ลาภา คือความไม่มีโรคเป็นลาภอย่างยิ่ง เพราะชีวิตร่างกายนี้จำเป็นต้องอาศัยอาหารเลี้ยงบำรุง จึงจะทรงชีวิตอยู่ได้ เมื่อได้รับประทานเข้าไปแล้ว ไฟธาตุก็ย่อยเอาอาหารนั้นไปบำรุงส่วนต่าง ๆ ในร่างกายนี้ ครั้นล่วงเวลาแล้ว คืออาหารเก่าหมดอายุแล้ว ก็หิวอีกจำเป็นต้องรับประทานบำบัดกันเรื่อยไปตลอดเวลา ถ้าขาดอาหาร

เสียแล้วบุคคลก็ไม่อาจจะทรงชีวิตอยู่ได้ การที่บุคคลทำการอาชีพวิ่งเต้นเผ่นกระโดดกันอยู่ทุกวันนี้ ก็เพื่อจะได้อามิสมาเป็นเครื่องบำบัดในสังขารขันธ์ทั้งหลาย ต้องหากันไปทุกวันไม่มีที่สิ้นสุด จนกว่าจะแตกสลายลงสู่พื้นปฐพี ก็ชื่อว่าหมดภาระไปในชาติหนึ่ง ๆ คราวหนึ่ง ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะชีวิตร่างกาย เป็นสังขารอันปัจจัยปรุงแต่งให้เกิดขึ้น เมื่อเกิดขึ้นแล้ว ก็ย่อมเจริญต่อไป เมื่อเจริญย่อมต้องอาศัยปัจจัยคืออาหารเป็นเครื่องสนับสนุนต่อไปอีกเพราะสิ่งทั้งหลายที่ปัจจัยปรุงแต่งขึ้น ย่อมต้องเป็นไปตามปัจจัย ซึ่งสมดังพุทธภาษิตว่า ยถาปจฺจยํ ปวตฺตนฺติ สิ่งที่ปัจจัยปรุงแต่งขึ้นย่อมเป็นไปตามปัจจัยดังนี้ สิ่งที่ปัจจัยปรุงแต่งคือสังขารนั้น จำเป็นต้องหาเครื่องปรนปรือสนับสนุนทะนุบำรุงกันเรื่อยไป จึงต้องเป็นทุกข์ ซึ่งสมดังพระพุทธภาษิตว่า สงฺขารา ปรมา ทุกฺขา ความว่า สังขารทั้งหลายเป็นทุกข์อย่างยิ่ง ซึ่งมีการแยกแยะออกเป็นสองประเภทคือ อุปาทินนกสังขาร คือสังขารที่มีใจครอง ๑ อนุปาทินนกสังขาร สังขารที่ไม่มีใจครอง ๑ สังขารทั้งหลายที่มีใจครองได้แก่ มนุษย์สัตว์ทุกชนิด ส่วนสังขารที่ไม่มีใจครองได้แก่ ต้นไม้ ภูเขาเหล่านี้เป็นต้น ข้อที่ว่าเป็นทุกหรือเป็นภาระนั้น เพราะสังขารทั้งสองล้วนแล้วแต่เป็นของไม่คงทนถาวร เป็นอนิจฺจํ คือของไม่เที่ยงจำจะต้องวิบัติแปรผันไปตามธรรมชาติ ธรรมดาของสังขาร ซึ่งสมดังกับภาษิตที่ว่า ยงฺกิญฺจิ สมุทยธมฺมํ สพฺพนฺตํ นิโรธธมฺมํ ความว่าสิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งหมดย่อมมีความดับเป็นธรรมดา เมื่อไม่เที่ยงเช่นนี้ จึงจัดเป็นภาระคือกองแห่งความทุกข์ เพราะไม่เป็นไปตามปรารถนา ส่วนที่ไม่มีใจครองก็ย่อมแตกหักทรุดโทรมไปเหมือนกัน คำว่าเป็นทุกข์ หรือเป็นภาระอย่างยิ่งนั้น หมายเอาแต่ทุกข์ที่ปรากฏแก่สังขารที่มีใจครอง เนื่องด้วยทุกข์เป็นเจตสิกธรรมข้อใหญ่ ถึงอย่างนั้นท่านจึงว่า สังขารทุกชนิด ย่อมมีลักษณะ ๓ เสมอกันคือไม่เที่ยง เป็นทุกข์เป็นอนัตตา ดังนี้ย่อมได้สังขารภายหลัง อุทาหรณ์ในส่วนอุปทินนกสังขาร เช่นบุคคลที่เกิดมาแล้ว ต้องเป็นทุกข์ในการหากิน ทุกข์ในการบำรุงรักษาร่างกาย และเป็นทุกข์ในการรักษาทรัพย์สมบัติ ไหนจะต้องเลี้ยงดูครอบครัว ไหนจะระวังตัวไม่ให้เขาเบียดเบียนบีบคั้น อย่างนี้ล้วนเป็นทุกข์ทั้งนั้น ดังจะกล่าวว่าเกิดมาไม่ได้เกิดมาแต่ตัว ย่อมพาเอาทุกข์มาด้วย หรือสร้างทุกข์อย่างเดียวเท่านั้นให้เกิดขึ้น สมดังภาษิตของวชิราภิกษุณีได้กล่าวไว้ว่า

**ทุกฺขเมว หิ สมฺโภติ ทุกฺขํ ติฏฺฐติ เวติ จ**

**นาญฺญตฺร ทุกฺขา สมฺโภติ นาญฺญตฺร ทุกฺขา นิรุชฺฌติ**

ความว่า ทุกข์นั่นแล ย่อมเกิดขึ้นด้วย ทุกข์ย่อมตั้งอยู่ด้วย ย่อมแปรไปด้วย นอกจากทุกข์ หาอะไรเกิดมิได้ หาอะไรดับมิได้

และสมดังบาลีว่า

**ชาติปิ ทุกฺขา** **แม้ความเกิดเป็นทุกข์**

**ชราปิ ทุกฺขา** **แม้ความแก่เป็นทุกข์**

**มรณมฺปิ ทุกฺขํ** **แม้ความตายก็เป็นทุกข์**

สรรพสัตว์ทุกชนิด ผู้ยังมีกิเลสอาสวะจึงต้องประสบทุกข์ เหล่านี้เรื่อยไปเมื่อยังเกิดมีสังขารอยู่ตราบใด ก็ต้องประสบทุกข์อยู่ตราบนั้น

ต่อเมื่อใดมาปฏิบัติตนให้มาเป็นผู้บริบูรณ์ด้วยคุณธรรมที่ประณีตขึ้นไปถึงที่สุดกล่าวคือ ทำศีล สมาธิ ปัญญา ของตนให้ไพบูลย์ในสันดาน ค้นพบสมุฏฐานของทุกข์และภาระเหล่านี้ ให้ทราบตามเป็นจริงว่า สังขาร หรือ ปัญจขันธ์ เป็นที่ตั้งแห่งทุกข์ดังนี้แล้ว ใช้ปัญญาพิจารณาอุบายปลดความยึดมั่นถือมั่นในปัญจขันธ์ หรือสังขาร ปล่อยความยึดถือในสิ่งเหล่านี้เสีย ก็เป็นอันหมดทุกข์หรือหมดภาระ ไม่กลับมาเกิดประสบทุกข์อีก จึงชื่อว่าดับเป็นสุขอีกประการหนึ่ง ดังบาลีว่า –

**เตสํ วูปสโม สุโข**

ความว่า เข้าไปดับแห่งสังขารเหล่านั้นเป็นสุข ซึ่งเรียกตามศาสนโวหารว่า พระนิพพาน นับว่าเป็นสุขอย่างยวดยิ่ง อันสมจริงดังบาท พระคาถาว่า

**นิพฺพานํ ปรมํ สุขํ**

**ความว่า พระนิพพานเป็นสุขอย่างยิ่งดังนี้**

เมื่อสรุปรวมความแล้วว่า ภาระในปัญจขันธ์ หรือสังขารนั้นนี้เปรียบเหมือนโรค

ประจำ เมื่อขันธ์ทั้งหลายยังมีอยู่ตราบใด ภาระหรือโรคก็ยังมีอยู่ตราบนั้น ไม่มีความสามารถจะดับได้เด็ดขาดเหมือนโรคคือพยาธิอย่างอื่นได้ ต่อเมื่อขันธ์ทั้งหลายดับแล้วก็หมดกันไปตอนหนึ่ง เหตุนี้ผู้มีปัญญาใช้ญาณปรีชาพิจารณาให้เห็นตามเป็นจริงแล้ว จงพากันตั้งใจบำเพ็ญในไตรสิกขาหรือตามภูมิธรรมของตนให้ไพบูลย์ในตน ๆ ให้ละความยึดมั่นถือมั่นเสียได้จึงจะได้รับความสุขอย่างเอก ไม่มีความสุขใดจะเทียมทัน ดังอาตมาภาพได้บรรยายมาด้วยประการฉะนี้

**พระครูศีลขันธ์สังวร**
วัดพระงามศรีมงคล
อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย

---

# โอวาท

ของ

**พระอาจารย์ฝั้น อาจาโร**

วัดอุดมสมพร จังหวัดสกลนคร

---

พุทฺโธ ธมฺโม สงฺโฆ

ติสรณคมนํ นิฏฺฐิตํ ฯ

นตฺถิ เม สรณํ อญฺญํ พุทฺโธ เม สรณํ วรํ
นตฺถิ เม สรณํ อญฺญํ ธมฺโม เม สรณํ วรํ
นตฺถิ เม สรณํ อญฺญํ สงฺโฆ เม สรณํ วรํ

เอเตน สจฺจวชฺเชน โสตฺถิ (เม / เต) โหตุ สพฺพทา ฯ

---

# เมตตาหลวงของ พระสุนทรธรรมภาณ

วัดอโศการาม อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรปราการ

---

ย่อพรหมวิหารภาวนาลงใน ๓ ช่อง เพื่อให้จำง่าย
คำเมตตาตน อหัง สุขิโต โหมิ นิททุกฺโข โหมิ, อเวโร โหมิ,
อพัยาปัชโฌ โหมิ, อนีโฆ โหมิ, สุขี อัตตานัง ปริหรามิ ฯ
(กลวิธีในการสวดดูคำอธิบาย)

| ๑. จำนวนทิศ | ๒. จำนวนสัตว์ | ๓. จำนวนธรรม |
|---|---|---|
| ๑. สัพเพ ปุรัตถิมาย ทิสาย | ๑. สัตตา | ๑. คำเมตตา |
| ๒. ,, ปัจฉิมมาย ,, | ๒. ปาณา | อเวรา อัพยาปัชฌา อนีฆา |
| ๓. ,, อุตตราย ,, | ๓. ภูตา | สุขี อัตตานัง ปริหรันตุ ฯ |
| ๔. ,, ทักขิณาย ,, | ๔. ปุคคลา | ๒. คำกรุณา |
| ๕ ,, ปุรัตถิมาย อนุทิสาย | ๕. อัตตภาวปริยาปันนา | สัพพทุกขา ปมุจจันตุ ฯ |
| ๖. ,, ปัจฉิมาย ,, | ๖. สัพพาอิตฺถิโย | ๓. คำมุทิตา |
| ๗. ,, อุตตราย ,, | ๗. ปุริสา | ลัทธสัมปัตติโต มา วิคัจฉันตุ ฯ |
| ๘. ,, ทักขิณาย ,, | ๘. อริยา | ๔. คำอุเบกขา |
| ๙. ,, เหฏฐิมาย ทิสาย | ๙. อนริยา | กัมมัสสกา กัมมทายาทา กัมม |
| ๑๐. ,, อุปริมาย ,, | ๑๐. เทวา | โยนี กัมมพันธู กัมมปฏิสรณา |
| | ๑๑. มนุสฺสา | ยังกัมมัง กริสสันติ กัลยาณัง |
| | ๑๒. วินิปาติกา | วา ปาปกังวา ตัสส ทายาทา |
| | | ภวิสสันติ ฯ |

อธิบาย คำของพระพุทธเจ้ามักแยกกัน คำขึ้นต้น คำลงท้ายชอบเป็นคำซ้ำกัน เช่นคำในสรณะให้ศีล การย่อความคือการตัดคำที่ซ้ำกันออก เหลือไว้แต่คำที่ไม่ซ้ำกัน แต่เวลาสวดต้องว่าให้เต็ม เมื่อย่อความเช่นนี้แล้ว ก็ง่ายแก่การสวดแผ่พรหมวิหาร ทั้งอย่างย่อและอย่างพิสดาร

วิธีการสวด (๑) สวดคำเมตตาตนก่อน (๒) สวดย่อคือสวดช่องจำนวนสัตว์ทีละข้อ ไปต่อช่องจำนวนธรรมจนครบทั้ง ๑๒ ข้อ แต่ทุกข้อต้องใช้ สัพเพ นำหน้า เว้นแต่ข้อ อิตฺถิโย จึงใช้สัพพานำหน้า ตัวเลขไม่ต้องสวด หากแต่มีกำกับไว้กันสับสน (๓) สวดพิศดาร คือสวดช่องจำนวนทิศ ทีละข้อ ๆ ไปต่อกับช่องจำนวนสัตว์เตลิดเลยไปช่องจำนวนธรรม สิบข้อจำนวนทิศไปรวมหนึ่งข้อจำนวนสัตว์ ดังนั้นเสมอไปจนถึงจำนวนที่ ๑๒ (วินิปาติกา) ก็ได้ว่าสวด ๑๒๐ ครั้ง เฉพาะที่ต่อลงท้ายด้วยคำเมตตาอย่างเดียว (๔) สวดถึงอิตถิโย สัพพนามที่เคยสวดเป็นสัพเพให้เปลี่ยนเป็นสัพพาตามนามอิตฺถีลิงค์ (ๆ)

หมายเหตุ อานิสงส์เมตตาพระท่านบอกไว้ว่า "พระโยคามหานาคเจริญเมตตามากยิ่งกว่าฝูงคนย่อมได้ประสบผลเหล่านี้ สุขํ สุปติ หลับตื่นชื่นตาเสวยสุขอนันต์ ปีศาจมนุษย์ชื่นชมหฤหรรษ์ เทวาทุกชั้นช่วยชูรักษา หอกดาบยาพิษไฟลุกเข้ามา ครั้นถึงองค์พระโยคาย้อนกลับยับเป็นผง ใจร้ายใจบาปสันดานชั่วหยาบระงับดับลงด้วยพรหมวิหารา องค์พระโยคาสุกใสใครเห็นพิศวง เมื่อตายไม่หลงเหมือนคนสามานย์ ส่งผลถึงอัครฐานตราบเท่าพระนิพพานแล"

---

# การแสดงธรรมอบรมกัมมัฏฐาน

โดย พระญาณวิริยาจารย์ (วิริยังค์ สิรินฺธโร)

วัดธรรมมงคล 101 สุขุมวิท พระโขนง พระนคร

---

**นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส**

ณ บัดนี้อาตมาจะได้แสดงธรรมิกถา พรรณาคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพื่อจะได้เป็นเครื่องประดับสติปัญญา เพิ่มพูนความรู้ความฉลาดของพุทธบริษัททั้งหลาย ที่ได้พากันมาประชุมกัน ณ สถานที่นี้ ด้วยศรัทธาคือความเชื่อ ความเลื่อมใสที่บังเกิดขึ้นภายในจิตใจของตน ฉะนั้น จึงขอให้ท่านทั้งหลายจงพากันมนสิการในใจไว้ให้ดี ตั้งใจสดับพระธรรมเทศนา ดังที่อาตมาจะได้แสดงต่อไปนี้

คำสอน ของ องค์สมเด็จ พระสัมมา สัมพุทธเจ้าเป็น ของดีเป็นของ วิเศษนับว่าเป็นแก้วรัตนมงคลของโลก เพราะเหตุใดจึงเป็นเช่นนั้น เพราะเหตุว่าคำสอนของพระพุทธเจ้านี้สามารถจะชี้ช่องทางให้พวกเราทั้งหลายได้พากันดำเนินไปในทางที่ถูกในทางที่ควร ถ้าหากเราไม่ได้คำสอนของพระพุทธเจ้าแล้ว เราก็ไม่สามารถที่จะดำเนินชีวิตของเราไปในทางที่ได้รับความสุขอันแท้จริงได้ ด้วยอาศัยคำสอนของพระพุทธเจ้า พวกเราทั้งหลายจึงได้พากันเสียสละในการที่จะแสวงหาความสุขให้เกิดขึ้น เพราะว่าคนเรามีความประสงค์หรือมีอุปนิสัยวาสนาไม่เหมือนกัน บางคนก็ชอบอย่างต่ำ บางคนก็ชอบอย่างกลาง บางคนก็ชอบอย่างสูง เมื่อบางคนสามารถที่จะปฏิบัติอย่างต่ำได้แล้ว ก็ควรที่จะเลื่อนขั้นให้ปฏิบัติอย่างกลางต่อไป ผู้ที่ปฏิบัติอย่างกลางได้แล้ว ก็ควรที่จะเลื่อนขั้นให้ปฏิบัติอย่างสูงต่อไป การปฏิบัติอย่างต่ำนั้น พระพุทธเจ้าสอนว่า ให้พากันเสียสละเพื่อความสุขแก่บุคคลผู้อื่นโดยการบริจาคทาน จะบริจาคทานโดยการทำอะไรทุกสิ่งทุกอย่างก็ทำได้ ชื่อว่าเป็นการปฏิบัติในขั้นต้น เมื่อปฏิบัติในขั้นต้นพอสมควรแล้วก็ควรที่จะได้ปฏิบัติในชั้นกลาง การปฏิบัติในชั้นกลางก็ได้แก่การปฏิบัติศีลให้มีศีล ๕ บ้าง ให้มีศีล ๘ บ้าง ให้มีศีล ๑๐ บ้าง ให้มีศีล ๒๒๗ บ้าง นี้เรียกว่าการปฏิบัติอย่างกลาง ผู้ที่ปฏิบัติอย่างกลางได้แล้วสมควรที่จะได้ปฏิบัติอย่างสูง คือ

การทำสมาธิ ทำจิตใจของตนให้สงบระงับ ได้แก่การภาวนา ทั้ง ๓ ประการนี้เป็นแนวทางที่จะให้บุคคลทั้งหลายที่เกิดมาในโลกนี้ได้ประสบความสุขความเจริญ ความสุขความเจริญที่จะเกิดขึ้นกับตนของตนได้เต็มที่นั้น ต้องอาศัยการปฏิบัติให้มาก อาศัยการกระทำให้มากให้ทานให้มาก รักษาศีลให้มาก ภาวนาให้มาก เหล่านี้เมื่อปฏิบัติหนทางที่พระพุทธเจ้าแสดงไว้ให้มากแล้ว ผลย่อมจะต้องเกิดขึ้นแก่ผู้ปฏิบัติอย่างแน่นอน ผลที่เกิดขึ้นนั้นเกิดขึ้นอย่างไร เกิดขึ้นแก่ใจของเรา ทำใจของเราให้มีความสุขให้มีความสบาย ใจของคนเรานี้ถ้าหากว่าไม่มีเครื่องอยู่แล้วก็จะทุรนทุรายกระวนกระวายมาก ต้องอาศัยเครื่องอยู่ คนทั้งหลายยังไม่เข้าใจว่าเครื่องอยู่ของใจคืออะไร จึงได้ไปแสวงหาเครื่องอยู่ของใจเป็นอันมากหลายอย่างหลายประการ ทุกวันนี้ก็มีคนเที่ยวไปแสวงหาเครื่องอยู่ของใจกันมากหลาย เป็นต้นว่าไปเที่ยวแสวงหาการดูลิเกละคร ดูภาพยนตร์มหรสพต่าง ๆ หรือตลอดจนกระทั่งไปเล่นไพ่ เล่นการพนันต่างๆ ล้วนแล้วแต่ไปเที่ยวแสวงหาอาหารของใจ นอกจากนั้นก็ไปเที่ยวโน่นบ้างไปเที่ยวนี่บ้าง เพื่อให้เกิดความสุขของใจนั่นเอง เรียกว่าไปเที่ยวแสวงหาอาหารของใจ แต่อาหารของใจเหล่านั้นล้วนแล้วแต่เป็นเหตุให้เกิดทุกข์ในภายหลัง เมื่อไปแสวงหาเท่าไร เมื่อไปหมกมุ่นมากเท่าไรแทนที่จะได้รับความสุข กลับได้รับความทุกข์เป็นอันมากในภายหลัง บางทีไม่มีเงินก็ต้องไปกู้ไปยืมเขาซื้อรถ เพื่อจะไปเที่ยวตากอากาศเหล่านี้ล้วนแล้วแต่จะเป็นความทุกข์มาสู่ตนของตนในภายหลัง กลับกลายเป็นดอกเบี้ยที่จะใช้เขาไม่ไหวบ้าง กลับกลายเป็นเงินที่จะต้องขาดบ้างอะไรเหล่านี้ ส่วนความสุขที่พระพุทธเจ้า ได้สอนพวกเราทั้งหลายไว้ คืออาหารของใจ ได้แก่การมารักษาศีลและภาวนานี้ไม่ต้องลงทุน เมื่อมีร่างกายและใจนี้แล้ว เราก็พากันมาทำได้รักษาศีล ๕ รักษาศีลอุโบสถ ก็ไม่ต้องไปลงทุนอะไร ยิ่งภาวนาทำจิตของตนให้สงบระงับแล้ว ยิ่งไม่ต้องไปลงทุนอะไรเลย เมื่อกระทำลงไปแล้วความสุขที่เกิดขึ้นนี้เป็นอนันต์ ยิ่งพอกพูนความสุขยิ่งขึ้นทุกที ๆ ไม่มีเหตุอันใดที่จะก่อให้เกิดความทุกข์ได้ มีแต่จะสะสมความสุข อันที่เรียกว่าอมตสุข หรือเรียกว่าเป็นสุขที่ไม่ตาย เป็นสิ่งที่จีรังยั่งยืนอยู่กับตัวเราตลอดไป ส่วนความสุขที่ตัวเราไปเที่ยวแสวงหาจากการที่ได้รับความเพลิดเพลินต่าง ๆ เป็นต้นว่า ดูหนัง ดูละคร หรือว่าไปเต้นรำ ล้วนแล้วแต่เป็นความสุขชั่วคราวเท่านั้นเอง เป็นความสุขที่ไม่จีรังยั่งยืน แล้วยังแถมมีความทุกข์ตามมาในภายหลัง ส่วนความ

สุขที่แสวงหาได้ด้วยการสมาทานอุโบสถศีล หรือจากการบำเพ็ญสมาธิภาวนานี้ เป็นความสุขที่จีรังยั่งยืน ไม่มีความทุกข์ใดมาเจือปน มีแต่ความสุขตั้งแต่เบื้องต้น เมื่อพยายามทำสมาธิในเบื้องต้นแล้ว จากนั้นก็พยายามกระทำกันเรื่อยไป จากนั้นจิตก็จะเลื่อนขั้นจากความเป็นปฐมฌาน เป็นทุติยฌาน เป็นตติยฌาน จนถึง จตุตถฌาน จนกระทั่งเป็นอากาสานัญจายตนฌาน วิญญาณัญจายตนฌาน อากิญจัญญายตนฌาน เนวสัญญานาสัญญายตนฌาน นี่เป็นรูปฌาน และอรูปฌานเป็นต้น อย่างนี้เมื่อยิ่งภาวนาเข้ามากเท่าไร ฌานเหล่านี้ก็ต้องเกิดขึ้นแก่เรา เมื่อเกิดขึ้นแล้ว ฌานเหล่านี้ไม่ได้เสื่อมเสียไปทางใด ย่อมสามารถมาฝึกให้จิตใจของเรานี้ได้รับความอบอุ่นอยู่ตลอดเวลา ถึงคราวที่มรณภัยเข้ามาเยี่ยมกราย เราก็ไม่สะทกสะท้านแม้ว่าชีวิตจะสิ้นไปในขณะนี้ เราก็หามีความสะทกสะท้านแต่อย่างใดไม่ เพราะเหตุใด เพราะเหตุว่าที่พึ่งอันสำคัญเราได้กระทำไว้แล้ว ฌานก็ดี สมาธิก็ดี เราได้กระทำไว้แก่ตัวของเราแล้ว ก็ไม่มีความจำเป็นอย่างไรที่ต้องกลัวแต่ความตาย เพราะว่าความตายถึงแม้อย่างไรก็ต้องตายอยู่วันยังค่ำ แต่ว่าการตายจะตายไปด้วยวิธีใด จะตายไปด้วยวิธีมีความห่วงใยอาลัย หรือว่าจะตายไปด้วยวิธีมีความสุขสงบ ถ้าหากว่าตายไปด้วยความห่วงความอาลัยแล้ว ก็เรียกว่าน่ากลัวแต่ความตาย บุคคลผู้นั้นจะมีแต่ความทุรนทุราย กลัวความตายเป็นหนักหนา ก็เรายังไม่ควรที่จะตายเลย สมบัติของเราก็ยังมาก ลูกหลานของเราก็ยังมีเยอะแยะ เรายังไม่สมควรที่จะตาย นี่เป็นความคิดของคนที่ไม่มีที่พึ่งแล้วก็กลัวแต่ความตาย เกิดความทุรนทุรายมากมายทีเดียว ส่วนผู้ที่ได้รับการฝึกฝน ผู้ที่ได้รับการอบรมมาในทางจิตใจแล้ว ย่อมจะไม่มีสิ่งเหล่านี้ มีความคิดว่าถึงแม้ว่าตายไปในขณะนี้ ข้าพเจ้าก็ไม่เสียดายแต่อย่างใด เพราะความดีก็ตาม ความสงบสุขทางใจก็ตาม เราได้กระทำเอาไว้แล้ว เราได้บำเพ็ญเอาไว้แล้ว เมื่อถึงคราวที่จะแตกดับ จิตดวงนี้ก็จะต้องไปสู่ที่สุข นอกจากไปสู่ที่สุขแล้วก็อาจจะถึงวิมุตติหลุดพ้น ไม่ต้องมาเกิดแก่เจ็บตายอีกต่อไป นี่คือผู้ที่จิตใจที่ได้รับการอบรมมาแล้วอย่างดี ย่อมจะไม่กลัวแต่ความตายเลย ส่วนผู้ที่ไม่ได้รับการอบรมมาอย่างดี ย่อมจะต้องกลัวแต่ความตาย เนื่องจากว่าจิตใจของพวกเราทั้งหลายนี้ อาศัยกิเลสเป็นเครื่องครอบงำ คือ ราคะ ความกำหนัดยินดี โทสะ ความโกรธร้ายกาจ โมหะ ความหลง เหล่านี้มาเป็นเครื่องครอบงำจิตใจของเรา จึงทำให้ใจ

ของเรานี้ไม่เป็นตัวของเรา เมื่อไม่เป็นตัวของเรา เราก็ได้รับความกระวนกระวาย คล้าย ๆ กับว่าเราไปเป็นคนใช้ คล้าย ๆ กับว่าเราไปเป็นทาส ไปเป็นบ่าวของเขา ทุกวันนี้ใคร ๆ อย่าว่าใครดีก็แล้วกัน ล้วนแล้วแต่เราไปเป็นทาสของเขาทั้งนั้นแหละ แม้ว่าเขาผู้นั้นจะถือว่าเป็นผู้ที่มียศฐาบรรดาศักดิ์สูงส่ง หรือว่ามีเงินทองเป็นเศรษฐี มหาเศรษฐี นั่นก็คือเป็นผู้ที่เป็นทาส หมายความว่าเป็นทาสของกิเลสไม่ใช่ว่าเป็นไทแก่ตัว เป็นทาสแท้ ๆ หรือว่าเป็นผู้รับใช้เขาอย่างนี้ ทุกวันนี้ต่างคนต่างก็เป็นเช่นนั้นด้วยกันทุกคน เพราะว่าตกอยู่ภายใต้อำนาจของกิเลส ตกอยู่ภายใต้อำนาจของตัณหา กิเลสตัณหาที่เข้ามาครอบงำจิตใจของเราอยู่นี้ ได้ชื่อว่าเป็นผู้ที่มาบังคับบัญชาให้เราต้องเป็นไปต่าง ๆ บางทีมาบังคับบัญชาเราให้ไปทำในสิ่งไม่ควร ความจริงที่เราได้พากันกระทำอยู่ทุกวันนี้ ได้แก่เราได้พากันกระทำไปตามอำนาจของกิเลส อำนาจของตัณหาเราจึงได้ชื่อว่าเป็นทาส เพราะฉะนั้น ใคร ๆ ก็ตามอย่าได้ไปเข้าใจว่าตัวเรานี้วิเศษแต่อย่างใดเลย อย่าได้เข้าใจเช่นนั้นเลย ความจริงเราต่างคนต่างเป็นทาสแก่กิเลสด้วยกันหมดทุกคน ถ้าผู้ใดได้กำจัดกิเลสออกไปแล้วได้พยายามกำจัดออกไปแล้วทีละเล็กทีละน้อย ผู้นั้นจึงจะได้ชื่อว่าเป็นไทแก่ตัวเอง ได้ชื่อว่าเป็นอิสระยิ่งขึ้นทุกที ๆ นับแต่เวลาที่เราได้พากันเริ่มกระทำกัมมัฏฐานภาวนา ก็ได้ชื่อว่าเราเริ่มได้เป็นไทแก่ตัวขึ้น เรียกว่าเป็นอิสรภาพ จิตใจของเราเกิดอิสรภาพขึ้น ตลอดจนสามารถทำจิตของเราให้เป็นสมาธิ ต้องการจะเข้าสมาธิเวลาใดก็เข้าไปได้ อย่างนี้เรียกว่าเราเป็นอิสรภาพ มีอิสรภาพยิ่งขึ้นทุกที ความที่เรามีอิสรภาพนั้นก็ได้แก่การที่เราได้กำจัดอารมณ์ออกไปจากจิต กำจัดความฟุ้งซ่านรำคาญออกไปจากจิต ได้ชื่อว่าเราเป็นอิสรภาพแก่ตัวของตัวเอง ยิ่งขึ้นไปกว่านั้นถ้าบุคคลผู้นั้นได้พยายามฝึกฝนจิตของตนให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้น เพราะว่าจิตของคนเรานี้ถ้าได้รับการฝึกฝนให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้นไปแล้ว จิตนี้จะเลื่อนชั้นเป็นลำดับ ๆ ไป จากความเป็นขณิกสมาธิ เป็นอุปจารสมาธิ จากอุปจารสมาธิไปเป็นอัปปนาสมาธิ จิตที่เป็นสมาธิได้แก่จิตที่ได้รับการอบรมฝึกฝนให้ปราศจากอารมณ์สัญญาภายนอกเข้ามารบกวน เรียกว่าจิตเป็นสมาธิ สมาธินี้ท่านอุปมาว่าเป็นอาหารหรือกำลัง ถ้าหากว่าผู้ใดสามารถทำสมาธิได้มากก็เท่ากับว่าได้รับกำลังให้มาก กำลังในที่นี้ก็หมายถึงใจ ใจของเราได้รับพลังงานหรือได้รับกำลังขึ้น สมาธิเราจะพากันประสบพบเห็นว่าเกิดความสุข เกิดความสบาย เกิดความปลอดโปร่งโล่งโถงในจิตใจเหล่านี้เป็นเรื่องของสมาธิ แต่สมาธิเหล่านี้เกิดขึ้นมา สมาธิเหล่านี้ก็ดับไป เช่น

เดียวกันกับรสของอาหารที่เราพากันรับประทานอยู่ทุกวัน ๆ เมื่อเราได้พากันรับประทานรสอาหาร รสอาหารจะเปรี้ยวก็ดี จะหวานมันเค็มก็ดี ถูกจิตถูกใจเรา เรารับประทานเข้าไปก็เรียกว่าเอร็ดอร่อยนั้นก็จะอยู่ชั่วนิดเดียวเท่านั้น ไม่ช้าก็หายไป แต่อาหารเมื่อตกลงไปในท้องแล้วก็จะไปเป็นเลือดเป็นเนื้อ ความประสงค์อันแท้จริงก็เพื่อต้องการเลือดต้องการเนื้อ ให้ร่างกายของเรามีกำลังแข็งแรง เช่นเดียวกันกับเรื่องของสมาธิเหมือนกัน เมื่อทำสมาธิเกิดความเยือกความเย็น เกิดความสบายนั้นก็เป็นส่วนหนึ่ง แต่อาศัยการกระทำให้เกิดความสบายบ่อย ๆ เข้า มีกำลังมากเข้าก็ได้เข้าไปหาจิต คล้าย ๆ กับว่าอาหารที่ตกลงไปถึงท้องแล้วก็ย่อยเป็นเลือดเป็นเนื้อ เหมือนกันกับสมาธิที่เข้าไปสู่ใจ ใจของเราก็กลับกลายเป็นจิตที่มีพลังเกิดกำลังจิตขึ้นมาอย่างนี้ อาศัยความที่จิตมีกำลัง จิตอันนั้นก็จะเกิดกระแสเรียกว่ากระแสจิต กระแสจิตนี้เหมือนกันกับกระแสไฟฟ้า หรือเหมือนกันกับกระแสดวงอาทิตย์ ดวงพระจันทร์ที่ส่องแสงสว่าง สุดแล้วแต่ว่าแสงสว่างนั้นจะมีกำลังมากกำลังน้อย เมื่อมีกำลังมากก็ส่องแสงไปได้ไกล มีกำลังน้อยก็ส่องแสงไปได้ใกล้ ๆ แสงที่เกิดขึ้นแก่จิตนี้ อาศัยกำลังของสมาธิเป็นเครื่องอบรม เมื่ออาศัยกำลังสมาธิเป็นเครื่องอบรมแล้ว จิตก็จะเกิดกระแสขึ้นเรียกว่าแสงของจิต แสงของจิตอันนี้เองที่พวกเราทั้งหลาย บรรดาโยคาวจรที่ต้องการพ้นทุกข์จะได้นำเอากระแสนี้ไปใช้พิจารณาอริยสัจจธรรม หมายถึงการพิจารณาสติปัฏฐานทั้ง ๔ มีกายานุปัสสนาสติปัฏฐานเป็นต้น เมื่อได้พิจารณาโดยอาศัยกระแสจิตอันนี้พิจารณาซึ่งกายก็จะรู้ได้ทันทีว่า กระแสของจิตนี้มีกำลังหรือเปล่า ถ้ามีกำลังก็สามารถที่จะพิจารณาได้ ถ้าไม่มีกำลังก็ไม่สามารถที่จะพิจารณาได้ กำลังนี้ก็หมายถึงว่าเมื่อมีกระแสขึ้นมาแล้ว ก็นำกระแสนี้ไปพิจารณา คือไปพิจารณาดู ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง หรือกระดูก หรือดูตับไตไส้พุง หรือดูถึงความแก่ความตายอย่างนี้ จะเห็นหรือไม่เห็น จะดูได้หรือไม่ได้ บางทีถ้าหากว่าจิตไม่มีกำลัง คือแสงสว่างของจิตกำลังไม่พอก็มองไม่เห็น ถึงว่าพิจารณาได้ก็พิจารณาไม่นาน แต่ถ้ามีกำลังแล้วสามารถที่จะพิจารณาได้ แล้วก็พิจารณาได้นานนี่เรียกว่ากระแสจิต ถ้าจะพิจารณาหรือจะลองสำรวจดูใจของเราว่าเวลานี้เราได้ทำจิตไปถึงขั้นไหนแล้ว จะรู้ได้ทันทีในการที่จะนำเอากระแสจิตนี้ไปพิจารณา เมื่อจิตมีกำลังขึ้น หรือเมื่อจิตมีกระแสเกิดขึ้น อาศัยกระแสนี้ไปพิจารณา ถ้าหากว่าพิจารณาได้ก็เรียกจิตนั้นว่ามีกำลัง

แล้วถ้าพิจารณาไม่ได้ก็เรียกว่าจิตนั้นไม่มีกำลัง เมื่อพิจารณาไปๆ ก็เท่ากันกับว่าฝึกฝนทั้งสมาธิและฝึกฝนวิปัสสนาไปด้วยกัน การฝึกฝนสมาธินั้นก็ได้แก่การที่ให้จิตพิจารณาแก้ไขอารมณ์ แล้วสมาธิก็เลื่อนขึ้นจากปฐมฌานไปเป็นทุติยฌาน จากทุติยฌานไปเป็นตติยฌาน จากตติยฌานไปเป็นจตุตถฌานอย่างนี้ ปฐมฌานมีอยู่องค์ ๕ คือ วิตก วิจาร ปีติ สุข และเอกัคคตา ในที่นี้หมายถึงจิตรวมลงไปแล้ว จิตที่ปราศจากอารมณ์แล้ว จิตที่มีอารมณ์เป็นอันเดียว เช่นการนึกพุทโธ พุทโธ พุทโธ ไปแล้วอย่างนี้ จิตก็ไม่ส่ายแส่ไปในทางอื่น จิตนี้ก็ตั้งอยู่ในที่แห่งเดียว เรียกว่าตั้งอยู่ในพุทโธ อย่างนี้ท่านเรียกว่า เป็นปฐมฌาน แม้จะตั้งอยู่ได้เพียงขณะก็เรียกว่าเป็นปฐมฌาน จากนั้นจิตก็จะละเอียดเข้าไป ก็ไม่ต้องไปวิตกวิจารณ์อะไร เพียงกำหนดจิตก็เข้าไปได้ทันที แม้ไม่ต้องนึกพุทโธ จิตนั้นก็ตั้งอยู่ได้ อย่างนี้เรียกว่าทุติยฌาน เมื่อเวลาที่จิตเข้าไปตั้งอยู่ได้นั้นสามารถที่จะตั้งอยู่ได้นาน ต้องการจะอยู่ได้สักเท่าไรๆ ก็อยู่ได้ เรียกว่าตติยฌาน เมื่อเวลาที่เข้าไปอยู่นั้นก็หาอารมณ์สัญญามิได้ มิมีอารมณ์สัญญา มีแต่อุเบกขา มีแต่ความวางเฉยอยู่ในจิตนั้น นี้เรียกว่าจตุตถฌาน ในจตุตถฌานนี้เองที่สามารถจะพิจารณาอะไรได้ แล้วก็ให้เกิดแสงสว่างได้ สามารถพิจารณาสติปัฏฐานได้ สามารถพิจารณาอริยสัจได้ แต่ถ้าหากว่าผู้ที่ต้องการพิจารณาอริยสัจ แต่ต้องการจะกระทำไปในทางฌานโลกีย์ ก็ทำจิตนั้นให้ละเอียดยิ่งขึ้น แล้วก็เข้าสู่อากาสานัญจายตนฌาน อากาสานัญจายตนฌานนั้นได้แก่ความว่างเปล่าไม่มีอะไรเลย มีแต่อากาศธาตุแต่อย่างเดียวเท่านั้น ร่างกายก็ไม่ปรากฏว่ามีร่างกาย อย่างนี้ท่านเรียกว่า อากาสานัญจายตนฌาน มีจิตที่เพ่งอยู่อย่างนี้ เรียกว่าเป็นอรูปฌานเรียกว่าเป็นอากาสานัญจายตน-ฌาน เมื่อเป็นเช่นนั้นแล้วก็จำเป็นจะต้องทำความรู้ มีความรู้อันหนึ่งปรากฏอยู่ในนั้น คือปรากฏมีความรู้ไม่วอกแวกไปไหน ตั้งความรู้อันนั้นได้จิตก็ละเอียดยิ่งขึ้น อารมณ์อะไรก็ไม่สามารถมาแผ้วพานจิตนั้นได้ แล้วมีความเป็นหนึ่งอยู่ เรียกว่ามีความอยู่อันเดียวนี้เรียกว่าเป็นวิญญาณัญจายตนฌาน ฌานนี้เป็นฌานที่ ๖ หรือเรียกว่าเป็นอรูปฌานที่ ๒ แต่เมื่อทำจิตอย่างนี้ละเอียดยิ่งขึ้นไปแล้ว ก็สามารถที่จะละลายสิ่งต่าง ๆ ออกไป ความรู้ก็ไม่มี อากาศก็ไม่มี เรียกว่าไม่มีอะไรหมดทุกสิ่งทุกอย่าง ปราศจากอากาศ ปราศจากอณูปราศจากปรมาณู แต่ว่าจิตก็ตั้งได้ เรียกว่ากว้างขวางเป็นอย่างยิ่ง อันนี้ท่านเรียกว่าอากิญ-จัญญายตนฌาน จากนั้นไปแล้วก็เรียกว่าเนวสัญญานาสัญญายตนฌาน จะเป็นความรู้ก็

ไม่ใช่ เป็นความไม่รู้ก็ไม่ใช่ เรียกว่าทุกสิ่งทุกอย่างจะไม่ปรากฏอะไร ปรากฏแต่จิตเพียงดวงเดียวเท่านั้น อารมณ์สัญญาภายนอกกระทบกระทั่งเข้ามาไม่ได้ ฟ้าผ่าก็ไม่ได้ยิน เกวียนผ่านไปสัก ๑๐๐-๒๐๐ เล่มก็ไม่ได้ยิน ใครจะไปพูดจาอะไรก็ไม่ได้ยินทั้งนั้น นี่เรียกว่า เนวสัญญานาสัญญายตนฌาน ทั้งหมดเรียกว่าอรูปฌาน หรือเรียกว่าเป็นฌานที่ ๘ แต่ว่าเป็นฌานที่ ๔ ของอรูปฌาน ถ้าหากว่าผู้ที่จะดำเนินไปในทางนี้ไม่สามารถที่จะพ้นทุกข์ได้ ไม่สามารถที่จะกำจัดกิเลสได้ เพียงแต่ว่าเอาศิลาไปทับหญ้า หรือว่าไปกดเอาไว้เท่านั้น กดกิเลสเอาไว้เท่านั้น ไม่ช้ามันก็จะฟูขึ้นมาอีก นี่เรียกว่าเป็นโลกิยฌาน สำหรับผู้ไม่ต้องการเช่นนั้นเมื่อจิตไปถึงจตุตถฌาน หรือฌานที่ ๔ มีอุเบกขา เอกัคคตา มีความวางเฉยปราศจากอารมณ์สัญญาแล้ว ก็นำไปใช้พิจารณา คือนำไปใช้ พิจารณา ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค หรือไปพิจารณาร่างกายของเรานี่เองพิจารณาอย่างถี่ถ้วนไปแล้ว ก็เกิดนิพพิทา ความเบื่อหน่ายขึ้น เมื่อเกิดนิพพิทาความเบื่อหน่ายขึ้นแล้ว ก็เรียกว่าเป็นนิพพิทาญาณ นิพพิทาญาณนี่เองที่จะก้าวไปสู่ความเป็นอริยบุคคล ความเป็นอริยบุคคลได้นั้นอาศัยการที่มาพิจารณาให้เกิดนิพพิทาญาณ อันนี้แยกออกไปจากโลกิยฌาน ถ้าหากจะทำจิตให้สงบยิ่ง ๆ ขึ้นไปแล้ว ก็จะกลายเป็นรูปฌาน อรูปฌาน และอรูปฌานนี้ ท่านเรียกว่าเป็นสมาบัติ เรียกว่าเป็นเครื่องอยู่ เป็นที่อยู่ของจิต ผู้ใดเข้าสมาบัติได้แล้ว ผู้นั้นไม่ต้องกินข้าวได้ตลอดเจ็ดวัน ไม่หิว นี่เรียกว่าสมาบัติ ๘ ผู้ที่อยู่ในสมาบัติ ๘ ก็ไม่สามารถจะหมดกิเลสได้ ก็ยังต้องมาเกิดแก่เจ็บตายอีกต่อไป ส่วนผู้ที่มาพิจารณาอริยสัจ ตามทางของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าของเรา คือมาพิจารณาความจริง มาพิจารณาดูตัวจริง ถ้าหากว่าเราไปทำความสงบไว้เฉย ๆ แสดงว่าเราไม่ได้พิจารณาถึงตัวจริงมันก็เลยต้องไปตามความสงบอย่างนั้น เมื่อพิจารณาตามความจริงจึงจะแก้ได้ คนเราทุกคนนี้เวลานี้ เราพากันติดสมมุติติดบัญญัติ เราได้บัญญัติกันขึ้นมาว่ามนุษย์เป็นบุคคลแล้วก็พากันติดพากันยึดถือ เมื่อยึดถือเป็นอุปาทาน ก็เป็นตัณหา มีความทะเยอทะยานอยากได้ เป็นกามตัณหาใคร่ในกาม มีรูปเสียงกลิ่นรสโผฏฐัพพะ เรียกว่ากามคุณ ๕ ตลอดจนข้าวของวัตถุเงินทองต่าง ๆ มีตัณหาเป็นเครื่องทะเยอทะยานอยากได้ ทำให้จิตใจกำเริบเสิบสานอยู่ตลอดเวลา นี่เพราะเหตุไร เพราะเหตุเกิดจากสมมุติ แล้วใครเล่าไปสมมติสิ่งเหล่านี้ขึ้น ตัวของเรานี่เองไปสมมติขึ้นมา เมื่อไปสมมติมันขึ้นมา เมื่อไป

สมมติมันขึ้นมาแล้ว เราก็ได้ไปหลงมัน เพราะฉะนั้นเมื่อเวลาที่จะแก้ไข เมื่อจิตถึงจตุตถฌานแล้ว ก็จำเป็นต้องเข้ามาแก้ที่ตัวสมมติ ซึ่งได้สมมติตัวของเราขึ้นมาก่อนเรียกว่าสมมติตัวขึ้นมาว่านายนั้น นางนั้นขึ้นมาก่อน ดังนั้นจึงต้องแก้ที่ตัวของเรา แก้ไม่ให้มีสมมติขึ้นมา เช่นเขาว่าตาสวย จมูกสวย ผิวสวย ก็ต้องลบมันออกไปให้มันเป็นธรรมชาติธรรมดา พิจารณาเข้าไปภายในก็เห็นหมดทุกอย่าง ว่าเป็นสักแต่ว่าเป็นธาตุ ๔ ดินน้ำไฟลม นี่เป็นเรื่องอริยสัจจธรรม ถ้าบุคคลใดมาพิจารณาได้อย่างนี้ ถ้าว่าเป็นผู้ได้พิจารณาอริยสัจจธรรม เกิดขึ้นซึ่งวิปัสสนาญาณเมื่อเกิดวิปัสสนาญาณเพียงพอแก่ความต้องการแล้ว ก็นำไปสู่วิปัสสนาญาณ ในข้อที่ ๑ ไปถึงข้อที่ ๙ ญาณเหล่านี้ล้วนแล้วแต่ทำให้เกิดความเบื่อหน่าย จะต้องพิจารณาอย่างไรจึงจะเกิดความเบื่อหน่ายได้ ถ้าพิจารณาแล้วยังเกิดความเบื่อหน่ายไม่ได้ ก็เรียกว่าจิตยังไม่เป็นวิปัสสนา เมื่อใดเกิดความเบื่อหน่ายได้ เมื่อนั้นก็ได้ชื่อว่าเป็นวิปัสสนา ถ้าหากเกิดความเบื่อหน่ายขึ้นมาอย่างจริงจังก็เป็นวิปัสสนาญาณ ญาณแปลว่าความหยั่งรู้ ความหยั่งรู้นั้นก็เกิดขึ้นมาเอง เมื่อมาถึงวิปัสสนาญาณแล้ว ก็เจริญให้มากทำให้มาก เมื่อเจริญให้มากกระทำให้มาก จิตนี้ก็จะเป็นนิโรธธรรม นิโรธได้แก่ความดับ คือดับพวกอุปาทานตัณหาต่าง ๆ เมื่อความทะเยอทะยานมันมีขึ้นมา เมื่อความโลภความโกรธความหลงมันเกิดขึ้นมาก็ดับมันไป เหล่านี้เรียกว่าเป็นนิโรธธรรม เมื่อจิตมาถึงขั้นนี้แล้ว จะมีเครื่องหลอกลวงเรียกว่าวิปัสสนูปกิเลส วิปัสสนูปกิเลสที่เกิดขึ้นนี้มันเป็นของอัศจรรย์หนักหนา บางทีคิดว่าเรานี้จะพ้นทุกข์ หรือมีธรรมเกิดขึ้น บางทีบอกว่าได้เป็นพระโสดา พระสกิทาคา พระอนาคา บางคนบอกว่าได้เป็นพระอรหันต์ไปเสียด้วยซ้ำไป แท้ที่จริงยังไม่ได้สักหน่อยเดียว เป็นเพียงเครื่องหลอกลวงให้จิตใจหลงเชื่อ เมื่อก้าวพ้นวิปัสสนูปกิเลสได้แล้ว จึงเข้าไปสู่โคตรภูญาณได้ เมื่อเข้าไปถึงโคตรภูญาณแล้วนี่แหละที่จะเข้าไปสู่ความเป็นอริยบุคคล อริยบุคคลได้แก่ผู้ที่พ้นไปจากกิเลส นับไปตั้งแต่พระโสดาบัน พ้นไปจากสังโยชน์ ๓ ประการ พระสกิทาคาพ้นสังโยชน์ไป ๓ ประการ แต่ระงับราคะ โทสะ โมหะ ให้เบาบางลงไปอีก ส่วนพระอนาคาพ้นสังโยชน์ไปได้ ๓ ประการ เมื่อสำเร็จเป็นพระอรหันต์ จึงละสังโยชน์ได้ ๑๐ ประการ เมื่อบุคคลมาพิจารณาเห็นจริงแจ้งประจักษ์ลงไปอย่างแท้จริงแล้ว จิตจะต้องประชุมมรรคเข้าพร้อมกัน จะเป็นมรรคที่ ๑ ที่ ๒ ที่ ๓ ก็แล้วแต่วาระของจิต

หรือสุดแล้วแต่ความอบรมของจิต อันที่ท่านเรียกว่าเป็นภวังคุปัจเฉทภวังคุปัจเฉทนี้จะเกิดขึ้นได้เพียง ๔ ครั้งเท่านั้น ครั้งแรกเมื่อประชุมมรรคกันครั้งแรกก็เรียกว่าตัดกิเลสไปครั้งแรก ประชุมครั้งที่ ๒ ก็สำเร็จเป็นพระสกิทาคา ประชุมครั้งที่ ๓ ก็สำเร็จเป็นพระอนาคา ประชุมครั้งที่ ๔ ก็สำเร็จเป็นพระอรหันต์ ผู้ที่จะสำเร็จเป็นพระอรหันต์ต้องทวนกระแสจิต เข้าไปถึงตัวอวิชชาว่า อวิชชานี้มันเป็นอย่างไร มีหน้าตาเป็นอย่างไร ตั้งอยู่ที่ไหน ก็ไม่ได้ตั้งอยู่ที่ไหน ตั้งอยู่ที่ใจของเรานี่เอง ใจของเรานี่ประกอบไปด้วยอวิชชา อวิชชาเป็นปัจจัยให้เกิดสังขาร สังขารเป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณ อาศัยอวิชชานี้เป็นตัวการให้ต้องเกิด ต้องแก่ ต้องเจ็บ ต้องตาย ผู้ที่จะเข้าไปให้เห็นหน้าอวิชชานี้ คือผู้ที่สามารถเจริญวิปัสสนาได้แล้วอย่างเต็มที่ พิจารณาเห็นจริงแจ้งประจักษ์ ประกอบพร้อมไปด้วยอริยสัจจธรรมทั้ง ๔ แล้วก็เจริญวิปัสสนาภายในจิตนั้นให้เข้มแข็งมากมายจนกระทั่งทวนกระแสเข้าไปถึงอวิชชา จำเป็นต้องไปสู้กันที่อวิชชานั้น เมื่อแพ้ก็ต้องกลับมาเจริญวิปัสสนากันใหม่ เมื่อชนะก็เป็นอันว่าทำลายอวิชชาได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์กันไปทีเดียว เมื่อได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์แล้ว ท่านว่ากิเลสต่าง ๆ มีราคะความกำหนัดยินดี โทสะ ความโกรธ โมหะ ความหลง ไม่มีแก่จิตนั้นแล้ว จิตนั้นจึงได้ถือว่าเป็นวิมุตติหลุดพ้น และสามารถเข้าสัญญาเวทยิตนิโรธสมาบัติได้ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าของเราเมื่อพระองค์จะเสด็จดับขันธปรินิพาน พระองค์จึงได้ทรงเข้าอนุปุพพวิหาร ๙ ซึ่งได้แก่สมาบัติ ๙ นั่นเอง สมาบัติ ๙ นั้น ข้อที่ ๙ ได้แก่สัญญาเวทยิตนิโรธสมาบัติ ถ้าบุคคลเข้าไปแล้วจะไม่รู้สึกว่ามีลมหายใจเลย ปราศจากลมหายใจ เวลาที่พระพุทธเจ้าเข้าอนุปุพพวิหาร ๙ หรือเรียกว่าสัญญาเวทยิตนิโรธสมาบัติ พระอานนท์ยังเข้าใจว่าพระพุทธเจ้าสิ้นลมหายใจแล้ว พระอนุรุทธะจึงได้บอกว่า ดูก่อนอานนท์พระพุทธเจ้ายังไม่ได้เข้าสู่พระนิพพาน เวลานี้ยังเข้าสู่สัญญาเวทยิตนิโรธสมาบัติ เมื่อพระองค์ออกจากสัญญาเวทยิตนิโรธสมาบัติแล้ว จึงได้ถอยกลับออกมาสู่อรูปฌาน แล้วก็มาหารูปฌาน สัญญาเวทยิตนิโรธนั้นจะเข้าได้เฉพาะพระอรหันต์เท่านั้น เพราะฉะนั้นผู้ที่ต้องการจะพ้นไปจากทุกข์ทั้งหลายที่ต้องการอยากจะฝึกฝนจิตใจให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้นไปแล้ว ก็จงพากันศึกษา ถ้าบำเพ็ญได้ขนาดนี้ก็ทำให้ก้าวหน้ายิ่ง ๆ ขึ้นไปอีก จนกว่าจะพอเพียงแก่ความต้องการ ต้องไม่คิดว่าทำแล้วจะได้ชั้นนั้นชั้นนี้ ถ้ายังไปนับชั้นอยู่ก็เรียกว่ายังไม่ได้ชั้นอะไรเลย ถ้าผู้ใดไม่นับชั้นแล้วเข้าถึงความจริง ผู้นั้นต่างหากเป็นผู้ที่ได้ชั้น คำว่าได้ชั้นหมายความว่าเป็นผู้ที่ได้

กระทำพอเพียงแก่ความต้องการ เมื่อทำจิตลงไป พิจารณาตามความเป็นจริงลงไป จะถึงความเพียงพอแก่ความต้องการจนได้ บุคคลผู้ถึงความพอเพียงก็จะรู้ได้ด้วยตนเอง ตนเองเป็นผู้ที่รู้ตนเอง ไม่ใช่ว่าคนอื่นเขาจะไปแต่งตั้งให้ ไม่ใช่ว่าคนอื่นเขาจะไปรู้ให้ด้วยเรา แต่เวลาเมื่อใดที่มีคนใดที่เขารู้เสมอเราแล้วก็สามารถที่จะเป็นพยานได้ เมื่อพอแก่ความต้องการในขั้นใด ความรู้จะเกิดขึ้นในขั้นนั้น หมายถึงว่าความรู้อันนี้ไม่ต้องไปศึกษามาจากใคร อย่างที่พระพุทธเจ้าทรงประกาศว่าพระองค์ไม่ได้เป็นลูกศิษย์ใคร พระองค์ตรัสรู้ด้วยพระองค์เอง เหมือนกันกับพวกเราเรียกว่าพุทธสาวก ก็จะต้องเป็นผู้รู้ขึ้นมาเอง แต่ว่าอาศัยคำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นแนวทางเท่านั้น ส่วนความรู้นั้นจะรู้ขึ้นมาเองในเมื่อพอเพียงแก่ความต้องการ

---

# รายนามผู้บริจาคเงินช่วยในการพิมพ์หนังสือ

| | | |
|---|---|---|
| ๑. | พระญาณวิริยาจารย์ โดยไวยาวัจจกร | ๒,๐๐๐.๐๐ บาท |
| ๒. | นายสมประสงค์ สุทธิรัตน์ | ๕๐๐.๐๐ ,, |
| ๓. | นายแนว นางกรองทอง อำพันทอง – ร้านพืชผลไทย เทเวศร์ | ๕๐๐.๐๐ ,, |
| ๔. | นายถวิล ศิวะบวร ลพบุรี | ๕๐๐.๐๐ ,, |
| ๕. | นายสุทัศน์ อัครพัฒน์ | ๒๐๐.๐๐ ,, |
| ๖. | นางฟุ้ง เจนการศึก ร้านพูลสุข เทเวศร์ | ๒๐๐.๐๐ ,, |
| ๗. | นายนรัจย์ นรางกูร | ๑๐๐.๐๐ ,, |
| ๘. | นางบู่ ปุรณะสาร | ๑๐๐.๐๐ ,, |
| ๙. | นายอารีย์ พรหมประสิทธิ์ | ๑๐๐.๐๐ ,, |
| ๑๐. | นายอัมพร เติมทรัพย์ | ๑๐๐.๐๐ ,, |
| ๑๑. | ร้านผดุงสิน เทเวศร์ | ๑๐๐.๐๐ ,, |
| ๑๒. | คุณนายถนอมศรี กิจจรวัฒน์ | ๑๐๐.๐๐ ,, |
| ๑๓. | นางศรีประภา ศศิธร ร้านศศิธร เทเวศร์ | ๑๐๐.๐๐ ,, |
| ๑๔. | นายประเทือง นางไพเราะ ดีประเสริฐ ๕๕๙ บางพลัด บางกอกน้อย ธนบุรี | ๕๐.๐๐ ,, |
| ๑๕. | ร้านจิระวรรณ เทเวศร์ | ๕๐.๐๐ ,, |
| ๑๖. | นางสาวอาภรณ์ ร้านวิบูลย์ เทเวศร์ | ๓๐.๐๐ ,, |
| ๑๗. | นางปทุม ร้านปทุม เทเวศร์ | ๑๐.๐๐ ,, |
| ๑๘. | นายสุภาษ ชินเสน์บุตร | ๓๖๐.๐๐ ,, |



พิมพ์ที่ ร.พ. ประเสริฐศิริ ซอยมั่นสินสาม อุรุพงษ์ พระนคร คุ้มสิน ฤทธิศรี ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา 2512